

ZESZYTY NAUKOWE
KSW

Serie wydawnicze KSW

Debiuty Naukowe KSW (od 1998 r.)

Zeszyty Naukowe KSW (od 1997 r.)

ZESZYTY NAUKOWE KSW

Tom XLIX

Półrocznik

seria H:
Nauki o Bezpieczeństwie i Obronności

zeszyt 2
Wybrane problemy bezpieczeństwa
narodowego Rzeczypospolitej Polskiej

Kolegium redakcyjne
Adam Wróbel (przewodniczący),
Jozef Jarab, Bazyl Degórski, Olena Bida, Sadi Saleh Sadiyev,
Jozef Biefak, Marian Šuráb, Martin Dojčár, Larysa Lukianova,
Jaroslav Slepecký, Adam Žwirbla

Redaktor tomu
dr Władysław Kubiak

Recenzenci tomu
dr hab. Zbigniew Karplus, prof. UMK
(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
dr hab. Bolesław Sprengel, prof. UMK
(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

Korekta językowa
dr Miłosz Kłobukowski

Korekta tekstów w języku angielskim
Joanna Skiba

Projekt okładki
Regina Magier

© Copyright by Kujawska Szkoła Wyższa
Włocławek 2019

ISSN 2543-585X

Wydawca
Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku
87-800 Włocławek, pl. Wolności 1
tel. 660 722 691
www.ksw.wloclawek.pl, e-mail: biurorektora@ksw.wloclawek.pl

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie.....	9
Dariusz Stachura-Michalski Przekształcenia strukturalne w przemyśle obronnym oraz realizacja zadań gospodarczo-obronnych przez spółki grupy zbrojeniowej wynikających z planów operacyjnych spółek i programu mobilizacji gospodarki. Organizacja systemu stałych dyżurów.....	11
Mieczysław Gocuł, Andrzej Lelewski Wpływ przewartościowania w sferze technologicznej na rozwój i funkcjonowanie współczesnych sił zbrojnych.....	27
Ryszard Chodynicki Zasadnicze filary systemu obronnego państwa jako konsekwencja transformacji ustrojowej w Polsce. Wybrane aspekty	45
Anetta Supel Cyberprzestępczość jako zagrożenie bezpieczeństwa z wykorzystaniem nowoczesnych technologii. Wybrane aspekty.....	57
Wiesław Szot Współczesne konflikty zbrojne a skuteczność konwencji ottawskiej.....	97
Władysław Kubiak Powstanie Paktu Północnoatlantyckiego i główne okresy jego działania. Akcesja Polski do NATO.....	129
Władysław Wojtyczka Współpraca interdyscyplinarna w kryminalistycznych badaniach identyfikacyjnych.....	147
Sprawozdania i relacje	
Zbigniew Domalik, Władysław Wojtyczka Wypracowanie założeń teoretycznych i praktycznych rozpoznawania potencjalnego sprawcy przygotowującego się w miejscu publicznym do zamachu – relacja z pobytu w Erfurcie w ramach programu „Uczenie się przez całe życie” – Leonardo da Vinci.....	155

Barbara Ziółkowska, Marzena Janiszewska-Rzadkiewicz Bibliografia zawartości publikacji Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku (2018)	161
Informacje o autorach	177

TABLE OF CONTENTS

Introduction	9
Dariusz Stachura-Michalski Structural changes in the defense industry and execution of economic and defensive tasks by companies of the armaments group, resulting from the operational plans of the companies and the economic mobilization program. Organization of the permanent rostering system.....	11
Mieczysław Gocuł, Andrzej Lelewski Influence of overview in the technology sphere on the development and functioning of contemporary armed forces	27
Ryszard Chodyncki Essential pillars of the defense system of the state as a consequence of structural transformation in Poland. The selected aspects.....	45
Anetta Supel Cyber dlinquency as threat of safety with utilization of modern technology. The selected aspects	57
Wiesław Szot Contemporary armed conflicts and the effectiveness of the ottav convention	97
Władysław Kubiak Establishment of the north atlantic pact and main periods of its action. Polish accession to NATO.....	129
Władysław Wojtyczka Interdisciplinary collaboration in forensic identification tests.....	147
The reports and accounts	
Zbigniew Domalik, Władysław Wojtyczka Working out theoretical and practical assumptions of recognizing a potential perpetrator who prepares himself for a coup in a public place – a report from Erfurt within the program called “Lifelong learning” – Leonardo da Vinci	155

Barbara Ziółkowska, Marzena Janiszewska-Rzadkiewicz Bibliography of the publishing content of Cuiavian University in Włocławek (2018)	161
Information about authors	177

WPROWADZENIE

Hierarchia potrzeb, znana nauce jako piramida Masłowa, sytuuje bezpieczeństwo na poziomie drugim, zaraz za potrzebami fizjologicznymi. Potrzeby bezpieczeństwa obejmują takie elementy jak: bezpieczeństwo fizyczne (brak przemocy, wojen), ekonomiczne (dochody niezbędne do utrzymania), zdrowie i dobre samopoczucie, a także zabezpieczenie przed wypadkami i chorobami.

Współcześnie w obszarze nauki wskazania, jak najlepiej zapewnić społeczeństwu realizację potrzeby bezpieczeństwa, znaleźć można w naukach o bezpieczeństwie, stanowiących odrębną dyscyplinę naukową w dziedzinie nauk społecznych. Problematyka bezpieczeństwa o charakterze instytucjonalnym występuje na wielu szczeblach, m.in. rządowym, samorządowym, przedsiębiorczości oraz organizacji społecznych. Badania w obszarze nauk o bezpieczeństwie tworzą teoretyczne podstawy budowy systemów bezpieczeństwa o różnym zasięgu (lokalnym, krajowym, międzynarodowym). Podmiotem bezpieczeństwa jest człowiek rozumiany zarówno jako jednostka, jak również jako element większej zbiorowości.

Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa, czyli zagrożenia, z którymi może się spotkać człowiek, definiowane są właśnie przez nauki o bezpieczeństwie. Stąd jako najszersze zakresowo definiuje się zagrożenie bezpieczeństwa narodowego (choć teoretycznie można posunąć się dalej, mówiąc o zagrożeniu ludzkości).

Już od wielu lat wkład w rozwój nauk o bezpieczeństwie wnosi Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku. Prowadząc własne badania, a także organizując cykliczne konferencje naukowe (Włocławek, Nowy Targ), przyczynia się w wielu aspektach do rozszerzenia wiedzy o bezpieczeństwie.

Kolejny tom „Zeszytów Naukowych KSW” poświęcony problematyce bezpieczeństwa narodowego jest wielowątkowy. W niniejszej publikacji zamieszczono osiem artykułów, których autorami są nauczyciele akademicki KSW realizujący zajęcia w Filii w Nowym Targu oraz we Włocławku na kierunku bezpieczeństwo narodowe.

Dariusz Stachura-Michalski przedstawia w obszernym artykule kształcenia strukturalne w przemyśle obronnym oraz realizację zadań gospodarczo-obronnych przez spółki grupy zbrojeniowej, wynikające z planów i programów mobilizacji gospodarki. Niezwykle ciekawą i aktualną problematykę związaną z cyberprzestępczością jako zagrożeniem

bezpieczeństwa z wykorzystaniem nowoczesnych technologii przedstawiła w obszernym artykule Anetta Supel będąca studentką Filii KSW w Nowym Targu. Wiesław Szot, wykorzystując doświadczenie wynikające z dwudziestosześcioletniej służby w wojskach inżynieryjnych, omawia współczesne konflikty zbrojne w kontekście skuteczności konwencji ottawskiej o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu. Władysław Wojtyczka, oficer Policji, ekspert z zakresu kryminalistyki Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie i biegły Sądu Okręgowego w Krakowie z zakresu techniki kryminalistycznej i badań daktyloskopijnych, swój artykuł poświęcił współpracy interdyscyplinarnej w kryminalistycznych badaniach identyfikacyjnych. Z kolei Zbigniew Domalik i Władysław Wojtyczka wspólnie przedstawili relację z pobytu szkoleniowego w Erfurcie w ramach Programu „Uczenie się przez Całe Życie” (Program Leonardo da Vinci), który był poświęcony wypracowaniu założeń teoretycznych i praktycznych rozpoznawania potencjalnego sprawcy przygotowującego się w miejscu publicznym do zamachu. Było to szkolenie w ramach wymiany doświadczeń z policją niemiecką. Kolejne trzy artykuły odnoszą się do funkcjonowania Polski w ramach struktur NATO. O genezie tego paktu i jego współczesnych zadaniach pisze Władysław Kubiak. Z kolei Andrzej Lelewski ocenia wpływ przewartościowań w sferze technologicznej na rozwój i funkcjonowanie współczesnych sił zbrojnych. Natomiast Ryszard Chodyncki prezentuje zasadnicze filary systemu obronnego państwa jako konsekwencji transformacji ustrojowej w Polsce.

Tak szeroka i wielowątkowa, związana z bezpieczeństwem problematyka podjęta w tym opracowaniu sprawi zapewne, że „Zeszyt Naukowy KSW”, który oddajemy do rąk szanownych Czytelników, okaże się dla nich interesującą i pożyteczną lekturą.

*Henryk Stępień,
Władysław Kubiak*

Dariusz Stachura-Michalski

(Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku)

PRZEKSZTAŁCENIA STRUKTURALNE
W PRZEMYSŁE OBRONNYM ORAZ REALIZACJA
ZADAŃ GOSPODARCZO-OBRONNYCH PRZEZ SPÓŁKI
GRUPY ZBROJENIOWEJ WYNIKAJĄCYCH Z PLANÓW
OPERACYJNYCH SPÓŁEK I PROGRAMU MOBILIZACJI
GOSPODARKI.

ORGANIZACJA SYSTEMU STAŁYCH DYŻURÓW

Słowa kluczowe: przekształcenia strukturalne, plany operacyjne, program mobilizacji gospodarki, system stałych dyżurów

STRUCTURAL CHANGES IN THE DEFENSE INDUSTRY AND EXECUTION
OF ECONOMIC AND DEFENSIVE TASKS BY COMPANIES
OF THE ARMAMENTS GROUP, RESULTING FROM THE OPERATIONAL
PLANS OF THE COMPANIES AND THE ECONOMIC MOBILIZATION
PROGRAM; ORGANIZATION OF THE PERMANENT ROSTERING SYSTEM

Keywords: structural changes, operational plans, economic mobilization program, permanent rostering system

Wprowadzenie

Zgodnie z przyjętą 22 lipca 2003 r. przez Radę Ministrów i zatwierdzoną 8 września 2003 r. przez Prezydenta RP *Strategią bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* przemysłowy potencjał obronny (ppo) stał się podstawowym, obok Sił Zbrojnych RP (SZ RP), czynnikiem zapewniającym realizację strategii bezpieczeństwa Polski.

Diagnoza stanu przemysłowego potencjału obronnego (na podstawie analizy 67 przedsiębiorstw i jednostek badawczo-rozwojowych), opracowana jeszcze w okresie od marca do listopada 1998 r. na potrzeby *Programu restrukturyzacji przemysłu obronnego i wsparcia w zakresie modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP* (z 9 lutego 1999 r.), wykazała szereg negatywnych zjawisk, które stanowiły barierę nie do przejścia w osiągnięciu takich podstawowych celów, jak:

- unowocześnienie uzbrojenia i sprzętu wojskowego,
- rozwijanie potencjału naukowo-technicznego i technologicznego,
- realizowanie dużych kontraktów eksportowych i offsetowych,
- osiągnięcie stabilizacji ekonomiczno-finansowej spółek ppo,
- realizowanie zadań gospodarczo-obronnych wynikających z potrzeb NATO i postanowień Unii Europejskiej.

W celu przezwyciężenia powyższych barier kluczowym stały się przekształcenia strukturalne w spółkach ppo zainicjowane w *Strategii przekształceń strukturalnych przemysłowego potencjału obronnego w latach 2002–2005* (przyjętej przez Radę Ministrów 14 maja 2002 r.). Podstawą przekształceń strukturalnych stało się utworzenie dwóch grup kapitałowych skupionych odpowiednio wokół spółek dominujących:

- amunicyjno-rakietowo-pancerna skupiona przy Bumar sp. z o.o. (Grupa BUMAR/PHO),
- lotniczo-radioelektroniczna przy ARP S.A. (Grupa ARP),

oraz prywatyzacja spółek będących poza powyższymi grupami kapitałowymi. Należy przypomnieć, że dotyczyło to jedynie spółek, dla których organem organizującym i nadzorującym wykonywanie zadań na rzecz obronności państwa był minister właściwy do spraw gospodarki¹. Odrębną grupę, w myśl przedmiotowego rozporządzenia (przypis nr 1) stanowiły wojskowe zakłady remontowo-produkcyjne i instytuty naukowe pozostające w gestii ministra obrony narodowej.

W toku kolejnych procesów przekształceniowych w grupach kapitałowych i wojskowych zakładach ostatecznie utworzono w 2013 r. Polską Grupę Zbrojeniową S.A. (PGZ). Utworzenie PGZ i skupienie wokół niej spółek z sektora obronnego wynikało ze *Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, która została przyjęta uchwałą Rady Ministrów 9 kwietnia 2013 r. Zakładała ona m.in. utworzenie skonsolidowanej struktury krajowego przemysłowego potencjału obronnego. Ostatecznie proces konsolidacji wokół PGZ zakończył się w marcu 2015 r., z chwilą przejścia pozostałych spółek zbrojeniowych od Polskiego Holdingu Obronnego sp. z o.o.

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 października 2010 r. w sprawie wykazu przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym, (Dz.U. z 4 października 2010 r.; poz. 303, znowelizowane 8 kwietnia 2014 r.; poz. 657).

W konsekwencji, kontrolowana przez Skarb Państwa Polska Grupa Zbrojeniowa S.A. skupia wszystkie kluczowe przedsiębiorstwa pracujące na rzecz obronności, zarówno będące w gestii ministra właściwego do spraw gospodarki, jak również ministra obrony narodowej.

Spółki zależne w PGZ, w zależności od profilu działalności, zostały podzielone na specjalistyczne platformy:

- morskie,
 - lądowe,
 - lotnicze,
 - strzeleckie i amunicyjne
- oraz spółki handlowe.

Nowe działania konsolidacyjne spółek zbrojeniowych wymusiły na Radzie Ministrów sporządzenie nowego *Wykazu przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym* i przedmiotowe rozporządzenie zostało opublikowane w „Dzienniku Ustaw” 13 listopada 2015 r. pod pozycją 1871.

Nie wnikając w charakter i rangę działań strategicznych, kapitałowych, optymalizacyjnych i konsolidacyjnych spółki dominującej w Grupie Zbrojeniowej, jak również w istotę koordynowania realizacji bieżących zadań produkcyjno-rentowych poszczególnych spółek przedmiotowej grupy, ze szczególną uwagą należy przyrzeć się roli powyższej spółki w nadzorowaniu realizacji zadań spółek grupy wynikających z realizacji Ustawy z dnia 23 sierpnia 2001 r. o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców², jak również zadań wynikających z Programu mobilizacji gospodarki³.

Zadania na rzecz obronności państwa realizowane przez przedsiębiorców

W rozumieniu przytoczonej powyżej ustawy, zgodnie z art. 2,

do zadań na rzecz obronności państwa należą w szczególności przedsięwzięcia w zakresie:

1. mobilizacji gospodarki, obejmujące zespół działań związanych z przystosowaniem gospodarki do funkcjonowania w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny,

² Ustawa z dnia 23 sierpnia 2001 r. o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców (Dz.U. z 2001 r. Nr 122, poz. 1320, z 2002 r. Nr 188, poz. 1571).

³ Aktualnie obowiązuje PMG na lata 2013–2022, opracowany przez MON w konsultacji z Departamentem Bezpieczeństwa Gospodarczego Ministerstwa Gospodarki.

2. militaryzacji, obejmujące uzupełnienie potrzeb kadrowych i sprzętowych wynikających ze struktury jednostki zmilitaryzowanej oraz inne przedsięwzięcia w zakresie przygotowań organizacyjno-mobilizacyjnych, jeżeli na mocy odrębnych przepisów przedsiębiorca jest przewidziany do objęcia militaryzacją,
3. planowania operacyjnego, obejmujące przedsięwzięcia planistyczne, dotyczące w szczególności funkcjonowania przedsiębiorcy w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny,
4. szkolenia obronnego, obejmujące działania podejmowane w czasie pokoju, mających na celu przygotowanie załogi do realizowania zadań obronnych,
5. wynikającym z obowiązków państwa-gospodarza, obejmujące przedsięwzięcia związane z udzieleniem wsparcia przybywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wojskom sojuszniczym, w tym udostępnienie lokalnej infrastruktury, realizację zabezpieczenia logistycznego oraz ochrony wojsk i obiektów”.

Spółki przemysłowego potencjału obronnego (ppo), w tym Spółki Grypy Zbrojeniowej, posiadają własne *Plany operacyjne funkcjonowania przedsiębiorstwa w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny*, opracowane na podstawie wytycznych ministra gospodarki.

Szczególnie należy podkreślić, że w celu zapewnienia ciągłości podejmowania decyzji i działań, jak również właściwego zarządzania podległymi strukturami spółka dominująca w Grupie Zbrojeniowej powinna w swoim planie operacyjnym dodatkowo uwzględnić główne zadania gospodarczo-obronne spółek zależnych. O ile w planie operacyjnym załączniki obligatoryjne: „A”⁴ i „B”⁵ są jednakowe dla wszystkich spółek grupy, o tyle załącznik „C”⁶ opracowywany jest przez poszczególne spółki odrębnie, a w przypadku spółki dominującej powinien uwzględniać dodatkowo podział zadań dla spółek zależnych oraz (jeżeli występują) dla podmiotów zewnętrznych współdziałających w realizacji zadania operacyjnego. Poniżej wzór Załącznika „C” do *Planu operacyjnego przedsiębiorcy* spółki dominującej na podstawie wytycznych ministra gospodarki do opracowania planów operacyjnych przedsiębiorcy:

⁴ Załącznik „A” – tabela realizacji zadań operacyjnych Działu Administracji Rządowej Gospodarka.

⁵ Załącznik „B” – tabela realizacji zadań w zakresie zabezpieczenia potrzeb Sił Zbrojnych RP i Wojsk Sojuszniczych.

⁶ Załącznik „C” – tabela realizacji zadań operacyjnych przedsiębiorcy.

Zarząd spółki dominującej w Grupie Zbrojeniowej powinien mieć pełną wiedzę na temat zadań gospodarczo-obronnych przewidzianych do realizacji przez spółki zależne w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny. Kolejną istotną sprawą dla zarządu spółki dominującej jest posiadanie pełnej wiedzy na temat zadań, które rokrocznie otrzymują spółki zależne na wypadek mobilizacji gospodarki.

Program mobilizacji gospodarki (PMG)

Minister obrony narodowej koordynuje przygotowanie PMG w uzgodnieniu z właściwymi ministrami i kierownikami urzędów centralnych w zakresie zabezpieczenia ich potrzeb oraz z przedsiębiorcami o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym w celu pozyskania informacji o ich możliwościach produkcyjnych na wypadek zagrożenia państwa i w czasie wojny. W chwili obecnej obowiązuje Program mobilizacji gospodarki, który został opracowany przez MON na lata 2013–2022. Przedmiotowy program „stanowi plan operacyjny funkcjonowania przedsiębiorcy w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny” i jest rokrocznie aktualizowany ze względu na zmieniające się potrzeby odbiorców specjalnych oraz możliwości produkcyjne spółek.

Jednocześnie od 2016 r. w Ministerstwie Obrony Narodowej kontynuowane są prace nad projektem ustawy o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców i o programie mobilizacji gospodarki.

Istotnym *novum* powyższego projektu ustawy jest rozszerzenie katalogu przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym o firmy geodezyjne, farmaceutyczne, kartograficzne, wydobywcze i zajmujące się magazynowaniem i przechowywaniem środków technicznych i materiałowych niezbędnych dla funkcjonowania państwa.

Zarząd spółki dominującej w Grupie Zbrojeniowej powinien znać szczegółowo nie tylko zadania gospodarczo-obronne, jakie otrzymują spółki zależne, ale również znać ich możliwości produkcyjne czasu „P” i czasu „W”, co ułatwi prowadzenie bieżących działań restrukturyzacyjnych w tych spółkach praktycznie w każdej sferze jej działalności (majątkowej, kadrowej, produktowej, inwestycyjnej itp.).

Zadania w ramach PMG mogą dotyczyć nie tylko dostaw uzbrojenia i sprzętu wojskowego, ale również remontów. Istotne jest również pozyskanie danych dotyczących udziału kooperantów w powyższych zadaniach.

Dane ogólne dotyczące możliwości produkcyjnych i planowanej produkcji bieżącej można pozyskać w formie ujednoliconej, wysyłając spółkom zależnym jednakowe tabele do wypełnienia. Poniżej przykładowe wzory:

WZÓR

ZAŁĄCZNIK 1

POUFNE

Egz. nr...

(po wypełnieniu)

WYKAZ PEŁNYCH MOŻLIWOŚCI PRODUKCYJNYCH
I REMONTOWYCH W ZAKRESIE DOSTAW UZBROJENIA
I SPRZETU WOJSKOWEGO DLA ODBIORCÓW SPECJALNYCH
NA OKRES ZAGROŻENIA WOJENNEGO NA POTRZEBY
OBRONY PAŃSTWA W ROKU

Tabela 2.

Lp.	Nazwa wyrobu	J.m.	Ilość	Cena jednostkowa [zł]	Wartość /kol. 4 x kol. 5/ [zł]	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7
RAZEM						

PREZES ZARZĄDU

.....

WZÓR

ZAŁĄCZNIK 2

POUFNE

Egz. nr...

(po wypełnieniu)

WYKAZ WYROBÓW PLANOWANYCH DO WYKONANIA
W RAMACH PRODUKCJI BIEŻĄCEJ UZBROJENIA I SPRZĘTU
WOJSKOWEGO DLA ODBIORCÓW
SPECJALNYCH Z WYKORZYSTANIEM POTENCJAŁU
PRODUKCYJNEGO „S” W ROKU

Tabela 3.

Lp.	Nazwa wyrobu	J.m.	Ilość	Cena jednostkowa [zł]	Wartość /kol. 4 x kol. 5/ [zł]	Potwierdzenie przyjęcia zamówienia, odbiorca, nr pisma	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7	8
1	A. Wyroby finalne						
2	B. Wyroby kooperacyjne						
3	C. Części zamienne						
RAZEM							

PREZES ZARZĄDU

.....

WZÓR

ZAŁĄCZNIK 3

POUFNE

Egz. nr...

(po wypełnieniu)

WYKAZ WYROBÓW PLANOWANYCH DO WYKONANIA
W RAMACH PRODUKCJI CYWILNEJ Z WYKORZYSTANIEM
POTENCJAŁU PRODUKCYJNEGO „S”
W ROKU

Tabela 4.

Lp.	Nazwa wyrobu	J.m.	Ilość	Cena jednostkowa [zł]	Wartość /kol. 4 x kol. 5/ [zł]	Potwierdzenie przyjęcia zamówienia, odbiorca, nr pisma	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7	8
1	A. Wyroby finalne						
2	B. Wyroby kooperacyjne						
3	C. Części zamienne						
RAZEM							

PREZES ZARZĄDU

.....

Można również wykorzystać szczegółowe tabele stanowiące załączniki do *Metodyki rekompensowania kosztów utrzymywania mocy produkcyjnych lub remontowych*, która została opracowana jeszcze w 2013 r. przez Departament Bezpieczeństwa Gospodarczego Ministerstwa Gospodarki (DBG MG).

System stałych dyżurów w Grupie Zbrojeniowej

W celu właściwej realizacji zadań na rzecz obronności państwa oraz przedsięwzięć i procedur systemu zarządzania kryzysowego przez przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym minister gospodarki Zarządzeniem nr 24 z dnia 27 października 2008 r. utworzył system stałych dyżurów. Podstawą prawną było Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa⁷ oraz Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym⁸.

Cel główny tworzenia systemu stałych dyżurów to zapewnienie ciągłości przekazywania decyzji organów uprawnionych do realizacji zadań ujętych w Planie reagowania obronnego Rzeczypospolitej Polskiej w stanie stałej gotowości obronnej państwa (rys. nr 1). Stan stałej gotowości obronnej państwa jest jednym z trzech obowiązujących stanów:

- stan stałej gotowości obronnej państwa – w czasie pokoju, gdy brak istotnych zagrożeń zewnętrznych dla bezpieczeństwa państwa;
- stan gotowości obronnej państwa czasu kryzysu – w czasie pokoju, gdy zaistnieje możliwość powstania realnego zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, ale wymaga jedynie uruchomienie wybranych elementów systemu obronnego;
- stan gotowości obronnej państwa czasu wojny – wprowadza się w celu odparcia bezpośredniej zbrojnej agresji na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy wynika to ze zobowiązań zawartych w umowach międzynarodowych, wykorzystując wszystkie dostępne elementy systemu obronnego.

⁷ § 8 ust. 2 pkt 2 (Dz.U. z 2004 r.; nr 219; poz. 2218).

⁸ Art. 12 ust. 2 pkt 2 (Dz.U. z 2007 r.; nr 89; poz. 590 z późn. zm.).

Rysunek 1. Stany gotowości obronnej państwa⁹

Źródło: opracowanie własne

Organizacja systemu stałego dyżuru jest ogólnie dobrze znana wszystkim zainteresowanym. Warto podkreślić natomiast, że o jakości działania służb dyżurnych spółek decyduje sprawne przekazywanie sobie informacji o zdarzeniach, podejmowanych decyzjach i działaniach z odpowiednikiem stałego dyżuru w Ministerstwie Gospodarki i Ministerstwie Obrony Narodowej, przy wykorzystaniu wszystkich możliwych sposobów komunikowania się (telefon, fax, poczta elektroniczna czy kurier).

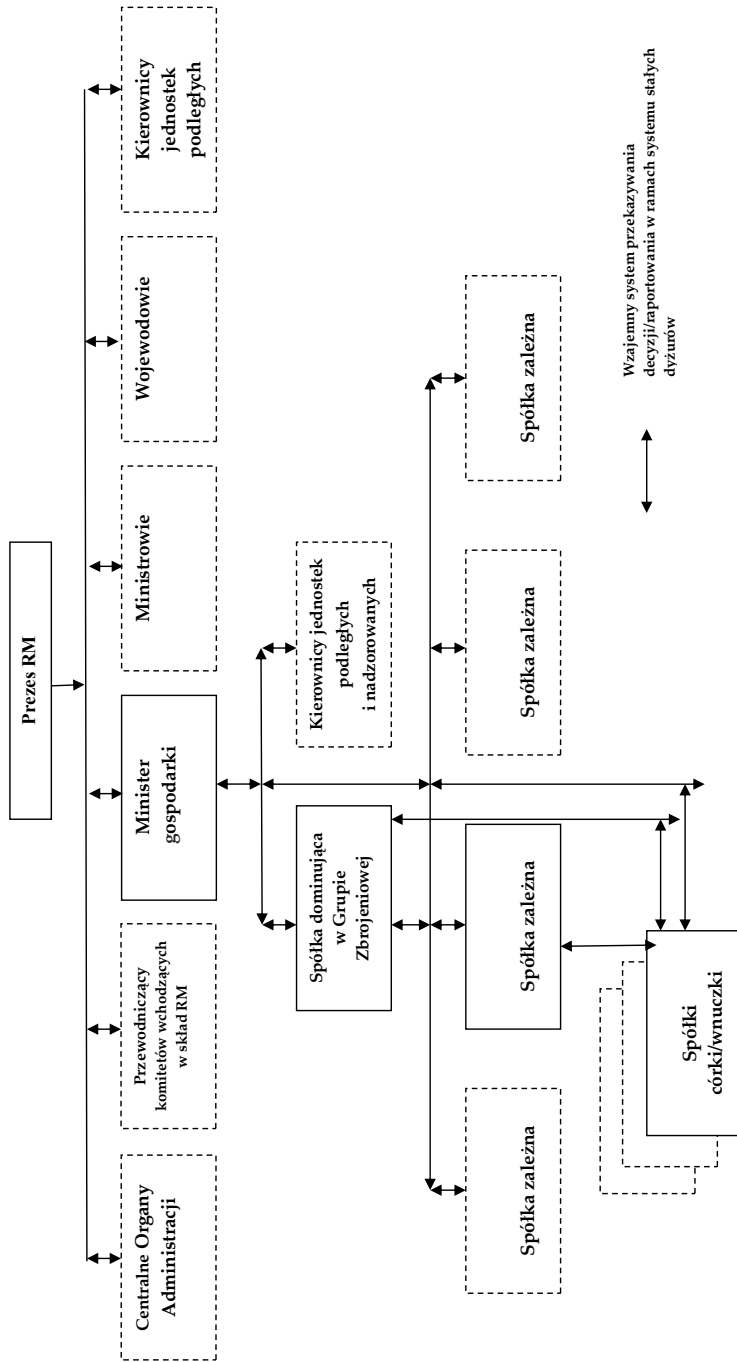
W przypadku Grupy Zbrojeniowej istotne jest rozszerzenie działań systemu stałych dyżurów w spółce dominującej o dodatkowy ciągły kontakt ze stałymi dyżurami spółek zależnych, obecnie nie jest obowiązkowe. Spółka dominująca w Grupie Zbrojeniowej, która na co dzień nadzoruje i koordynuje zadania czasu pokoju („P”) związane z produkcją bieżącą spółek zależnych, powinna również posiadać pełną wiedzę na temat zadań nałożonych na spółki zależne w Grupie Zbrojeniowej, wynikających z wprowadzenia wyższych stanów gotowości obronnej państwa oraz w sytuacjach kryzysowych. W tym celu dyżury poszczególnych spółek Grupy Zbrojeniowej powinny zostać skoordynowane ze spółką dominującą.

Proponowany schemat współdziałania stałych dyżurów w Grupie Zbrojeniowej na tle ogólnokrajowego systemu stałych dyżurów przedstawia rys. nr 2. Na wniosek Rady Ministrów prezydent RP wydaje postanowienie o zmianie stanu gotowości obronnej państwa. Podstawę prawną stanowi Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰.

⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa, (Dz.U. nr 219; poz. 2218).

¹⁰ (Dz.U. z 2004 r. Nr 241; Poz. 2416 z późn. zm.).

22 Rysunek 2. Schemat współdziałania stałych dyżurów w Grupie Zbrojeniowej na tle ogólnokrajowego systemu stałych dyżurów

Źródło: opracowanie własne

Powyższy schemat wyraźnie wskazuje, że niezależnie od bezpośredniej współpracy stałych dyżurów poszczególnych spółek ppo ze stałym dyżurem Ministerstwa Gospodarki i Ministerstwem Obrony Narodowej spółka dominująca w Grupie Zbrojeniowej posiada również stały kontakt ze spółkami zależnymi i ze spółkami córkami/wnuczkami. Bezpośredni kontakt służb stałych dyżurów umożliwi bieżącą koordynację wszelkich działań zmierzających do realizacji nałożonych na spółki zadań gospodarczo-obronnych.

Wnioski

Ze względu na rangę zadań na rzecz obronności państwa, które spoczywają na przedsiębiorcach przemysłowego potencjału obronnego, w przypadku Grupy Zbrojeniowej, wielka odpowiedzialność spada na spółkę dominującą, która jako główny koordynator wszelkich działań zmierzających do zaspokojenia bieżących potrzeb odbiorców specjalnych powinna równie skutecznie nadzorować/koordynować realizację wszelkich zadań w spółkach zależnych wynikających z potencjalnych lub już realnych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa.

Mówiąc o zagrożeniach należy mieć na uwadze:

- zagrożenia wojenne – dotyczące bezpośredniej agresji na kraj lub sojuszników, udział w konfliktach zewnętrznych,
- zagrożenia kryzysowe – dotyczące ataków terrorystycznych, proliferacji broni masowego rażenia (BMR), zamach na konstytucyjny ustroj państwa, jak również mogą wystąpić
- sytuacje nadzwyczajne czasu pokoju – np. klęski żywiołowe przestępczość, katastrofy i awarie.

Jedynie systematyczne i na bieżąco nadzorowanie/koordynowanie wszelkich działań w Grupie Zbrojeniowej przez spółkę dominującą, głównie poprzez system stałych dyżurów, umożliwi sprawną realizację wszelkich zadań nakładanych przez jednostki nadrzędne.

Streszczenie

W publikacji zawarto krótką charakterystykę przebiegu przekształceń strukturalnych polskiego przemysłowego potencjału obronnego w latach 2002–2015 oraz przytoczono podstawowe zadania na rzecz obronności państwa realizowane przez przedsiębiorców. Istotnym dla bezpieczeństwa państwa jest również właściwe

funkcjonowanie Programu Mobilizacji Gospodarki, który znajduje się w trakcie nowelizacji. Dotychczasowy program obowiązuje jeszcze do 2022 r. Natomiast w celu właściwej realizacji zadań na rzecz obronności państwa oraz przedsięwzięć i procedur systemu zarządzania kryzysowego przez przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym minister gospodarki Zarządzeniem nr 24 z dnia 27 października 2008 r. utworzył system stałych dyżurów, który obecnie obowiązuje we wszystkich instytucjach i przedsiębiorstwach istotnych dla właściwego funkcjonowania Systemu Obronnego Państwa.

Summary

The publication contains a short description of the course of structural changes of the Polish defense industry potential in the years 2002–2015 and cites the basic tasks concerning state defense carried out by entrepreneurs. Proper functioning of the Economic Mobilization Program, which is currently undergoing changes, is also important for state security. The current Program stays in effect until 2022. In order to properly perform state defense tasks, as well as undertakings and procedures of the crisis management system by entrepreneurs of particular economic and defensive importance, the Minister of Economy, by means of Ordinance No. 24 of 27 October 2008, established a permanent rostering system, which is currently in force in all institutions and enterprises crucial for the proper functioning of the State Defense System.

Literatura

Metodyka rekompensowania kosztów utrzymywania mocy produkcyjnych, DBG MG, Warszawa 2013.

Olszewski M., *Planowanie obronne*, AON, Warszawa 2012.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa, (Dz.U. nr 219; poz. 2218).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 października 2010 r. w sprawie wykazu przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym, (Dz.U. z 4 października 2010 r.; poz. 303, znowelizowane 8 kwietnia 2014 r.; poz. 657).

Seminarium dotyczące aktualizacji planów operacyjnych funkcjonowania, WPG-O DBG MG, 17 maja 2012 r.

Stały dyżur Ministra Gospodarki w systemie Zarządzania Kryzysowego – przekazywanie informacji w systemie stałego dyżuru Ministra Gospodarki, prezentacja, DBG MG, Warszawa 2009.

Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, (Dz.U. z 2004 r. nr 241; poz. 2416 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 23 sierpnia 2001 r. o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców, (Dz.U. z 2001 r. nr 122, poz. 1320 z późn. zm.).

Wytyczne Ministra Gospodarki do szkolenia obronnego dla przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym na 2014 r., DBG MG, Warszawa 2014.

Zarządzenie Ministra Gospodarki nr 24 z dnia 27 października 2008 r. w sprawie utworzenia systemu stałych dyżurów.

Mieczysław Gocuł, Andrzej Lelewski
(Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku)

WPŁYW PRZEWARTOŚCIOWANIA W SFERZE TECHNOLOGICZNEJ NA ROZWÓJ I FUNKCJONOWANIE WSPÓŁCZESNYCH SIŁ ZBROJNYCH

Słowa kluczowe: rozwój technologiczny, zmiany techniczne, zdolności operacyjne, środki walki, zdolności antydostępowe, interoperacyjność, potrzeby sił zbrojnych RP

INFLUENCE OF OVERVIEW IN THE TECHNOLOGY SPHERE ON THE DEVELOPMENT AND FUNCTIONING OF CONTEMPORARY ARMED FORCES

Keywords: technological development, technical changes, operational capabilities, combat measures, anti-access capabilities, interoperability, the needs of the Polish armed forces

Wstęp

Wiodące ośrodki naukowe z całego świata, w tym również organizacje międzynarodowe (np. NATO), oraz poszczególne kraje prowadzą analizy i badania trendów i kierunków ewolucji środowiska bezpieczeństwa w dającej się przewidzieć przyszłości. Społeczność międzynarodowa stara się dokonać analizy zachodzących zmian, ich syntezy i wskazać decydom politycznym kierunki transformacji, którym będą podlegały siły zbrojne w długoterminowej perspektywie czasowej.

Jednym z ośrodków analitycznych jest Sojusznicze Dowództwo ds. Transformacji (ang. *Allied Command Transformation*)¹. Wśród licznych projektów

¹ J. Kręcik, J. Lewandowski, *Organizacja dowodzenia na poziomie strategicznym i operacyjnym*, Oficyna Wydawnicza Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego,

koordynowanych przez ACT znajduje się program pod nazwą Długoterminowa Transformacja Sił Zbrojnych zawierający analizy strategiczne środowiska bezpieczeństwa, w których zawarto charakterystykę trendów opartych na badaniach krajowych i międzynarodowych. Produktem tych działań jest stosowny raport i jego uaktualnienia z 2015 r. Na tej podstawie NATO opublikowało końcową wersję dokumentu pod nazwą *Założenia do przyszłych operacji sojuszu* (ang. *Framework for Future Alliance Operations – FFAO*)².

Przewiduje on długoterminowe aspekty zmiany środowiska bezpieczeństwa w perspektywie do 2030 r. Identyfikuje również złożoną przyszłość sojuszu – w tym państw członkowskich, która napędzana jest przez gwałtowne zmiany społeczne, osiągnięcia naukowe, zmiany technologiczne, techniczne i środowiskowe oraz skutki pogłębiającej się globalizacji.

Elementy składowe zdolności operacyjnych sił zbrojnych

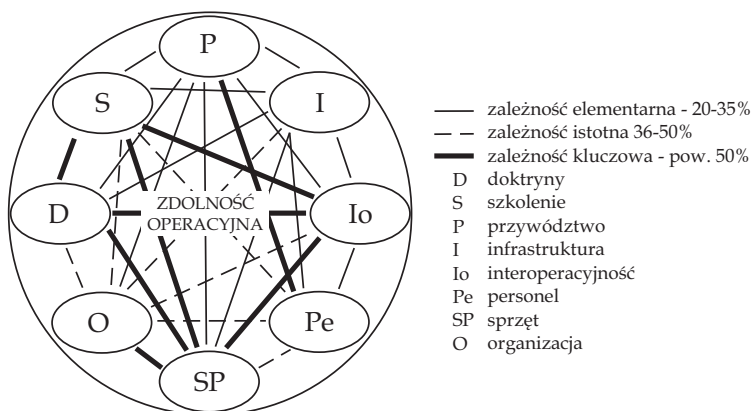
Starając się odpowiedzieć na pytanie, jakie są aktualne trendy zmian technologicznych, mających istotny wpływ na kierunki rozwoju zdolności operacyjnych współczesnych sił zbrojnych oraz koncepcje prowadzenia przez nich działań, należy rozpocząć od zdefiniowania elementów składowych zdolności operacyjnych sił zbrojnych. Są nimi: struktury organizacyjne, zasoby osobowe, doktryny i procedury działania, szkolenie, dyslokacja oraz struktura wojskowa, uzbrojenie i sprzęt wojskowy oraz środki bojowe i materiałowe czy wykorzystanie doświadczeń³.

Kraków 2015; to dowództwo ma testować i wdrażać nowe doktryny strategiczne, kontrolować zdolności i możliwości wojsk Organizacji oraz prowadzić szkolenia i ćwiczenia. ACT ma siedzibę w Norfolk w USA.

² Analiza dokumentu „*Framework for Future Alliance Operations – FFAO (2015)*” (pol. „*Założenia do przyszłych operacji sojuszu – 2015*”, Centrum Doktryn i Szkolenia Sił Zbrojnych. Pion Rozwoju Koncepcji i Wykorzystania Doświadczeń. Oddział Analiz Operacji Wojskowych, Bydgoszcz, listopad 2015, s. 1–5; https://archiwum-cdissz.wp.mil.pl/plik/file/Analizy/PL/02_Analiza_dokumentu_FFAO_2015_na_strone_WWW_v_PL.pdf

³ M. Gocuł, *Wpływ zarządzania zdolnościami operacyjnymi na rozwój sił zbrojnych*, praca dokt., Akademia Obrony Narodowej, 2016.

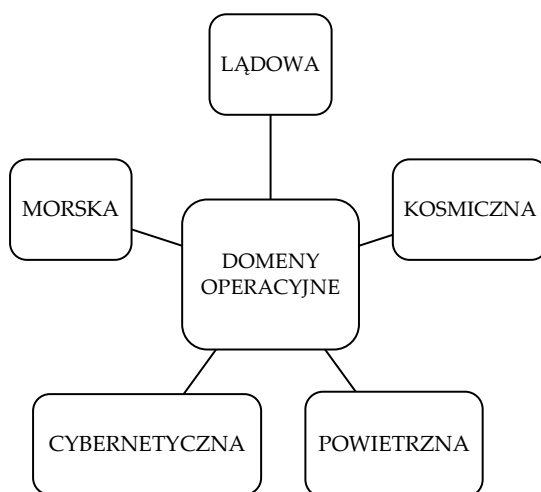
Rysunek 1. Zależności pomiędzy elementami składowymi zdolności operacyjnej

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie przeprowadzonych analiz i badań należy stwierdzić, iż sprzęt wojskowy, a w nim zastosowana technologia, ma wpływ na wszystkie elementy zdolności operacyjnej, w tym kluczowy na: doktryny – a więc sposób jego operacyjnego i bojowego wykorzystania, system szkolenia żołnierzy i pododdziałów, przyjęte struktury organizacyjne tych pododdziałów oraz na interoperacyjność, pozwalającą lub nie na wspólną realizację zadań w środowisku sojuszniczym z partnerami, w tym wspólną logistykę międzynarodową.

Rysunek 2. Domeny operacyjne

Źródło: opracowanie własne

Wpływ przewartościowania w sferze technologicznej na rozwój i funkcjonowanie współczesnych sił zbrojnych

Po zdefiniowaniu zdolności operacyjnych oraz ich składowych można przejść do istoty tematu, czyli wpływu przewartościowania w sferze technologicznej na rozwój i funkcjonowanie współczesnych sił zbrojnych. Warto przyrzeć się zatem zmianom technologicznym i technicznym w obszarze zdolności operacyjnej, podejmując próbę określenia ich wpływu na siły zbrojne. Mówiąc o siłach zbrojnych jako całości, należy wyodrębnić domeny operacyjne, w których realizują swoje misje i zadania poszczególne ich rodzaje. Są to:

- domena lądowa,
- domena powietrzna,
- domena morska,
- domena kosmiczna,
- domena cyberprzestrzeni, (nowa, niedawno oficjalnie przyjęta przez NATO)⁴.

Należy przy tym pamiętać, że działania zbrojne mogą być prowadzone równocześnie w dwóch i więcej domenach. W języku wojskowym nazywa się to działaniami połączonymi. Precyzyjnie rzecz ujmując, działania połączone to takie działania sił zbrojnych, w których biorą udział dwa (i więcej) rodzaje sił zbrojnych, a więc i domeny operacyjne.

Domena lądowa

Najistotniejszą grupę wpływów w działaniach połączonych stanowią zmiany techniczne powodujące zwiększanie zasięgu współczesnych systemów rażenia⁵. W wymiarze operacyjnym zjawisko to określane jest mianem A2/AD (ang. *Anti-Access and Area Denial*), co oznacza zdolności antydostępowe wyrażające się kompleksowym rażeniem przeciwnika na znacznej głębokości, rażeniu jego operacyjnych i strategicznych odwodów, obiektów istotnych

⁴ Deklaracja końcowa Szczytu NATO w Warszawie, wydana przez Szefów Państw i Rządów uczestniczących w posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w Warszawie w dniach 8 i 9 lipca 2016 r., pkt 70. https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/03/37-40_KBN_Deklaracja_szczytu.pdf

⁵ *Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022*, przyjęta uchwałą Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r., s. 53, 56–76, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf; *Koncepcja obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, maj 2017 r. <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/koncepcja-obronna-krajuu>.

z punktu obronności czy wzbranianiu podejścia sił wzmocnienia w rejon konfliktu. Powoduje to również oddalanie się strefy bezpośredniej walki, powstawanie tzw. wolnej przestrzeni.

W obszarze tym ma się do czynienia z takimi systemami jak:

- rakiety balistyczne z głowicami konwencjonalnymi;
- rakiety balistyczne zwalczania okrętów;
- torpedy niewykrywalne;
- bezałogowe okręty podwodne;
- systemy przeciwlotnicze;
- inne systemy automatyczne.

Kraje postrzegające NATO – a więc i nas – jako potencjalne zagrożenie, posiadają takie właśnie systemy. Dla przykładu, siły zbrojne Rosji znacznie rozszerzyły swoje zdolności antydoświadczowe, posiadają na swoim wyposażeniu raketowe zestawy przeciwlotnicze SS-400 TRIUMF o zasięgu do 400 kilometrów zdolne do jednoczesnego namierzania i naprowadzania rakiet na sześć celów jednocześnie. Posiadają również zestawy ISKANDER o zasięgu około 480 km, zdolne do rażenia celów naziemnych⁶.

Rysunek 3. Zasięg rosyjskiego systemu antydoświadczowego

Źródło: <https://www.techpedia.pl>

⁶ T. Smura, *Rosyjskie zdolności w zakresie środków izolowania pola walki (A2AD) wnioski dla NATO*, Fundacja im. K. Pułaskiego, 2016.

Wyposażenie w zestawy ISKANDER jednostek wojskowych Federacji Rosyjskiej stacjonujących na Krymie – po jego aneksji – oraz zapowiedzi wyposażenia w nie jednostek stacjonujących w Obwodzie Kaliningradzkim oraz na Białorusi spowoduje utworzenie ciągłej strefy rażenia i wzbronianego dostępu od Morza Bałtyckiego do Morza Czarnego. Utworzenie strefy antydostępowej ograniczy w znacznym stopniu przemieszczanie się wojsk sojuszu w rejon potencjalnego konfliktu. Wpłynie również znacząco na ograniczenie swobody manewru wojsk na lądzie i w powietrzu oraz na morzu, utrzymanie ciągłości zaopatrywania wojsk i nieprzerwanych linii komunikacyjnych.

Jak widać, postęp techniczny i technologiczny powoduje znaczące przewartościowanie w potrzebach, w tym w zdolnościach operacyjnych sił zbrojnych do prowadzenia działań połączonych. Był to także jeden z argumentów na rzecz podjęcia decyzji, w czasie szczytów NATO w Newport oraz w Warszawie, dotyczących wysuniętej, rotacyjnej obecności natowskich sił na wschodniej flance sojuszu⁷.

Należy zakładać, że w dającej się przewidzieć przyszłości nastąpi dalsza proliferacja sprzętu o znacznych zasięgach i promieniach rażenia, np.: Rosja niedawno pochwaliła się posiadaniem pocisku balistycznego o nieograniczonym zasięgu. Dostęp do tego typu technologii powoduje potrzebę podejmowania środków zaradczych przez państwa będące w ich zasięgu. Stąd programy modernizacyjne powinny, a wręcz muszą, uwzględniać ten obszar przewartościowań powodowanych rozwojem technicznym i technologicznym.

Tabela 1. Budowa polskich zdolności antydostępowych

Środek ogniowy	Zasięg
Armatohaubica „KRAB”	do 40 km
Armatohaubica „KRYL”	do 40 km
WR 40 „LANGUSTA”	do 40 km
MJR rakiety NSM	do 240 km
System raketowy „HOMAR”	do 300 km
Rakiety do F-16 typu AGM 158	do 370 km
Rakiety do F-16 typu AGM 158 ER	do 930 km

Źródło: opracowanie własne

Z punktu widzenia sił zbrojnych RP dostęp do takich technologii spowoduje znaczny wzrost polskiego potencjału obronnego. Dlatego też opra-

⁷ M. Fryc, „Doktryna Komorowskiego” – próba scharakteryzowania. *Idea, zakres, priorytety*, „Bezpieczeństwo Narodowe” II–2014/30, s. 52–53.

cowana na podstawie rekomendacji Strategicznego Przeglądu Obronnego przeprowadzonego w 2016 r. koncepcja obronna określa, że zdolności antydostępowe mają stanowić podstawę narodowej strategii obronnej. Wymagać to jednak będzie znaczących inwestycji, przebudowy struktur organizacyjnych i systemu kierowania, wypracowania nowych doktryn w zakresie szkolenia i użycia wojsk oraz rozbudowy zaplecza technicznego⁸.

Należy podkreślić, że Siły Zbrojne RP posiadają już niektóre systemy dalekiego rażenia. Będąc na wyposażeniu Marynarki Wojennej systemy rakietowe NSM Nadbrzeżnego Dywizjonu Rakietowego o zasięgu do 240 kilometrów mogą skutecznie razić okręty nawodne przed wejściem na nasze wody terytorialne oraz obiekty naziemne potencjalnego przeciwnika. Posiadanie rakiet do samolotów F-16 typu AGM-158 *Joint Air-to-Surface Standoff Missile* (JASSM) o zasięgu 370 km oferuje możliwość niszczenia zestawów przeciwlotniczych i radarowych systemów namierzania i naprowadzania poza zasięgiem skutecznego oddziaływania strony przeciwnej. Niemniej jednak decydenci polityczni i wojskowi winni podjąć wszelkie działania zmierzające do pozyskania systemu rakietowego Homar o zasięgu do 300 km oraz pocisków rakietowych o zwiększonym zasięgu do 930 km, tzw. JASSM-ER (ang. *Extended Range*)⁹.

Przeobrażenia w sferze technologii w domenie lądowej skutkują coraz większymi zdolnościami w walce pocisku z pancerzem. Wprowadzane aktywne systemy obrony platform naziemnych pozwalają na uniknięcie trafienia czołgu czy BWP poprzez uszkodzenie, zniszczenie lub zakłócenie naprowadzania pocisku, przy czym należy podkreślić, że jest to element dodany do kompleksowego systemu chroniącego pojazd i jego załogę.

Również w Polsce prowadzone są prace nad zintegrowanym automatycznym systemem obrony pojazdu i załogi. Utworzone konsorcjum, w skład którego wchodzi Wojskowa Akademia Techniczna, Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia, Polski Holding Obronny i wojskowe zakłady MESKO, zobowiązało się do przedstawienia gotowego produktu w ciągu 4–6 lat.

Rozwój platform powietrznych w kierunku zwiększenia zasięgu, udźwigu, prędkości przemieszczania się czy możliwości ogniowych wpłynął istotnie na mobilność wojsk. Wzrosło znaczenie wojsk aeromobilnych i specjalnych, zmieniając tym samym sposób prowadzenia działań bojowych¹⁰. Mobilność jest również częścią odpowiedzi na zdolności antydostępowe potencjalnego przeciwnika. Dlatego też niezrozumiałe jest odłożenie w czasie

⁸ *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej...*

⁹ B. Grenda, R. Bielawski, *Rozwój lotniczych środków rażenia*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2017.

¹⁰ K. Frąciak, G. Plaskota, *Rola i miejsce kawalerii powietrznej w systemie wojsk aeromobilnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2019.

programu wyposażenia polskich sił zbrojnych w śmigłowce nowej generacji¹¹.

Domena powietrzna i kosmiczna

Niezwykle istotną rolę we współczesnych działaniach bojowych spełnia domena powietrzna. Przewaga w powietrzu, a co najmniej zachowanie kontroli nad przestrzenią powietrzną, stanowi niekwestionowany warunek konieczny do powodzenia działań militarnych. „Kto panuje w powietrzu, ten zwycięża”.

Przy wykorzystaniu współczesnych osiągnięć technologicznych trwa walka techniki uderzeniowej ze zdolnościami obrony powietrznej. Wy miernym przykładem wykorzystania zdobyczy nauki jest myśliwiec wielozadaniowy piątej generacji. Przewagę na współczesnym polu walki uzyskuje między innymi dzięki technologii *STEALTH*, która zmniejsza prawdopodobieństwo wykrycia obiektu znanymi metodami obserwacji: począwszy od ludzkiego wzroku i słuchu, przez metody techniczne, kończąc na zmniejszeniu echa radarowego, emisji podczerwieni i hałasu. Wymusza to nową strategię walki, znalezienie swoistego antidotum. W elitarnym gronie państw dysponujących tymi supermaszynami znajdują m.in. USA, Rosja i Chiny, a ostatnio Izrael.

Kolejnym elementem postępu technologicznego w domenie powietrznej ostatnich kilkunastu lat są bezpilotowe aparaty latające w wersji rozpoznawczo-uderzeniowej. Jak stwierdził były dowódca sił NATO w Europie, gen. Philip M. Breedlove, możliwości, które zaprezentował przemysł amerykański, wprowadzając na rynek zbrojeniowy MQ-1 PREDATOR – Bezzałogowy Bojowy Aparat Latający – przerosły oczekiwania wojskowych, a nawet doświadczony personel nie jest w stanie wykorzystać wszystkich jego funkcji.

Narzuca się pytanie, czym dysponujemy my – Polacy? Siły Powietrzne posiadają jedynie 48 samolotów spełniających wymagania współczesnego pola walki. Niemniej i te samoloty starzeją się i w perspektywie 15–20 lat zostaną wycofane. Zatem już dzisiaj należy podjąć kierunkową decyzję o następcy F-16. Teoretycznie możliwe są dwa warianty działania: pierwszy – przystąpienie Polski do programu F-35; drugi – w perspektywie kolejnych dziesięciu lat, w zależności od tempa i kierunków rozwoju systemów sterowanych zdalnie, podjęcie decyzji o budowie bezpilotowych zdolności ude-

¹¹ 524 miliardy złotych na modernizację Wojska Polskiego do 2035 roku, <https://www.wojsko-polskie.pl/wyposazenie/> [dostęp: 15.04.2020].

rzeniowych, zastępujących zdolności samolotów wielozadaniowych, przy czym możliwość pierwsza nie wyklucza drugiej¹².

Biorąc pod uwagę zdolność rażenia potencjalnego przeciwnika, obszarem kluczowym z punktu widzenia potrzeb operacyjnych w domenie powietrznej i kosmicznej polskich sił zbrojnych pozostaje obrona powietrzna i raketowa. Niestety, Polska posiada ograniczone zdolności w tym zakresie. Przeszarżałe systemy przeciwlotnicze, zamontowane na okrętach Marynarki Wojennej typu OHP czy systemy bazowania lądowego krótkiego zasięgu KUB, OSA nie spełniają wymogów współczesnego pola walki, a ich zasięg nie pozwala na skuteczne podejmowanie działań w stosunku do współczesnych środków napadu powietrznego potencjalnego przeciwnika. Opracowany w tym celu w roku 2009 program operacyjny na modernizację systemu obrony powietrznej Polski nie doczekał się realizacji. Podpisana niedawno umowa na pozyskanie dwóch zamiast ośmiu baterii PATRIOT z dostawą dopiero w 2023 r. jest kroplą w morzu potrzeb¹³.

Domena morska

Zmiany technologiczne w domenie morskiej, oprócz wspomnianych wcześniej systemów rażenia z wydłużonym zasięgiem, charakteryzują się zwiększoną świadomością sytuacyjną na morzu, wydłużającą zdolnością bazowania bez uzupełniania zapasów oraz kompleksowością działań. Pozwala to skutecznie prowadzić walkę z systemami podwodnymi, nawodnymi, celami powietrznymi – w tym z raketami balistycznymi – jednocześnie zapewniając wsparcie formacjom lądowym.

Budowanie świadomości sytuacyjnej w coraz większym stopniu zależy od bezpilotowych systemów rozpoznawczych, w tym operujących z platform morskich pionowego startu. Planowanie wprowadzenie w niedalekiej przyszłości przez USA tzw. „suchych” bojowych pojazdów podwodnych dalekiego zasięgu w formie miniaturowych okrętów podwodnych, mogących przemieszczać się pod „kanałem dźwiękowym” czyli w warstwie niewidocznej dla sensorów z okrętów nawodnych zrewolucjonizuje technikę użycia morskich sił specjalnych. Natomiast ogłoszenie przez Władimira Putina posiadania podwodnego nuklearnego drona otwiera nowy kierunek i wyścig zbrojeń.

¹² T. Zieliński, W. Marud, *Lotnictwo w wojnie powietrznej. Koncepcje. Historia. Teraźniejszość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2019.

¹³ B. Grenda, *System walki Sił Powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014, s. 9–13, 193–240.

Mając na uwadze zdolności antydostępowe potencjalnego przeciwnika, polska marynarka wojenna staje przed nowymi wyzwaniami w zakresie zwalczania rakiet ziemia-woda, powietrze-woda oraz woda-woda, mogących ze znacznych odległości, jeszcze na głębokich podejściach w znaczący sposób redukować istniejący potencjał. Stąd w nowej koncepcji obronnej rozwój techniczny i technologiczny sił morskich skierowany ma być nie na budowę „marynarki oceanicznej”, a na budowę skutecznego systemu antydostępowego chroniącego polskie wody terytorialne oraz wybrzeże, na wspomaganie procesów dowodzenia i kierowania systemami walki, ich pełną autonomiczność, zwiększony zasięg oraz zdolność do współdziałania z innymi rodzajami sił zbrojnych¹⁴. Jednak biorąc pod uwagę tempo budowy korwety „Ślązak” oraz odłożony w czasie zakup okrętów podwodnych, należy zadać pytanie, kiedy to nastąpi¹⁵.

Domena cyberprzestrzeni (nowa, niedawno oficjalnie przyjęta przez NATO)

Kolejnym obszarem przeobrażeń technologicznych w rozwoju zdolności operacyjnych jest przyjęta przez szefów państw i rządów w czasie Szczytu NATO w Warszawie nowa domena operacyjna, tj. cyberprzestrzeń. Uważa się, że rozwój działań w cyberprzestrzeni będzie napędzany postępowaniem nowych, być może przełomowych technologii komercyjnych powszechnego użytku. Ich wykorzystanie przez siły zbrojne będzie raczej wtórne, choć doskonałe i adaptowane do warunków militarnych. Zmiany w tym obszarze okazują się trudne do przewidzenia, bowiem tempo rozwoju cyberdomeny następuje w postępie geometrycznym. Niemniej jednak warto w tym zakresie odnotować rosnące możliwości prowadzenia rozpoznania w czasie rzeczywistym, z możliwością przesyłania wręcz nieograniczonych ilości informacji. Powoduje to, że przebieg przyszłych konfliktów można będzie śledzić *online* przez komercyjne stacje telewizyjne. W takim wypadku powszechność dostępu do takich informacji wymusi konieczność przeciwdziałania nieuprawnionemu dostępowi. Tym samym będzie to powodować ciągłą wojnę w cyberprzestrzeni.

¹⁴ *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej ...*

¹⁵ A. Drzewiecki, *Polska Marynarka Wojenna od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2016; J. Będźmirowski, M. Gac, *Polska Marynarka Wojenna a bezpieczeństwo morskie państwa. Od zimnej wojny do NATO. Próba usystematyzowania*, 2018.

Również w obszarze nowoczesnych systemów dowodzenia i naprowadzania trwa obecnie wyścig o dominację. Automatyzacja procesów dowodzenia, w tym wspomaganie procesów decyzyjnych wymaga zwiększonej potrzeby przesyłania informacji z jednej strony oraz zwiększonych możliwości w zakresie przetwarzania danych z drugiej. Bezpieczeństwo tych informacji jest kolejnym obszarem przemian technologicznych w przestrzeni cybernetycznej, gdzie tradycyjne metody kryptologii przy istniejących prędkościach i możliwościach wykonywanych operacji informatycznych mogą być zbyt podatne na dekryptarz¹⁶.

Kluczowym elementem działań w cyberprzestrzeni są zatem działania obronne. Prace koncepcyjne, jak przeciwdziałać temu zagrożeniu, prowadzone są zarówno w NATO, w ramach Wielonarodowej Kampanii Rozwoju Zdolności, jak i samodzielnie przez niektóre kraje członkowskie. Dla przykładu, Bundeswehra tworzy nowy rodzaj sił zbrojnych, tzw. wojska obrony cyberprzestrzeni, wydzielając kilkanaście tysięcy etatów. Niestety, w siłach zbrojnych RP dotychczas nie nadano temu problemowi należytej wagi.

Robotyzacja pola walki

Obszarem rozwoju technologii mającym wpływ na kierunki rozwoju zdolności operacyjnych sił zbrojnych we wszystkich domenach operacyjnych jest szeroko rozumiana robotyzacja pola walki. Ocenia się, że do roku 2030–2045 roboty oraz szeroko rozumiane automatycznie sterowane układy czy systemy autonomiczne stopniowo zastępować będą żołnierzy na przyszłym polu walki. Już dzisiaj istnieją zaawansowane systemy, jednak wciąż pozostające pod kontrolą człowieka, zdalnie sterowane, pozwalające na wykonywanie precyzyjnych uderzeń ze znacznej odległości.

Wielu ekspertów z dziedziny technologii wojskowych twierdzi, że nieuniknioną przyszłością są autonomiczne drony, masowo produkowane do określonych zadań i misji wojskowych. Powoduje to powrót do – sformułowanej w latach 80. i 90. ubiegłego stulecia – koncepcji tzw. „pustego pola walki”. Obraz przyszłego pola walki, bez bezpośredniego udziału człowieka lub w znacznie ograniczonym stopniu, jawi się jako wizja dość realistyczna. Nakazuje to decydentom politycznych – jako minimum – poddanie się refleksji przed tworzeniem dużych formacji żołnierzy o ograniczonych możliwościach. Poza tym nie bez znaczenia pozostaje czynnik ekonomiczny

¹⁶ *Globalne i lokalne perspektywy bezpieczeństwa państwa*, opr. zb., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2019.

w tego typu rozważaniach, gdzie czynnik ludzki w całym cyklu życia techniki wojskowej – już dzisiaj – jest największy. Sztuczna inteligencja nie jest już wyborem, staje się koniecznością¹⁷.

Rysunek 4. Wpływ przewartościowania w sferze technologicznej na rozwój i funkcjonowanie współczesnych sił zbrojnych

zachodzące zamiany	rozwój zdolności operacyjnych
	zmiany w sposobie prowadzenia działań zbrojnych
	budowa zdolności antidostępowych
	pogoń za zdolnościami mobilnymi
	rozwój logistyki opartej na formule "just in time"
	rosnące znaczenie obrony powietrznej i przeciwrakietowej
	postępująca automatyzacja i robotyzacja pola walki
	powstawanie zjawiska tzw. "wolnej przestrzeni" pomiędzy walczącymi stronami
	rosnące możliwości systemów rażenia
	dostęp do informacji w czasie rzeczywistym
	utrzymanie niezakłóconych linii komunikacyjnych warunkiem <i>sine qua non</i> współczesnego pola walki
	rozwój (powstawanie nowych) domen operacyjnych

Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

Reasumując, należy podkreślić, że:

- przemiany techniczne i technologiczne w sposób istotny wpływają na zdolności operacyjne sił zbrojnych w obszarze uzbrojenia i sprzętu wojskowego, warunkując kształt ich pozostałych elementów składowych. Powoduje to również przewartościowania i zmiany w sposobie prowa-

¹⁷ *Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa ...*, s. 19.

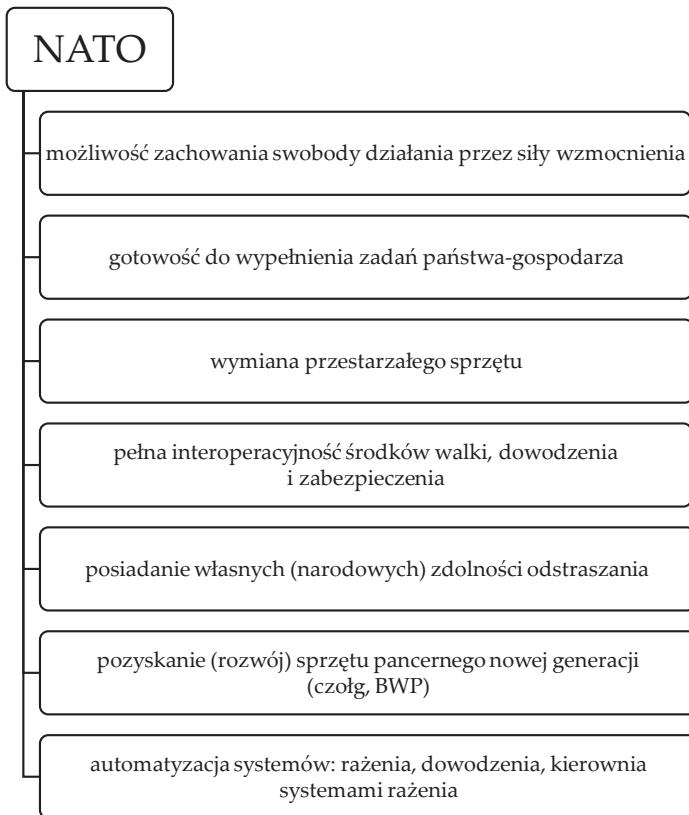
dzenia działań przez siły zbrojne w poszczególnych domenach operacyjnych.

- Następstwa przewartościowania technicznego i technologicznego mają miejsce we wszystkich domenach operacyjnych, kompleksowo tworzących przestrzeń operacyjną współczesnych działań bojowych.
- Na poziomie strategicznym, w obszarze działań połączonych, zarysowuje się wyraźna tendencja budowy zdolności powstrzymywania potencjalnego przeciwnika z dala od rejonów spornych/rejonów prowadzenia działań na szczeblu taktycznym.
- Wyzwaniem staje się budowanie zdolności mogących pokonać współczesne systemy antydostępowe, zapewniając tym samym wysokie tempo działań, wysoką manewrowość oraz swobodę operacyjną.
- Kluczowym staje się utrzymanie niezakłóconych linii komunikacyjnych, linii zaopatrywania: morskich, lądowych i powietrznych.
- Zmiany technologiczne powodujące łatwiejszy dostęp do informacji w czasie rzeczywistym poprawiają świadomość sytuacyjną, powodując jednocześnie potrzebę przeciwdziałania zakłóceniom czy dezinformacji w domenie cybernetycznej.
- Zwiększone możliwości projekcji siły przez potencjalnego przeciwnika wraz z postępowaniem technologicznym w zakresie zwiększania siły rażenia i zasięgu kluczowych systemów walki staje się koniecznością budowania świadomości sytuacyjnej i wymiany informacji w czasie rzeczywistym, 24 godziny na dobę, siedem dni w tygodniu.
- Kluczowym w rozwoju zdolności operacyjnych współczesnych sił zbrojnych jest zapewnienie interoperacyjności uzbrojenia i sprzętu wojskowego, pozwalające na współdziałanie na każdym szczeblu. Dotyczy to zarówno systemów rażenia, ale w szczególności systemów dowodzenia, kierowania walką, wymiany informacji i standardów logistycznych.
- Prowadzenie działań poza własnym terytorium przez wojska sojusznicze rodzi potrzebę rozwoju wspólnej, międzynarodowej, sojuszniczej logistyki, opartej na formule dostaw *just in time*.
- Powodzenie przyszłych operacji w znacznym stopniu zależeć będzie od wcześniejszego przygotowania zaplecza materiałowo-technicznego we wszystkich klasach zaopatrywania, w szczególności w środki bojowe i paliwa. Zmusza to do organizacji wysuniętych składów materiałowych i materiałowo-technicznych na potencjalnych strategicznych kierunkach działań sojuszu.
- Rosnące możliwości systemów rażenia, w powiązaniu z automatyzacją i robotyzacją pola walki, powodują zjawisko powstawania tzw. wolnej przestrzeni między walczącymi stronami. Trendy rozwoju technicznego i technologicznego wskazują na pogłębianie się tego zjawiska w dającej

się przewidzieć przyszłości, co powinno stanowić również przestrzeń do refleksji dla decydentów politycznych wyznaczających kierunki rozwoju przyszłych formacji wojskowych.

- Coraz wyraźniej zarysowuje się trend rozwoju systemów raketowych z głowicami konwencjonalnymi, rozwoju powietrznych – pilotowanych i bezpilotowych – systemów walki, trudnych do lokalizacji przez obecne systemy radarowe. Istnieje w tym kontekście znaczne prawdopodobieństwo, że przyszłe starcie w wymiarze powietrznym rozstrzygnie zdolność pokonywania systemów radarowych i pola radiolokacyjnego – z jednej strony, a precyzją i zasięgiem pokładowych systemów rażenia oraz systemów pozwalających na ocenę skutków uderzeń z drugiej. Stąd kluczowego znaczenia nabiera skuteczna obrona powietrzna i przeciwraketowa.

Rysunek 5. Determinanty wsparcia przez NATO

Źródło: opracowanie własne

Aby odpowiedzieć na zasadnicze pytanie, jak istotny filar narodowego bezpieczeństwa stanowi NATO i na ile sojusz będzie w stanie wesprzeć polskie działania obronne, należy wskazać kilka podstawowych determinantów rozwoju narodowych sił zbrojnych, w tym budowy zdolności operacyjnych pozwalających na przyjęcie takiej pomocy w kontekście współczesnych trendów przeobrażeń technicznych i technologicznych.

1. Istnieje potrzeba rozwoju systemów obrony powietrznej i przeciwlotniczej, dająca możliwość zachowania swobody działania wojsk własnych, wojsk sojuszniczych oraz osłony kluczowej infrastruktury krytycznej państwa. System taki powinien być wielowarstwowy, oferujący możliwość współpracy z systemami sojuszniczymi.

2. Należy budować zdolności zapewniające realizację zadań państwa – gospodarza we wszystkich domenach operacyjnych, w sposób umożliwiający przyjęcie i rozwinięcie operacyjne sojuszniczych sił wzmocnienia.

3. Należy zapewnić właściwą współpracę sojuszniczą – bilateralną, wielostronną, umożliwiającą dostęp do nowoczesnych technologii obronnych. Powinno to zapewnić wymianę przestarzałego sprzętu, niespełniającego wymagań współczesnego pola walki, przy jednoczesnym zapewnieniu wysokiego poziomu interoperacyjności.

4. Kluczowym dla polskich sił zbrojnych jest zapewnienie interoperacyjności uzbrojenia i sprzętu wojskowego, pozwalające na współdziałanie wprowadzeniu działań na każdym szczeblu. Dotyczy to zarówno systemów rażenia, ale w szczególności systemów dowodzenia, kierowania walką, wymiany informacji i standardów logistycznych.

5. Należy rozwijać zdolności odstraszenia na poziomie operacyjnym, poprzez budowę i pozyskanie systemów o wydłużonym zasięgu rażenia, w szczególności: systemów raketowych bazowania lądowego o zasięgu do 300 km (program HOMAR); okrętów podwodnych, wyposażonych w rakie ty manewrujące o zasięgu do min. 1200 km; rakiet typu JASSM o zasięgu 930 km; samolotów nowej generacji zdolnych do ich przenoszenia. Zbudowanie takich zdolności zapewni możliwość adekwatnej, proporcjonalnej odpowiedzi na jakikolwiek atak konwencjonalny ze strony przeciwnika.

6. Pilnie trzeba zmodernizować podstawowy sprzęt Wojsk Lądowych, uwzględniając możliwości płynące z zastosowania systemów obrony aktywnej. Ten rodzaj sił zbrojnych jest wciąż kluczowym ogniwem podsystemu militarnego systemu obronnego państwa.

7. Istnieje potrzeba zrównoważonego – z rozwojem środków rażenia – rozwoju zdolności operacyjnych w zakresie różnorodnych sensorów, środków walki radioelektronicznej, środków rozpoznania na znaczne odległości, głównie bezpilotowych i satelitarnych, niezbędnych do zabezpieczenia informacyjnego procesu podejmowania decyzji, kierowania systemami rażenia, ich

skutecznego naprowadzania na cel oraz oceny skutków wykonywanych uderzeń. Świadomość taka nie zawsze towarzyszy decydom politycznym. Najlepszym tego typu przykładem jest brak realizacji programu operacyjnego w zakresie rozpoznania, gdzie zakupione rakiety JASSM przekraczają swym zasięgiem możliwości rozpoznawcze sprzętu, znajdującego się obecnie na wyposażeniu polskich sił zbrojnych.

Streszczenie

Rozwój środków walki oraz sposoby ich wykorzystania są historycznie nierozdzielnie związane z rozwojem technologicznym. Współcześnie nastąpił znaczący skok technologiczny, a także istotne zmiany na mapie politycznej świata, co w połączeniu z pogłębiającą się globalizacją ma bezpośredni wpływ na rozwój zdolności operacyjnych, którymi powinny charakteryzować się dzisiejsze siły zbrojne oraz koncepcje prowadzenia przez nie działań. Na tle przedstawionych wybranych zdolności operacyjnych potencjalnego przeciwnika, a także innych państw wiodących, w tym NATO, autor analizuje zdolności sił zbrojnych RP, także w sposób ogólny kreśli podstawowe determinanty ich rozwoju w kontekście współczesnych trendów przeobrażeń technicznych i technologicznych, osiągnięcia pełnej interoperacyjności w ramach struktur NATO oraz sprostaniu wyzwaniom potencjalnego przeciwnika.

Summary

The development of means of combat and the ways they are used are historically inseparable from technological development. Today, there has been a significant technological leap, as well as significant changes on the political map of the world, which, combined with the deepening globalization, has a direct impact on the development of operational capabilities that should be characterized by modern armed forces and the concepts they conduct. Against the background of selected operational capabilities of the potential opponent, as well as other leading countries, including NATO, the author refers to the capabilities of the Polish Armed Forces, also outlines in general the basic determinants of their development in the context of contemporary trends in technical and technological transformations, achieving full interoperability in within NATO structures and meeting the challenges of a potential opponent.

Literatura

- Będźmirowski J., M. Gac, *Polska Marynarka Wojenna a bezpieczeństwo morskie państwa. Od zimnej wojny do NATO. Próba usystematyzowania*, 2018.
- Drzewiecki A., *Polska Marynarka Wojenna od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2016.
- Frącik K., Plaskota G., *Rola i miejsce kawalerii powietrznej w systemie wojsk aeromobilnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2019.
- Globalne i lokalne perspektywy bezpieczeństwa państwa*, opr. zb., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2019.
- Gocuł M., *Wpływ zarządzania zdolnościami operacyjnymi na rozwój sił zbrojnych*, praca dokt., Akademia Obrony Narodowej, 2016.
- Grenda B., Bielawski R., *Rozwój lotniczych środków rażenia*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2017.
- Grenda B., *System walki Sił Powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014.
- Kręcikij J., Lewandowski J., *Organizacja dowodzenia na poziomie strategicznym i operacyjnym*, Oficyna Wydawnicza Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2015.
- Zieliński T., Marud W., *Lotnictwo w wojnie powietrznej. Koncepcje. Historia. Terazniejszość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2019.

Artykuły prasowe

- Aspekty bezpieczeństwa militarnego w ujęciu Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego*, „Bezpieczeństwo narodowe” 2012, nr 23/24.
- Fryc M., „Doktryna Komorowskiego” – próba scharakteryzowania. *Idea, zakres, priorytety*, „Bezpieczeństwo Narodowe” II–2014/30.

Strony internetowe

- Analiza dokumentu „Framework for Future Alliance Operations – FFAO (2015)”, (pol. „Założenia do przyszłych operacji sojuszu – 2015”, Centrum Doktryn i Szkolenia Sił Zbrojnych. Pion Rozwoju Koncepcji i Wykorzystania Doświadczeń. Oddział Analiz Operacji Wojskowych, Bydgoszcz, listopad 2015, s. 1–5; https://archiwum-cdissz.wp.mil.pl/plik/file/Analizy/PL/02_Analiza_dokumentu_FFAO_2015_na_strone_WWW_v_PL.pdf
- Deklaracja końcowa Szczytu NATO w Warszawie, wydana przez Szefów Państw i Rządów uczestniczących w posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w Warszawie w dniach 8 i 9 lipca 2016 r.* https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/03/37-40_KBN_Deklaracja_szczytu.pdf
- Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022, przyjęta uchwałą Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r.*, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf.

Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej, Ministerstwo Obrony Narodowej, maj 2017, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/koncepcja-obronna-krajuu>.

524 miliardy złotych na modernizację Wojska Polskiego do 2035 roku; <https://www.wojsko-polskie.pl/wyposazenie/>.

Zasięg rosyjskiego systemu antydostępowego (ang. anti-access/area-denial, A2/AD); <https://www.techpedia.pl>

Ryszard Chodynicki

(Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku)

ZASADNICZE FILARY SYSTEMU OBRONNEGO PAŃSTWA JAKO KONSEKWENCJA TRANSFORMACJI USTROJOWEJ W POLSCE. WYBRANE ASPEKTY

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zagrożenia, bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo państwa, system obronny państwa, koncepcja obronna RP

ESSENTIAL PILLARS OF THE DEFENSE SYSTEM OF THE STATE AS A CONSEQUENCE OF STRUCTURAL TRANSFORMATION IN POLAND. THE SELECTED ASPECTS

Keywords: security, threats, national security, state security, state defense system, Polish defense concept

Wprowadzenie

Bezpieczeństwo – współczesne definicje słownikowe określają bezpieczeństwo jako stan pewności, spokoju, braku zagrożenia, poczucia zabezpieczenia i wskazują, że oznacza ono brak zagrożenia oraz ochronę przed niebezpieczeństwem. Termin bezpieczeństwo odpowiada angielskiemu *security* i łacińskiemu *securitas*. W najogólniejszym znaczeniu obejmuje ono zaspokojenie takich potrzeb jak: istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość, niezależność, spokój i pewność rozwoju. Chociaż w definicji nie występuje termin „podmiot”, bez wątpienia jest on domyślny, gdyż można mówić tylko o bezpieczeństwie konkretnego podmiotu, np. osoby, grupy ludzi, jednostki organizacyjnej, zakładu, miasta, regionu, państwa, narodu itp. Z pojęciem bezpieczeństwa podmiotu ściśle związane jest zagrożenie podmiotu będące jego antonimem¹.

¹ M. Malec, *Percepcja bezpieczeństwa: definicje, wymiary, paradygmaty*, Warszawa 2006, s. 5,

Bezpieczeństwo narodowe – to stan świadomości społecznej, w którym istniejący poziom zagrożeń, dzięki posiadanym zdolnościom obronnym, nie budzi obaw, lęku o zachowanie uznanych wartości. Jest nie tylko ochroną narodu i terytorium przed fizyczną napaścią, lecz również ochroną za pomocą różnych środków – żywotnych interesów ekonomicznych i politycznych, których utrata zagroziłaby żywotności i podstawowym wartościom państwa².

Bezpieczeństwo państwa – to stan uzyskany w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony przed możliwymi zagrożeniami wyrażony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń. To rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych i behawioralnych społeczeństwa oraz traktowania państwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych³.

Bezpieczeństwo międzynarodowe – to brak obiektywnie istniejących zagrożeń i subiektywnych obaw oraz zgodne dążenie i działanie społeczności międzynarodowej na rzecz ochrony określonych wartości państwowych, pozapaństwowych (społecznych) za pomocą norm, instytucji i instrumentów zapewniających pokojowe rozstrzygnięcie sporu oraz tworzenie gospodarczych, społecznych, ekologicznych, militarnych i innych przesłanek dynamicznej stabilności i eliminowania zagrożeń. Bezpieczeństwo międzynarodowe w zakresie przedmiotowym obejmuje zespół uwarunkowań, w których państwa nie czują się zagrożone atakiem militarnym oraz presją polityczną lub gospodarczą, mając możliwości swobodnej realizacji własnego rozwoju i postępu⁴.

por. E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 2006, s. 213–216; R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1999, s. 28.

² *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2002; W. Kitler, *Bezpieczeństwo Narodowe RP. Podstawowe kategorie, Uwarunkowania, System*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2011, s. 39–44; K. Olak, A. Olak, *Współczesne rozumienie bezpieczeństwa narodowego*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis”, Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne, 7(1)/2016, s. 467–480.

³ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa ...*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1994, s. 6; W. Kitler, dz. cyt., s. 39–44; B. Balcerowicz, *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2004, s. 39.

⁴ W. Pokruszyński, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa. Podręcznik Akademicki*, Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, Józefów 2010, s. 41–53; W. Kostecki, *Strach i potęga. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2012, s. 17–33; J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 71; R. Kuźniar, *Tradycyjne zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, w: R. Kuźniar i in., *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012, s. 43–56.

Uwarunkowania społeczno-polityczne i prawne bezpieczeństwa państwa

Głównym warunkiem z punktu widzenia polityki obronnej są demokratycznie wybrane organy, które mają za cel obronę polskiej racji stanu. Chcemy być państwem suwerennym, więc musimy tworzyć swą siłę obronną w oparciu o stabilne prawo i zasady, które budują cały system potencjału obronnego.

W rozpatrywanym okresie – poczynając od sejmiku kontraktowanego, wybranego 4 i 18 czerwca 1989 r. (X kadencja), poprzez wybór na prezydenta Wojciecha Jaruzelskiego, który sprawował ten urząd w czasie od 19 lipca 1989 r. do 22 grudnia 1990 r., rozpoczął się znaczący okres transformacji społecznej, a co za tym idzie, także ustrojowej. Kolejni prezydenci RP – jak i polskie parlamenty – tworzyły nowe prawo, w znaczący sposób wpływały na zdolność obronną państwa. Obecnie warto zwrócić uwagę na kilka podstawowych dokumentów, a mianowicie:

- Ustawa o powszechnym obowiązku obrony RP z dnia 21 listopada 1967 r. z późn. zm.⁵;
- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., a w niej rozdział XI *Stany nadzwyczajne*, które wg art. 228 mogą zostać wprowadzone, jeżeli zwykłe środki konstytucyjne są niewystarczające⁶;
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁷;
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji⁸;
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej⁹;
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym¹⁰;
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa¹¹;
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiołowej¹²;
- Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym¹³;
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom RP¹⁴;

⁵ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1967 r., nr 44, poz. 220.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483.

⁷ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 1990 r., nr 16, poz. 95.

⁸ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. z 1990 r., nr 30, poz. 179.

⁹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej, Dz.U. z 1991 r., nr 88, poz. 400.

¹⁰ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz.U. z 1998 r., nr 91, poz. 578.

¹¹ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, Dz.U. z 1998 r., nr 91, poz. 576.

¹² Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiołowej, Dz.U. z 2002 r., nr 62, poz. 558.

¹³ Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym, Dz.U. z 2002 r., nr 113, poz. 985.

¹⁴ Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa, wprowadzająca stan stałej gotowości obronnej, stan gotowości czasu kryzysu i stan gotowości obronnej czasu wojny¹⁵;
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym¹⁶;
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o służbie więziennej¹⁷.

Wszystkie powyższe akty prawne i inne, niewymienione z uwagi na charakter niniejszych rozważań, opisują organizację i zadania nałożone na poszczególne instytucje, urzędy i organy – również w zakresie bezpieczeństwa państwa i jego obywateli. Stąd też kończąc omawianie „filaru pierwszego”, czyli – uwarunkowań społeczno-politycznych i prawnych, uważam, że pomimo zmiany na stanowiskach zarządzania poszczególnych osób w wyniku demokratycznego systemu wyborów – nie powoduje to zmiany celów i zadań systemu obronnego państwa, jest on podporządkowany stałym składnikom racji stanu Rzeczypospolitej Polskiej, a odideologizowanie systemu jest zdobyczą naszej demokracji.

Organizacja systemu obronnego w wyniku transformacji ustrojowej państwa

Formalnym odbiciem koncepcji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej zakładającej konieczność objęcia jednolitym i kompleksowym systemem przygotowań obronnych całego organizmu państwowego, wszystkich jego ogniw, wszystkich przejawów i form zorganizowanego życia narodu i rozwijania tych przygotowań pod jednolitym kierownictwem jest Konstytucja RP i ustawa o obowiązku obrony państwa – a cele i podstawowe zadania systemu obronnego państwa ujmują się w strategiach. W tym miejscu należy przytoczyć strategię rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022, przyjętą uchwałą Rady Ministrów z 9 kwietnia 2013 r., oraz *Strategię Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, którą na wniosek Prezesa Rady Ministrów Prezydent Rzeczypospolitej Pol-

Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2002 r., nr 156, poz. 1301.

¹⁵ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa*, tekst jedn. Dz.U. nr 219, poz. 2218.

¹⁶ *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym*.

¹⁷ *Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o służbie więziennej*, Dz.U. z 2010 r., nr 79, poz. 523.

skiej Bronisław Komorowski zatwierdził 5 listopada 2014 r.¹⁸ Dokument ten zastąpił *Strategię Bezpieczeństwa Narodowego RP* wydaną w 2007 r.

Najogólniej ujmując rozważane zagadnienie, należy stwierdzić, że system obronny kraju składa się z:

- podsystemu militarnego;
- podsystemu pozamilitarnego;
- podsystemu kierowania działalnością obronną państwa¹⁹.

Podsystem militarny obejmuje siły zbrojne składające się obecnie z 5 rodzajów wojsk – to jest:

- wojska lądowe;
- siły powietrzne;
- marynarka wojenna;
- wojska specjalne;
- wojska obrony terytorialnej – powołane ustawą od początku 2017 r. – z takim wyliczeniem, że tworzenie tego rodzaju sił zbrojnych rozłożono na cztery etapy, w których harmonogram formowania Brygad Obrony Terytorialnej w ilości 17 powinien się zakończyć w 2019 r.²⁰ W ostatnim czasie Rada Ministrów przyjęła także uchwałę w sprawie „szczególnych kierunków przebudowy i modernizacji technicznej sił zbrojnych na lata 2017–2026”. Dokument ten określa m.in. zadania dotyczące modernizacji sił zbrojnych, zobowiązania wynikające z umów międzynarodowych oraz kwestie związane ze zmianami lokalizacji jednostek wojskowych.

Podsystem pozamilitarny obejmuje struktury administracyjne i gospodarcze, a także służby mundurowe i inne służby utrzymujące bezpieczeństwo i porządek publiczny w państwie. Funkcjonowanie organów i służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe wpływa na rynek pracy, przemysł, usługi, edukację, środowisko naturalne, rozwój infrastruktury oraz strukturę przestrzenną kraju. Nasze dążenia do zwiększenia spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej wzmacniają siłę wewnętrzną i podstawy bezpieczeństwa państwa. W celu utrzymania w gotowości całego podsystemu pozamilitarnego stosuje się **planowanie cywilne** jako całokształt

¹⁸ *Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022*, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf [dostęp: 22.06.2020].

¹⁹ P. Tyrała, *Wartości oraz cele kształcenia i wychowania obronnego. Poradnik dydaktyczny dla studentów, nauczycieli PO-OC, nadzoru pedagogicznego i instruktorów obrony cywilnej*, Warszawa 1996, s. 7–82; P. Tyrała, *Edukacja dla ochrony cywilnej. Organizacja i zarządzanie systemem*, Rzeszów 1999, s. 9–49.

²⁰ *Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw*, Dz.U. z 2016 r., poz. 2138.

przedsięwzięć organizacyjnych polegających na opracowaniu planów, w tym planów reagowania kryzysowego, i programów mających na celu optymalne wykorzystanie dostępnych sił i środków w sytuacjach kryzysowych oraz w czasie stanów nadzwyczajnych i w czasie wojny, w zakresie zapobiegania sytuacjom kryzysowym, przygotowania do przejmowania nad nimi kontroli, reagowania w sytuacjach kryzysowych oraz odtwarzania infrastruktury i przywracania jej pierwotnego charakteru, a także planowanie w zakresie wspierania sił zbrojnych RP w razie ich użycia oraz planowanie wykorzystania sił zbrojnych RP do realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego.

Praktycznie zadania związane z obronnością w podsystemie pozamilitarnym wykonuje administracja publiczna, a szczególnie jej trzy rodzaje – administracja państwowa, administracja rządowa i administracja samorządowa na wszystkich szczeblach zarządzania²¹.

Podsystem kierowania bezpieczeństwem narodowym jest kluczowym elementem systemu bezpieczeństwa narodowego, tworzą go organy władzy publicznej i kierownicy jednostek organizacyjnych, wykonujący zadania związane z bezpieczeństwem narodowym wraz z organami doradczymi i aparatem administracyjnym oraz procedurami funkcjonowania i stosowną infrastrukturą. Jego fundamentem są trwałe zasady ustrojowe. Szczególna rola w kierowaniu bezpieczeństwem narodowym przypada Parlamentowi RP, prezydentowi RP i Radzie Ministrów²². Istotnym elementem podsystemu kierowania bezpieczeństwem narodowym jest też zarządzanie kryzysowe. Konsekwentnie realizowana polityka bezpieczeństwa, stanowiąca integralną część polskiej polityki zagranicznej, sprzyja wzmocnieniu potencjału obronnego w wymiarze militarnym i pozamilitarnym²³.

²¹ A. Gołębiowska, P. B. Zientarski, *Organy administracji rządowej i samorządowej w sferze bezpieczeństwa i porządku publicznego*, w: *Administracja publiczna w systemie bezpieczeństwa państwa*, red. nauk. A. Gołębiowska, P. B. Zientarski, Kancelaria Senatu RP, Warszawa 2017, s. 9–28; H. Szczechowicz, *Samorząd terytorialny w społeczeństwie obywatelskim*, w: *Samorząd terytorialny na przełomie XX/XXI wieku*, red. A. Lutrzykowski, R. Gawłowski, M. Popławski, Toruń 2010, s. 90; J. Konieczny, *Nadzwyczajne zagrożenia środowiskowe. Leksykon administracji bezpieczeństwa*, Garmond Oficyna Wydawnicza, Poznań 2009; J. Boć red., A. Błaś, J. Jeżewski, *Administracja publiczna*, Kolonia Limited, 2003

²² J. Kręcikij, *Silne i słabe strony podsystemu obronnego systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Monografia*, Kraków 2017; J. Gryz, *Bezpieczeństwo państwa: władza, polityka, strategia*, Warszawa 2013; J. Jaskiernia, *Bezpieczeństwo państwa a ochrona praw i wolności jednostki we współczesnym świecie*, Kielce 2012.

²³ *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego RP*, 2013.

Miejsce i rola państwa w ważnych organizacjach międzynarodowych jako element bezpieczeństwa narodowego

Polska w omawianym okresie transformacji ustrojowej osiągnęła status wiarygodnego i aktywnego sojusznika poprzez znaczący rozwój gospodarczy i inwestycje w kluczową infrastrukturę – pozwoliło to po 1989 r. orientować polską politykę bezpieczeństwa na zachowanie struktury państwa, co w konsekwencji doprowadziło do przystąpienia do Sojuszu Północno-Atlantyckiego 12 marca 1999 r.²⁴ W bieżącym roku minęła 19. rocznica wstąpienia Polski do NATO. Akcesja ta pociągnęła za sobą wiele konsekwencji, przede wszystkim Polska stała się członkiem największego współcześnie istniejącego paktu militarnego. Zapewnia nam to wyjątkowe poczucie bezpieczeństwa, co więcej – członkostwo w NATO wpływa także na wizerunek kraju jako państwa stabilnego, respektującego prawa człowieka, demokratycznego z wolnorynkową gospodarką. Zyski z uczestnictwa w NATO są dla Polski również obserwowane w sferze materialnej, ponieważ uczestnictwo w organizacji pozwoliło na modernizację sił zbrojnych RP (wyposażenie, wyszkolenie żołnierzy itp.), a także umożliwiło korzystanie z najważniejszych standardów rozwojowych organizacji wojskowej i doświadczeń innych krajów w sferze wojskowości itp.

Misje i operacje

W ponad 90 misjach i operacjach poza granicami państwa brali udział żołnierze oraz pracownicy wojska, którzy uczestniczyli i uczestniczą w działaniach komisji międzynarodowych, operacjach Organizacji Narodów Zjednoczonych, kontyngentach pod flagą ONZ oraz NATO. Wykonują zadania polegające na utrzymaniu lub wymuszaniu pokoju, stabilizacji sytuacji w rejonie oraz w walce z międzynarodowym terroryzmem. Często włączają się także w działania humanitarne²⁵.

²⁴ J. Kaczmarek, *NATO w systemie bezpieczeństwa świata*, Wrocław 1998; J. Kaczmarek, A. Skowroński, *NATO. Europa. Polska*, Wrocław 1999, s. 113; D. Platt, *NATO. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego*, w: Jan Nowak-Jeziorański, *Polska droga do NATO. Listy, dokumenty, publikacje*, wybór i opr. D. Platt, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław 2006, s. 25.

²⁵ D. Kozerański, *Międzynarodowe operacje pokojowe i stabilizacyjne w polskiej polityce bezpieczeństwa w XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej Warszawa 2016; Z. Bednarski, *Polacy w służbie pokoju 1953–2003*, Warszawa 2002.

Polska w Unii Europejskiej (od 1 maja 2004 r.)

Procesy integracyjne rozpoczęły się wcześniej, a kiedy w 2003 r. Polska podpisała traktat akcesyjny w Atenach, stanowiący podstawę prawną przystąpienia do Unii Europejskiej, oczywistym stało się, że Polska do UE przystąpi 1 maja 2004 r.²⁶

Przystąpienie do UE umożliwiło nie tylko swobodny przepływ towarów, zarówno importowanych, jak i eksportowanych, ale również zaoferowało możliwość wyjazdu w celach zarobkowych wielu rodakom. Unia Europejska zapewniła też rozwój w kraju dzięki przeznaczeniu funduszy unijnych na otwieranie firm, zakup pojazdów, budowę i remonty dróg oraz powstanie nowych, różnorodnych obiektów. Polska jest jednym z krajów, które najlepiej wykorzystują dotacje unijne.

Unia Europejska oferuje także szansę na zaistnienie Polaków na arenie międzynarodowej. W ciągu kilkunastu lat członkostwa wielu Polaków piastowało i piastuje ważne stanowiska w instytucjach unijnych. Trzeba stwierdzić, że Unia Europejska była, jest i będzie dla Polski szansą, której wykorzystanie zależy tylko od obywateli.

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę charakterystykę zasadniczych filarów systemu obronnego państwa jako konsekwencji transformacji ustrojowej w Polsce, można zauważyć, jak kraj stał się rejonem modernizacji i budowy nowej infrastruktury, co w ogromnym stopniu przyczyniło się do rozwoju gospodarczego w ostatnich latach.

Członkostwo Polski w najpotężniejszym sojuszu wojskowym na świecie – NATO – zapewniło nie tylko gwarancję bezpieczeństwa w postaci art. 5 traktatu waszyngtońskiego, ale doprowadziło również do wzrostu jej znaczenia na arenie międzynarodowej. Konieczność dostosowania do standardów NATO, udział polskich żołnierzy w misjach, ćwiczeniach i szkoleniach z żołnierzami z innych państw sojuszu spowodowały, że nasze siły zbrojne osiągnęły wysoki poziom zdolności do współdziałania z innymi wojskami sojuszniczymi. Nasz wkład i zaangażowanie w prowadzenie działań NATO sprawiły, że staliśmy się wiarygodnym partnerem, zarówno dla sojuszników, jak i państw trzecich.

²⁶ *Polska w Unii Europejskiej. 10 lat doświadczenia*, red. nauk. P. Dubel, A. Adamczyk, Poltext, Warszawa 2014.

Streszczenie

Według powszechnej definicji bezpieczeństwo narodowe to jedna z podstawowych i najważniejszych funkcji państwa zapewniająca przede wszystkim obronę narodową (czyli obronę państwa przed zewnętrznymi zagrożeniami militarnymi) i ochronę narodową (bezpieczeństwo wewnętrzne, tj. ochronę obywateli i struktur państwa przed zagrożeniami niemilitarnymi) oraz wsparcie gospodarczych i społecznych podmiotów państwa. Podstawą praktyki państwa w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, w tym obronności, jest przyjęta koncepcja strategiczna (innymi słowy doktryna strategiczna w dziedzinie bezpieczeństwa). Polskie siły zbrojne od 1989 r. podlegają głębokiej systemowej transformacji. Początkowa faza transformacji polegała na redukcji stanów osobowych oraz sprzętu i uzbrojenia wojskowego, a następnie na odejściu od zasadniczej służby wojskowej na rzecz jej profesjonalizacji. Druga faza transformacji i próba uporządkowania tego procesu rozpoczęła się wraz z podjęciem starań o członkostwo Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim. Ważną cezurą, rozpoczynającą trzeci etap procesu transformacji sił zbrojnych, było przyjęcie 25 maja 2001 r. ustawy o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu sił zbrojnych RP²⁷. Kolejny etap transformacji polskiej armii rozpoczął się wraz z przyjęciem 5 sierpnia 2008 r. przez Radę Ministrów *Programu profesjonalizacji Sił Zbrojnych na lata 2008–2010*. Uzawodowienie sił zbrojnych było najważniejszą decyzją transformacyjną w ostatnim dwudziestolecu. Nadało to służbie wojskowej całkowicie dobrowolny, ochotniczy charakter – ze wszystkimi tego konsekwencjami. Przemysłowy potencjał obronny (PPO) tworzą zasoby materialne i niematerialne polskiego przemysłu, zaspokajające potrzeby obronne państwa, w tym potrzeby SZ RP dotyczące wyposażenia w uzbrojenie i sprzęt wojskowy (UiSW)²⁸.

Summary

According to a common definition, national security is one of the basic and most important functions of the state, ensuring primarily national defense (i.e. defense of the state against external military threats) and national protection (internal security, i.e. protection of citizens and state structures against non-military threats) and economic and social support state entities. The basis of state practice in the field of national security, including defense, is the adopted strategic concept (in other words, strategic doctrine in the field of security). Polish armed forces have been undergoing a systemic transformation since 1989. The initial phase of the transformation consisted in re-

²⁷ S. Koziej, *Obronność Polski w warunkach samodzielności strategicznej lat 90. XX wieku*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, nr 21, s. 19–30.

²⁸ *Biała Księga Bezpieczeństwa ...*; D. Telep, *Ewolucja struktur organizacyjnych Sił Zbrojnych RP w systemie bezpieczeństwa państwa*, praca dokt., Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2014.

ducing personnel, military equipment and armaments, and then moving away from basic military service in favor of its professionalization. The second phase of transformation and an attempt to organize this process began with efforts to Poland's membership in the North Atlantic Alliance. An important turning point, starting the third stage of the process of transformation of the armed forces, was the adoption on 25 May 2001 of the Act on the reconstruction and technical modernization and financing of the Polish Armed Forces. The next stage of the transformation of the Polish army began with the adoption on August 5, 2008 by the Council of Ministers of the "Armed Forces Professionalisation Program for 2008–2010". The professionalization of the armed forces has been the most important transformation decision in the last two decades. This gave the military service a completely voluntary, voluntary character – with all the consequences. Industrial defense potential (PPO) is created by tangible and intangible resources of Polish industry that meet the defense needs of the state, including the needs of the Polish Armed Forces regarding equipping with armaments and military equipment (UiSW).

Literatura

Akta prawne

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz 483.

Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1967 r., nr 44, poz. 220.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 1990 r., nr 16, poz. 95.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. z 1990 r., nr 30, poz. 179.

Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej, Dz.U. z 1991 r., nr 88, poz. 400.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz.U. z 1998 r., nr 91, poz. 578.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, Dz.U. z 1998 r., nr 91, poz. 576.

Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiotowej, Dz.U. z 2002 r., nr 62, poz. 558.

Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym, Dz.U. z 2002 r., nr 113, poz. 985.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2002 r., nr 156, poz. 1301

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa, tekst jedn., Dz.U., nr 219, poz. 2218.

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym.

Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz.U. z 2010 r., nr 79, poz. 523.

Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2016 r., poz. 2138.

Artykuły i opracowania

- Administracja publiczna*, Boć J. red., Błaś A., Jeżewski J., Kolonia Limited, Poznań 2003.
- Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego RP*, 2013.
- Balcerowicz B., *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2004.
- Bednarski Z., *Polacy w służbie pokoju 1953–2003*, Warszawa 2002.
- Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Gołębiowska A., Zientarski P. B., *Organy administracji rządowej i samorządowej w sferze bezpieczeństwa i porządku publicznego*, w: *Administracja publiczna w systemie bezpieczeństwa państwa*, red. nauk. A. Gołębiowska, P. B. Zientarski, Kancelaria Senatu RP, Warszawa 2017.
- Gryz J., *Bezpieczeństwo państwa: władza, polityka, strategia*, Warszawa 2013.
- Jaskiernia J., *Bezpieczeństwo państwa a ochrona praw i wolności jednostki we współczesnym świecie*, Kielce 2012.
- Kaczmarek J., *NATO w systemie bezpieczeństwa świata*, Wrocław 1998.
- Kaczmarek J., Skowroński A., *NATO. Europa. Polska*, Wrocław 1999.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo Narodowe RP, Podstawowe kategorie, Uwarunkowania, System*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
- Konieczny J., *Nadzwyczajne zagrożenia środowiskowe. Leksykon administracji bezpieczeństwa*, Garmond Oficyna Wydawnicza, Poznań 2009.
- Kostecki W., *Strach i potęga. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2012.
- Kozerawski D., *Międzynarodowe operacje pokojowe i stabilizacyjne w polskiej polityce bezpieczeństwa w XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej Warszawa 2016.
- Koziej S., Brzozowski A., *Strategie bezpieczeństwa narodowego RP 1990–2014. Refleksja na ćwierćwiecze*, w: *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsze 25 lat*, red. nauk. R. Kupiecki, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2015.
- Koziej S., *Obronność Polski w warunkach samodzielności strategicznej lat 90. XX wieku*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, nr 21.
- Koziej S., *Pierwsza dekada funkcjonowania w strukturach bezpieczeństwa NATO i UE – strategiczne doświadczenia Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, nr 22.
- Kręcikij J., *Silne i słabe strony podsystemu obronnego systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Monografia*, Kraków 2017.
- Kuźniar R., *Tradycyjne zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, w: R. Kuźniar i in., *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012.
- Malec M., *Percepcja bezpieczeństwa: definicje, wymiary, paradygmaty*, Warszawa 2006.
- Olak K., Olak A., *Współczesne rozumienie bezpieczeństwa narodowego*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis”, Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne, 2016.

Platt D., *NATO. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego*, w: Jan Nowak-Jeziorański, *Polska droga do NATO. Listy, dokumenty, publikacje*, wybór i opr. D. Platt, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław 2006.

Pokruszyński W., *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa. Podręcznik Akademicki*, Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie, Józefów 2010.
Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2002.

Szczechowicz H., *Samorząd terytorialny w społeczeństwie obywatelskim*, w: *Samorząd terytorialny na przełomie XX/XXI wieku*, red. A. Lutrzykowski, R. Gawłowski, M. Popławski, Toruń 2010.

Telep D., *Ewolucja struktur organizacyjnych Sił Zbrojnych RP w systemie bezpieczeństwa państwa*, praca dokt., Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2014.

Tyrała P., *Wartości oraz cele kształcenia i wychowania obronnego. Poradnik dydaktyczny dla studentów, nauczycieli PO-OC, nadzoru pedagogicznego i instruktorów obrony cywilnej*, Warszawa 1996.

Tyrała P., *Edukacja dla ochrony cywilnej. Organizacja i zarządzanie systemem*, Rzeszów 1999.

Zieliński E., *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 2006.

Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1999.

Strony internetowe

Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022. https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf

Anetta Supel

(Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku)

CYBERPRZESTĘPCZOŚĆ JAKO ZAGROŻENIE
BEZPIECZEŃSTWA Z WYKORZYSTANIEM
NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII.
WYBRANE ASPEKTY

Słowa kluczowe: cyberprzestrzeń, cyfrowa, internet, nowa technologia, baza, Microsoft, pedofilia, gry komputerowe, pornografia, odpowiedzialność karna

CYBER DILINQUENCY AS THREAT OF SAFETY WITH UTILIZATION
OF MODERN TECHNOLOGY. THE SELECTED ASPECTS

Keywords: cyberspace, digital, Internet, new technology, database, Microsoft, pedophilia, computer games, pornography, criminal liability

Wstęp

Podstawą życia społecznego jest komunikacja. Od jej rozwoju, stopnia skomplikowania i sprawności zależy kształtowanie się człowieka oraz warunków jego egzystencji. Naturalna komunikacja jest formą doskonałą, podstawową i najbardziej ludzką. Do niedawna człowiek był ograniczony do komunikowania lokalnego i bezpośredniego. Nie wystarcza to jednak dla zbiorowego działania współczesnego społeczeństwa. Postęp technologiczny oraz szybkie rozpowszechnianie się technicznych środków informacji skłaniają do szukania alternatywnych modeli sposobu komunikowania w nowoczesnym społeczeństwie.

Internet umożliwia komunikację i dostęp do informacji na niespotykaną dotychczas skalę. Coraz mniej istotne w porozumiewaniu się i przekazywaniu informacji (wiedzy) stają się czynniki takie jak czas i odległość. Obecnie świat wkroczył w erę, kiedy najcenniejszym dobrem stała się właśnie

informacja. Cyberprzestrzeń to środowisko powstałe w wyniku rozwijania się sieci, składające się ze statycznej infrastruktury technicznej, to także światło dynamicznie tworzone przez ludzi w niej uczestniczących.

Powszechność dostępu do globalnej sieci powoduje realne zagrożenia bezpieczeństwa i może stanowić przestrzeń do działania o charakterze kryminalnym. Przestępcze oblicze cyberprzestrzeni to swojego rodzaju zwierciadło ciemnej strony ludzkich postaw i działań. Stały postęp w dziedzinie nowoczesnych technologii powoduje ewolucję sposobów i metod działań przestępczych. Nie istnieje system informatyczny, który byłby w pełni bezpieczny. Dynamiczny rozwój technologii i nauki może zaowocować wieloma niespotykanymi dotąd zagrożeniami, związanymi z bezpieczeństwem w cyberprzestrzeni, dlatego też celem niniejszego artykułu jest namysł nad tym problemem i zachęcenie innych do zainteresowania się tym tematem.

Geneza cyberprzestępczości

Nowoczesna technologia cyfrowa połączona z ogólnosiwiatowym zasięgiem internetu zapewnia jej użytkownikom wiele korzyści, dostęp do najnowszych informacji, poczty elektronicznej, bankowości internetowej, zakupów w sieci czy kontaktu przez portale społecznościowe oraz rozmaite komunikatory *online*. Jednocześnie stanowi środowisko dla działalności przestępczej, od oszustwa, fałszerstwa i sabotażu komputerowego, kradzieży tożsamości po kradzież tajnych informacji.

Powszechna informatyzacja życia przyczynia się do powstania zjawisk patologicznych, które ze względu na swoją szkodliwość zostały uznane za przestępstwa. Literatura przedmiotu do ich określenia posługuje się terminem cyberprzestępczość. Przestępczość komputerową można opisać jako

wszelkie zachowania przestępcze związane z funkcjonowaniem elektronicznego przetwarzania danych, polegające zarówno na naruszaniu uprawnień do programu komputerowego, jak i godzące bezpośrednio w przetwarzaną informację, jej nośnik i obieg w komputerze oraz cały system połączeń komputerowych, a także w sam komputer¹.

Cyberprzestępczość staje się zjawiskiem powszechnym, wykazując coraz większą dynamikę wzrostową, na co ma wpływ:

- lekceważenie problematyki bezpieczeństwa;

¹ A. Adamski, *Prawo karne komputerowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2000, s. 30–35.

- niska świadomość problemu;
- chęć łatwego zysku;
- niedostosowanie społeczne ofiar.

Definicje cyberprzestrzeni i cyberprzestępczości

Jak zdefiniować cyberprzestrzeń? Jednoznaczne określenie i zdefiniowanie pojęcia cyberprzestrzeni jest zadaniem bardzo trudnym ze względu na wciąż zmieniający się niematerialny charakter cyfrowego środowiska. Termin cyberprzestrzeń stworzył i upowszechnił w 1984 r. William Gibson, autor powieści cyberpunkowej *Neuromancer*. W swojej literackiej wizji określił on cyberprzestrzeń jako

konsensualną halucynację, doświadczaną każdego dnia przez miliardy uprawnionych użytkowników we wszystkich krajach, przez dzieci nauczane pojęć matematycznych. Graficzne odwzorowanie danych z banków wszystkich komputerów świata. Niewyobrażalna złożoność².

Przyjęty w 2013 r. przez polski rząd dokument *Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej* określa cyberprzestrzeń jako

przestrzeń przetwarzania i wymiany informacji tworzoną przez systemy teleinformatyczne (zespoły współpracujących ze sobą urządzeń informatycznych i oprogramowania zapewniające przetwarzanie, przechowywanie, a także wysyłanie i odbieranie danych przez sieci telekomunikacyjne za pomocą właściwego dla danego rodzaju sieci telekomunikacyjnego urządzenia końcowego przeznaczonego do podłączenia bezpośrednio lub pośrednio do zakończeń sieci) wraz z powiązaniem pomiędzy nimi oraz relacjami z użytkownikami³.

² W. Gibson, *Neuromancer*, tłum. P. Cholewa, Zysk i S-ka, Poznań 1999, s. 53.

³ Załącznik do uchwały nr 111/2017 Rady Ministrów z 25 czerwca 2013 r. w sprawie *Polityki Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej*, uchylonej uchwałą nr 52/2017 Rady Ministrów z 27 kwietnia 2017 r. w sprawie *Krajowych Ram Polityki Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017–2022* podpisanej przez Prezesa Rady Ministrów 9 maja 2017 r. (Ministerstwo Cyfryzacji, <https://www.gov.pl/cyfryzacja/strategia-cyberbezpieczenstwa-przyjeta-przez-rzad>, https://www.gov.pl/documents/31305/0/uchwala_nr_52.pdf/0697d50a-d076-9698-530e-37633b095dde, [dostęp: 29.12.2019 r.].

Ze względu na zróżnicowany charakter cyberprzestrzeni można przyjąć, że

w internecie nie ma centralnego miejsca przechowywania danych, punktu kontroli czy jednego kanału komunikacyjnego. Nie jest możliwe, z punktu widzenia aktualnego stanu techniki, żeby jeden podmiot kontrolował wszystkie informacje przesyłane przez sieć. W efekcie internet jest pierwszą w historii znaczącą globalną instytucją, która nie ma jednego ośrodka decyzyjnego. Zarządzenie nim przypomina system feudalnych władztw terytorialnych – każdy podmiot administruje własną (najczęściej stworzoną przez siebie) częścią tej struktury oraz pokrywa związane z tym wydatki. Zdecentralizowana struktura stanowienia i egzekwowania reguł postępowania jest jedną z najważniejszych cech charakterystycznych, z punktu widzenia prawnej analizy tego fenomenu⁴.

Pierre Lévy, francuski filozof, teoretyk kultury i medioznawca, cyberprzestrzeń postrzega jako

przestrzeń otwartego komunikowania się za pośrednictwem połączonych komputerów i pamięci informatycznych pracujących na całym świecie, [którego charakter jest – A.S.] plastyczny, płynny, obliczalny z dużą dokładnością i przetwarzalny w czasie rzeczywistym, hipertekstualny, interaktywny i wreszcie wirtualny. Uważam go za znamiennej cechę cyberprzestrzeni. To nowe środowisko umożliwia współdziałanie i sprzęganie wszystkich narzędzi tworzenia informacji, rejestrowania, komunikacji i symulacji. Perspektywa powszechnej numeryzacji informacji i przekazów uczyni prawdopodobnie z cyberprzestrzeni główny kanał informacyjny i główny nośnik pamięciowy ludzkości, poczynając od pierwszych lat przyszłego stulecia⁵.

Cyberprzestrzeń opisywana jest także *expressis verbis*:

[...] mianem cyberprzestrzeni (*cyberspace*) określa się sieć łączącą systemy komputerowe obejmujące jednostki centralne i ich oprogramowanie, ale także dane, sposoby i środki ich przesyłania. Cyberprzestrzeń obejmuje systemy powiązań internetowych, usługi teleinformatyczne oraz systemy zapewniające prawidłowe funkcjonowanie kraju, tj. systemy transportu, łączności, systemy infrastruktury energetycznej, wodociągowej i gazowej czy ochrony zdrowia⁶.

⁴ K. Dobrzeńcki, *Prawo a etos cyberprzestrzeni*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 25.

⁵ P. Lévy, *Drugi potop*, w: *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku. Antologia*, red. M. Hopfinger, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002, s. 380.

⁶ P. Tekielska, Ł. Czekaj, *Działania służb w Unii Europejskiej realizujących zadania na rzecz bezpieczeństwa cybernetycznego*, w: *Cyberbezpieczeństwo jako podstawa bezpiecznego państwa i społeczeństwa w XXI wieku*, red. M. Górka, Difin, Warszawa 2014, s. 163.

Pierwsza definicja cyberprzestępczości została sformułowana w 1973 r. przez Donna B. Parkera, który opisał ją „jako każdy nielegalny czyn, do którego popełnienia i ścigania jest niezbędna specjalistyczna wiedza o technice komputerowej”⁷. Według Krzysztofa Jana Jakubskiego

w szerokim rozumieniu przestępczość komputerowa obejmuje wszelkie zachowania przestępne związane z funkcjonowaniem elektronicznego przetwarzania danych, polegające zarówno na naruszaniu uprawnień do programu komputerowego, jak i godzące bezpośrednio w przetwarzaną informację, jej nośnik i obieg w komputerze oraz cały system połączeń komputerowych, a także w sam komputer. Należy tu zaznaczyć, iż będą to zarówno czyny popełniane przy użyciu elektronicznych systemów przetwarzania danych (komputer jako narzędzie do popełnienia przestępstwa), jak i skierowane przeciwko takiemu systemowi⁸.

Michał Sowa przyjmuje, że

przestępstwa internetowe to przestępstwa, w przypadku których usługi sieciowe (możliwości oferowane przez internet) umożliwiły lub co najmniej ułatwiły sprawcy realizację zamierzonego czynu przestępnego albo jego poszczególnych stadiów. Innymi słowy, o przestępczości internetowej mówimy wtedy, gdy bez użycia sieci do popełnienia określonego czynu dojść by nie mogło lub jego dokonanie byłoby znacznie bardziej utrudnione⁹.

Andrzej Adamski zwraca uwagę, że na gruncie prawa karnego materialnego przestępstwa komputerowe oznaczają z reguły dwie grupy czynów: zamachy skierowane na systemy, dane i programy komputerowe (system komputerowy jest tu przedmiotem lub środowiskiem zamachu) oraz przestępstwa, w których komputer stanowi narzędzie przestępstwa¹⁰.

Istota i pojęcie internetu

Początki internetu sięgają pierwszej połowy ubiegłego stulecia. Powstanie fundamentów sieci możliwe było dzięki amerykańskiemu uczoneму

⁷ B. Hołyst, *Kryminologia*, LexisNexis, Warszawa 2007, s. 326.

⁸ K.J. Jakubski, *Przestępczość komputerowa – zarys problematyki*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 12, s. 34.

⁹ M. Sowa, *Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 4, s. 62.

¹⁰ A. Adamski, *Prawo karne...*, s. 30.

Vannevarowi Bushowi, który zaprezentował koncepcję Memexa (skrót od angielskich wyrazów *memory extender*), protoplasty dzisiejszego komputera osobistego, urządzenia przechowującego książki, osobiste zapiski i notatki użytkownika. Zauważył on przy tym potrzebę modyfikacji i rozszerzenia tradycyjnych metod indeksowania i wyszukiwania informacji. Zamiast hierarchii klasyfikacyjnej, pozwalającej na przeglądanie kolejnych podkategorii, zaproponował wprowadzenie mechanizmów wyszukiwania skojarzeniowego, wzorowanych na działaniu mózgu ludzkiego. Pozwalałyby one użytkownikowi przemieszczać się po ścieżkach powiązanych ze sobą fragmentów informacji¹¹.

W latach 60. XX wieku trwały intensywne prace nad technicznymi aspektami działania internetu.

W 1961 Leonard Kleinrock opublikował pierwszy artykuł na temat komunikacji sieciowej wykorzystującej przełączanie pakietów, a w 1964 roku pierwszą książkę na ten temat. [...] W 1964 roku Paul Baran przedstawił koncepcję sieci komputerowej bez wyróżnionych punktów centralnych¹².

Powstanie internetu zawdzięcza się Agencji Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych (ARPA¹³), organizacji zajmującej się rozwojem i wykorzystaniem nowych technologii do celów wojskowych. Dzięki dotacji ARPA powstała sieć łącząca dwa komputery (jeden z System Development Corporation, a drugi z Massachusetts Institute of Technology) za pomocą linii telefonicznej. W niedługim czasie został dołączony jeszcze jeden komputer, tym razem z samej ARPA. Za narodziny internetu uznaje się rok 1969, kiedy to w tej samej agencji uruchomiono sieć ARPANET¹⁴ złożoną z 4 komputerów.

Pierwszy węzeł został uruchomiony 2 września na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles (UCLA). 1 października podłączono drugi węzeł w Stanford Research Institute (SRI). Wkrótce potem, bo 29 października, nastąpiła pierwsza próba transmisji danych między tymi węzłami [...]. W listopadzie i grudniu do sieci ARPANET dołączono węzły Uniwersytetu Kalifornijskiego w Santa Barbara (USCB) oraz Uniwersytetu Utah¹⁵.

Przełomowym momentem działania ARPANET było opracowanie pierwszego programu do przesyłania poczty elektronicznej. W kolejnych latach

¹¹ *Spółczeństwo informacyjne*, red. J. Papińska-Kacperek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 137.

¹² Tamże, s. 139.

¹³ ARPA – (ang. *The Advanced Research Projects Agency*).

¹⁴ ARPANET – (ang. *The Advanced Research Projects Agency Network*).

¹⁵ *Spółczeństwo...*, red. J. Papińska-Kacperek, s. 140.

prowadzono badania nad wykorzystaniem łączności radiowej i satelitarnej w technologii sieciowej. W 1972 r. ARPA zmieniła swą nazwę na DARPA¹⁶, obsługując trzy eksperymentalne sieci: ARPANET, PRNET (radiową) i SATNET (satelitarną).

Od tej pory można mówić o stopniowym rozwoju sieci dzięki dołączaniu do ARPANET-u kolejnych komputerów, jak również poprawie jakości łącza. Za najważniejsze etapy narodzin ówczesnego internetu należy uznać: powstanie pierwszych radiowych sieci komputerowych na początku lat 70., stworzenie protokołu TCP oraz TCP/IP (protokół komunikacyjny (ang. *Transmission Control Protocol/Internet Protocol*)) odpowiednio w 1974 i 1983 r., wprowadzenie systemu DNS (System Nazw Domenowych, ang. *Domain Name System*) służącego do identyfikacji komputerów podłączonych do sieci oraz udostępnienie usług telnet (standard protokołu komunikacyjnego używanego w sieciach komputerowych do obsługi odległego terminala w architekturze klient-serwer) w 1972 r. i FTP (ang. *File Transfer Protocol* – protokół komunikacyjny typu klient-serwer wykorzystujący protokół sterowania transmisją TCP według modelu TCP/IP) w 1973 r. Sukcesywnie do sieci ARPANET dołączano również kolejne BITNET¹⁷ czy CSNET¹⁸.

W końcu bardzo dynamiczny przyrost użytkowników sieci doprowadził do tego, że ARPA musiała wydzielić w 1983 r. z ARPANET-u przeznaczoną do celów wojskowych sieć MILNET¹⁹. Wtedy to również w odniesieniu do obydwu sieci zaczęto używać nazwy internet. Sieć ta stawała się coraz bardziej powszechna i wykorzystywana w celach komercyjnych.

Baza ta zapoczątkowała dzisiejsze WWW (ang. *World Wide Web* – ogólnoswiatowa sieć), jedno z najbardziej rewolucyjnych odkryć w historii internetu. Sieć WWW pozwoliła na powiązanie ze sobą pojedynczych umieszczonych w niej dokumentów za pomocą łączy hipertekstowych. Rok później Timothy Berners-Lee opracował pierwszą przeglądarkę tekstową, dzięki czemu użytkownicy mogli przemieszczać się pomiędzy poszczególnymi dokumentami w sieci WWW. Wynalezienie WWW samo w sobie nie wywołało kolejnej wielkiej rewolucji w świecie internetu. Z sieci tej bowiem korzystały najczęściej jedynie środowiska akademickie, naukowcy i informatycy, natomiast zwykli użytkownicy nie mieli w niej, czego szukać. W 1993 r. dwóch

¹⁶ DARPA – Agencja Zaawansowanych Obronnych Projektów Badawczych Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych (ang. *Defence Advanced Research Project Agency*) – amerykańska agencja rządowa zajmująca się rozwojem technologii wojskowej.

¹⁷ BITNET to zapoczątkowana w 1981 r. ogólnoswiatowa sieć rozległa, nazwa sieci pochodzi od sloganu w języku angielskim „*Because It's There Network*”, szerzej znanego w formie „*Because It's Time Network*”.

¹⁸ CSNET (ang. *Computer Science Network*) – sieć stworzona dla naukowców uniwersyteckich niemających połączenia z ARPANET.

¹⁹ MILNET – (ang. *Military Network*).

studentów Uniwersytetu Illinois – Marc Andressen i Eric Bin – opracowało pierwszą graficzną przeglądarkę internetową Mosaic. Dzięki niej internet z narzędzia dla wąskiej grupy specjalistów powoli stawał się ogólnodostępnym medium.

W roku 1994 przy udziale Marca Andressena i Erica Bina, a także amerykańskiego inwestora, Jima Clarka, powstała firma Netscape, która opracowała przeglądarkę Netscape Navigator. To właśnie dzięki przeglądarkom firmy Netscape nastąpił gigantyczny przyrost użytkowników internetu. Netscape udostępniało swoją przeglądarkę bezpłatnie, dlatego też w pierwszych latach istnienia sieci firma ta pozostawiała swojego wielkiego rywala firmę Microsoft w tyle, jeśli chodzi o liczbę użytkowników przeglądarek. Microsoft, który wykorzystał swoją przewagę wynikającą z monopolu w dostarczaniu systemów operacyjnych, dołączył przeglądarkę Internet Explorer 4.0 do systemu operacyjnego Windows 95, co doprowadziło w końcu do upadku Netscape w 1997 r. Kolejnym narzędziem, które zrewolucjonizowało WWW, okazały się wyszukiwarki internetowe. Dzięki dwóm studentom Uniwersytetu Stanforda – Jerry'emu Yangowi i Davidowi Filo, którzy utworzyli pierwszy ręczny katalog stron WWW, znany dzisiaj jako Yahoo! Twórcy Yahoo! postanowili ręcznie pogrupować strony WWW według różnych kategorii, dzięki czemu użytkownicy sieci mogli w łatwiejszy sposób znaleźć poszukiwane informacje. Yahoo! stało się również pierwszą firmą, która zaczęła zarabiać dzięki internetowi, sprzedając reklamy w swojej witrynie. W 1996 r. na rynku pojawiła się firma Excite, która opracowała pierwowzór współczesnych wyszukiwarek.

Historia internetu w Polsce rozpoczyna się 17 sierpnia 1991 r. od przesłania pierwszego pakietu danych z wykorzystaniem protokołu TCP/IP między Wydziałem Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego a Centrum Komputerowym Uniwersytetu w Kopenhadze. Włączenie Polski do globalnej sieci w ramach EARN²⁰ nastąpiło 15 grudnia 1991 r. po zniesieniu przez Stany Zjednoczone Ameryki Północnej ograniczeń w dostępie do nowoczesnych technologii komputerowych i telekomunikacyjnych. Istotnym czynnikiem okazało się powstanie operatora, który byłby odpowiedzialny za zarządzanie polskimi sieciami akademickimi. W marcu 1991 r. przy Uniwersytecie Warszawskim powołana została Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa (NASK), pełniąca tę funkcję do 1994 r. Ze względu na ograniczenia techniczne, zwłaszcza te dotyczące infrastruktury, internet dostępny będzie w jej ramach tylko dla wyższych uczelni i instytucji naukowych.

²⁰ EARN (*European Academic and Research Network*) – Europejska Sieć Akademicka i Badawcza powstała na przełomie 1983 i 1984 r. częściowo jako dar firmy IBM dla środowiska naukowego Europy Zachodniej. W maju 1990 r. Polska została przyjęta do grona członków Stowarzyszenia EARN. Dwa miesiące później można już było uzyskać pierwsze połączenia za pośrednictwem głównego węzła krajowego PLEARN, zlokalizowanego w Centrum Informatycznym Uniwersytetu Warszawskiego.

Pierwszym, istotnym okresem, w którym internet w Polsce stał się powszechny, był grudzień 1993 r., kiedy NASK stała się samodzielną jednostką badawczo-rozwojową podległą Komitetowi Badań Naukowych, co jeszcze nie skutkowało uwolnieniem sieci dla odbiorców indywidualnych. W styczniu 1993 r. na krakowskiej Akademii Górniczo-Hutniczej założono pierwszy polski serwer IRC²¹ umożliwiający komunikowanie się za pomocą tematycznych lub prywatnych kanałów sieciowych. W czerwcu 1993 r. Komitet Badań Naukowych decyduje o budowie sieci w 11 polskich ośrodkach akademickich. Pierwszy polski serwer WWW, a na nim pierwszy polski portal, uruchomiono w listopadzie 1993 r. na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego, drugi na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. IV Liceum Ogólnokształcące z Torunia zostało pierwszą polską szkołą średnią obecną w internecie (wrzesień 1993 r.). W 1994 r. pojawił się serwer polskiego rządu. Z początkiem roku 1995 wystartował program *Internet dla szkół*, którego celem było umożliwienie szkołom fizycznego podłączenia do sieci, udostępnienie im edukacyjnych zasobów internetu oraz ułatwienie współpracy między innymi placówkami w kraju i za granicą. Dostęp do internetu dla osób prywatnych stał się możliwy w 1995 r., dzięki uruchomieniu BBS²² Maloka. W styczniu 1995 r. w Łodzi zaczyna działać usługa Publiczny Dostęp do Internetu, a w całej Polsce działało w tamtym okresie około dziesięciu dostawców internetu głównie w Warszawie, wszyscy pozostają zależni od NASK.

W grudniu 1996 r. warszawska firma Polbox uruchamia pierwszy serwer darmowych kont pocztowych (z limitem pojemności konta 2 MB), strony WWW na serwerze free.polbox.pl można zakładać już od lutego 1997 r. W połowie 1997 r. z internetu korzysta w Polsce prawie milion osób²³. Przełomem staje się wprowadzenie w kwietniu 1996 r. numeru dostępowego Telekomunikacji Polskiej S.A. 0202122, co sprawia, że korzystanie z internetu staje się coraz bardziej powszechne, umożliwiając eksplorowanie jego zasobów. Jedynym urządzeniem służącym za bramkę do wirtualnego świata pozostaje modem²⁴, dzięki któremu można łączyć się z siecią WWW z prędkością

²¹ IRC (*Internet Relay Chat*) – międzynarodowe, wieloosobowe rozmowy przez internet. Jest to jedna z wielu możliwości kontaktu za pośrednictwem sieci. Umożliwia porozumienie się z wieloma osobami w tym samym czasie. IRC jest oparty na strukturze klient-serwer, czyli na wybranym komputerze działa usługa pełniąca funkcję serwera, do tego zaś komputera dołączają się użytkownicy korzystając z oferowanych usług.

²² BBS (*Bulletin Board System*) – serwis komputerowy z udostępnionym miejscem na gromadzenie dokumentów, obsługę poczty e-mail oraz transfer plików.

²³ Dane: Instytut Badania Mediów i Rynku Estymator, badanie przeprowadzone w okresie marzec-maj na grupie 4 494 osób w wieku powyżej 15 lat.

²⁴ Modem (od modulator-demodulator) – urządzenie elektroniczne, które moduluje sygnał w celu zakodowania informacji cyfrowych, tak by mogły być przesyłane w wybranym medium transmisyjnym, a także demoduluje tak zakodowany sygnał w celu dekodowania odbieranych danych.

do 56 kb/s. Telekomunikacja Polska S.A. jako pierwsza wprowadza w listopadzie 1999 r. system SDI, usługę Stały Dostęp do Internetu.

Biorąc pod uwagę technologię, należy zauważyć, że to właśnie rok 1999 okazał się kolejnym milowym krokiem w rozwoju polskiego internetu. Stały dostęp do sieci WWW oznacza bowiem w praktyce szybszy transfer danych (wysyłanie i odbieranie danych z prędkością 115 kb/s), nieblokowanie linii telefonicznej przy połączeniu z internetem oraz przypisanie użytkownikowi stałego adresu IP.

1 stycznia 1999 r. powstała pierwsza polska księgarnia internetowa Merlin.pl, a 13 grudnia uruchomiony został serwis aukcyjny Allegro – do dziś największa w Polsce platforma sprzedaży–zakupów *online*. Od 14 września 1999 r. klienci banku BZ WBK mają dostęp do swoich kont bankowych za pośrednictwem sieci; pierwszy wirtualny bank – mBank – założony został 26 listopada następnego roku. Pierwsza dekada polskiego internetu to w praktyce ograniczone korzystanie z usług dostępnych za jego pośrednictwem (IRC, e-mail, fora dyskusyjne). Gdy internet zaczął na dobre funkcjonować w świadomości społecznej Polaków, świat wchodził w erę Web 2.0²⁵, nie wpłynęło to jednak na fakt, iż nowa rewolucyjna forma komunikowania się w wirtualnej rzeczywistości rozwijała się (na świecie i w Polsce) równorzędnie. Nowe usługi i zjawiska nieodwracalnie zmieniają przyzwyczajenia, zrewolucjonizują sposoby spędzania wolnego czasu, rozrywki, komunikowania się, zdobywania wiedzy i zaspokajania potrzeby informacji.

Rodzaje zagrożeń występujących w cyberprzestrzeni

Media i nowoczesne technologie w znaczący sposób wpływają na funkcjonowanie współczesnego społeczeństwa, umożliwiają znacznie łatwiejszą komunikację, korzystanie z informacji, zapewniając szybki dostęp do wiedzy. Jednocześnie pojawiają się nie zawsze dostrzegane problemy związane z korzystaniem z nowoczesnych osiągnięć technologicznych. Komunikowanie się przez internet sprawia, iż zmienia się tradycyjne postrzeganie postaci zagrożeń. Powstają nowe rodzaje patologii społecznych, dysfunkcji oraz problemów, zwłaszcza w rodzinie. Jednocześnie pojawiają się nowe kwestie społeczne mające ścisły związek ze specyfiką świata wirtualnego. Użytkownicy internetu są narażeni na uzależnienie się od najnowszych technologii,

²⁵ Web 2.0 – określenie serwisów internetowych powstałych po 2001 r., w których działaniu podstawową rolę odgrywa treść generowana przez użytkowników danego serwisu.

na to, że staną się ofiarami przestępstw, takich jak kradzież informacji, fałszerstwo, *hacking*, *cyberbulling* lub infoholizm.

Problemy wynikające z zagrożeń spowodowanych przez cyberprzestrzeń, a w szczególności krzywdzenia przy użyciu internetu, interaktywnych lub cyfrowych technologii, uzależnienia od komputera, smartfona, gier komputerowych, nie są w wystarczającym stopniu omówione w przestrzeni publicznej, dlatego świadomość społeczeństwa w tym zakresie pozostaje bardzo niska. Niepokojącym zjawiskiem jest fakt, że osoby odgrywające ważne role społeczne: rodzice, opiekunowie, nauczyciele, a także pracownicy socjalni, nie posiadają odpowiedniej wiedzy, w jaki sposób rozpoznawać takie problemy jak manipulacja w sieci, podszywanie się pod kogoś w internecie, przejmowanie prywatnej treści i zawartości komputera czy kradzież i niekontrolowane wydatki. Osoby te nie potrafią w sposób prawidłowy reagować w przypadku pojawienia się oznak świadczących o występowaniu tych problemów.

Cyberprzemoc

Charakterystykę zjawiska cyberprzemocy (ang. *cyberbulling*) należy zacząć od wyjaśnienia pojęcia *mobbingu*, które zarezerwowane było dla zachowań w środowisku pracy i relacji zawodowych, a którego obecnie używana się również w kontekście środowiska szkolnego oraz tworzącej go społeczności uczniowsko-nauczycielskiej. Pojęcie *mobbingu* wywodzi się z angielskiego słowa *mob*, co oznacza 'tłum, motłoch, zbiorowisko', ale także 'napastowanie i obleganie, rzucanie się na kogoś lub na coś'. Stanowi on zjawisko grupowe²⁶. Formy przemocy wśród dzieci i młodzieży przybierają charakter zbliżony do wyrafinowanych metod terroru psychicznego oraz emocjonalnego. Cyberprzemoc jest w tej kwestii jednym z najpoważniejszych zagrożeń, a jej zasięg stale rośnie w sposób proporcjonalny do liczby użytkowników mediów elektronicznych. Pokrewieństwo *mobbingu* z cyberprzemocą pozwala spojrzeć na tę ostatnią jak na formę terroru psychicznego.

W środowisku młodzieży ofiary i sprawcy owego terroru są zwykle rówieśnikami, często to koledzy bądź koleżanki z tej samej klasy. Terminem cyberprzemoc określamy stosowanie przemocy z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Podstawowe formy tego zjawiska to: „nękanie, straszenie, szantażowanie przy użyciu sieci, publikowanie lub rozsyłanie

²⁶ M. Jędrzejewski, *Mobbing w szkole*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Zak”, Warszawa 2004, s. 366.

ośmieszających, kompromitujących informacji, zdjęć, filmów oraz podszywanie się w sieci pod kogoś wbrew jego woli²⁷.

Cyberprzemoc staje się źródłem irytacji, frustracji, zawstydzenia, lęku. Małoletnie ofiary bardzo rzadko informują o aktach przemocy osoby dorosłe. Najczęściej spotykane formy przemocy w szkole to agresja słowna, znęcanie się fizyczne i demonstrowanie pogardy wobec młodszych uczniów. Źródłem negatywnych uczuć i emocji, które wyzwalają w uczniach agresję i prowadzą do przemocy wobec rówieśników, są niejednokrotnie same relacje panujące w tym środowisku. Kłopoty w nauce, zazdrość, wyższy status materialny kolegów (koleżanek), poczucie wyobcowania lub izolacji w grupie to tylko niektóre źródła szkolnych lęków i frustracji. Jeśli sposobem ich rozładowania staje się cyberprzemoc, agresor przenosi własne niepokoje na ofiarę, niskie poczucie własnej wartości rekompensuje sobie, poniżając innych. Nie dotyczy to oczywiście wszystkich przypadków, często zdarza się, że osoba szykanująca czy dokonująca szantażu chce skrzywdzić konkretną jednostkę, wywołać zainteresowanie grupy lub zaimponować rówieśnikom, nie traktuje tych czynów jako sposobu na radzenie sobie z własnymi frustracjami. Bez względu na motywy osoby dokonującej cyberprzemocy jej wpływ na środowisko szkolne jest w większości przypadków podobny. Publikowanie w sieci treści ośmieszających lub podszywanie się pod dziecko powoduje u ofiary negatywne emocje przeżywane zazwyczaj w samotności i w poczuciu braku pomocy z zewnątrz.

Zastraszanie i szykanowanie uczniów powodują u nich obniżenie pewności siebie i utratę wiary we własne możliwości. Osoby doświadczające cyberprzemocy ze strony szkolnych rówieśników pragną anonimowości i na różne sposoby unikają publicznej aktywności. Stan taki utrzymuje się nawet wtedy, gdy sprawcą agresji jest nieznanomy, gdyż kompromitujące treści i tak z reguły trafiają do szkolnej społeczności. Psychologowie i pedagodzy zwracają uwagę, na szereg niepokojących zjawisk, które brutalizują i wypaczają relacje pomiędzy uczniami. W szkole zaczyna się tworzyć swoista społeczność ze specyficzną hierarchią i kodeksem obyczajowym. Cyberprzemoc z rosnącą siłą wpisuje się zaś w ów kontekst, dowodząc w pewnym sensie przerażającej inwencji młodych agresorów. Cyberprzestępca posługujący się najnowszymi mediami, w szczególności internetem i telefonem komórkowym, cyberprzestępca, który znieważa, gnębi, szykanuje, wyłudza pieniądze, niczym nie różni się od przestępcy w świecie rzeczywistym. Narzędzia te są bardzo skuteczne, a może nawet skuteczniejsze od bezpośredniej fizycznej czy werbalnej przemocy. Kompromitujące nagrania można łatwo rozpowszechnić, pozostając anonimowym, trudniej namierzyć sprawcę takiego aktu i udowodnić mu winę.

²⁷ E. Wojtasik, *Cyberprzemoc*, „Niebieska Linia” 2007, nr 2, s. 27.

Dużą rolę odgrywa także kwestia podświadomego oddzielenia przez cyberagresora rzeczywistości i świata wirtualnego. Czyny dokonywane w świecie wirtualnym nie są dla niego tak realne jak ich skutki w realnym świecie, a krzywda wyrządzona drugiej osobie wydaje się dziełem kogoś innego. Cyberagresor ma poczucie, że nie jest bezpośrednim sprawcą czynów, gdyż odpowiedzialność za nie przerzuca na wirtualną tożsamość, co w konsekwencji doprowadza do eskalacji cyberprzemocy. Dzieci najczęściej nie uświadamiają sobie istniejących w internecie zagrożeń. Bez zastanowienia podają swoje dane osobowe, które są wykorzystywane przez nieuczciwych sprzedawców różnych usług²⁸. Przekazując numery oraz hasła kart kredytowych rodziców czy poufne informacje dotyczące rodziny, dzieci nie myślą o tym, jakie niebezpieczeństwo stwarzają sobie i rodzinie. Istotną cechą cyberprzemocy jest również szeroki wachlarz form krzywdzenia, poszerzający się z dnia na dzień wraz z rozwojem oferty serwisów internetowych. Zjawisko to jest mniej kontrolowane przez rodziców czy nauczycieli, gdyż działania sprawcy okazują się trudniejsze do zaobserwowania.

Pedofilia w internecie

Internet stał się wymarzonym narzędziem dla przestępców oraz różnego rodzaju dewiantów. Dzieci nie przestrzegają podstawowych zasad bezpieczeństwa, często udostępniają obcym dane personalne i poprzez kontakt *online* spotykają się z nieznanymi w rzeczywistym świecie. Niechciane rozmowy na tematy związane z seksem i niechciana ekspozycja zdjęć pornograficznych stają się powszechnym doświadczeniem młodych ludzi.

Problem pedofilii i wykorzystywanie internetu przez pedofilów do wyszukiwania ofiar coraz wyraźniej jest dostrzegany w świadomości społecznej. Pedofilia to stan, w którym jedynym lub preferowanym sposobem osiągnięcia satysfakcji seksualnej okazuje się kontakt z osobami nieposiadającymi trzeciorzędowych cech płciowych (z dziećmi). Pedofilia należy do jednej z najczęściej spotykanych dewiacji seksualnych. Polega na skłonnościach do kontaktów seksualnych z dziećmi. Kontakt poprzez dotykanie narządów płciowych, obnażanie ich, nakłanianie dziecka do pobudzania seksualnego sprawcy lub pobudzania samego siebie, stosunki seksualne, oralne, analne²⁹.

²⁸ J. Śpiewak, *Dziecko zagrożone on-line*, „Niebieska Linia” 2004, nr 3, s. 28.

²⁹ Z. Lew-Starowicz, *Seks nietypowy*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1988, s. 141.

Często zapominamy, że nie każdy pedofil to gruby, obleśny facet, przechadzający się w okolicach szkół czy placów zabaw, szukając swojej ofiary. Takie stereotypy krążą jeszcze w podświadomości rodziców, przez co usypiają ich czujność. Nie ma kryteriów, co do wyglądu pedofila, jego koloru skóry, wieku, wykształcenia, poziomu zarobków, miejsca zamieszkania czy nawet płci³⁰.

W internecie mogą udawać, kogo chcą. Pedofilia statystycznie występuje wielokrotnie częściej u mężczyzn niż u kobiet. Przestępców przyciągają dzieci zagubione, osamotnione, mające problemy w domu. Intensyfikują pretensje do rodziców i zaistniałej sytuacji w domu. Powoduje to tworzenie dystansu pomiędzy dzieckiem a rodzicami przy jednoczesnym skracaniu go między dzieckiem a pedofilem³¹. Rodzice wiedzą o istnieniu takiego zagrożenia, natomiast wychodzą z założenia, że nie dotyczy to ich dzieci. Często nie dostrzegają niebezpieczeństwa, a tymczasem pedofil „wchodzi do pokoju dziecka, przez jego komputer”.

Jednym z przejawów działalności pedofilii jest tworzenie stron internetowych w celu upowszechniania nieprawdziwych informacji o ich działalności. Witryny te zazwyczaj nie zawierają jawnych treści pornograficznych, dlatego nie ma podstaw prawnych do ich usunięcia. Osoby molestujące dzieci często przekonane są, że akty seksualne mają dla dziecka wartość edukacyjną³². Internet umożliwia przestępcom szybsze, bezpieczniejsze i bardziej przystępne niż w realnym świecie nawiązywanie kontaktów z innymi pedofilami oraz wymianę posiadanych doświadczeń. Internet stał się narzędziem ułatwiającym sprawcom poszukiwanie nowych ofiar, zbieranie informacji o nich, a także wymienianie się uzyskanymi danymi. Sieć umożliwia wirtualny kontakt z wieloma osobami naraz. Wyszukiwanie dzieci może odbywać się za pomocą różnych komunikatorów, gdzie do katalogu publicznego można dodać swoje dane.

Doskonałym źródłem informacji są także blogi, jak również prywatne strony internetowe, prowadzone przez dzieci. Innym sposobem są serwisy ogłoszeniowe i randkowe. Pedofile dokładają starań, by uniknąć możliwości bycia zidentyfikowanym. Ich witryny są zazwyczaj opatrzone hasłami, mają niewskazujące na zawartą treść adresy, pozostając krótkotrwale w przestrzeni wirtualnej. Adresy oraz serwery, na których są umieszczane, ulegają częstym zmianom. Pedofil ma na celu zapoznanie dziecka z praktykami seksualnymi przy jednoczesnym osłabieniu u niego wstydu i oporu. Rodziców trzeba uwrażliwić na sygnały wysyłane przez dziecko, na rozmowy prowadzone z nimi o internecie, wskazywać zalety i wady sieci, wtedy istnieje

³⁰ J. Śpiewak, *Internetowe stereotypy*, „Niebieska Linia” 2006, nr 1, s. 7.

³¹ P. Aftab, *Internet a dzieci. Uzależnienia i inne niebezpieczeństwa*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2003, s. 150.

³² A. Zwoliński, *Obraz w relacjach społecznych*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004, s. 335.

większa szansa, że dziecko dostrzeże szkodliwe intencje osób poruszających się w sieci oraz zrozumie zagrożenia wynikające z potencjalnej anonimowości użytkowników³³.

Działania pedofila w sieci mają charakter dobrze przemyślany i ukierunkowane są na doprowadzenie do spotkania z ofiarą w świecie rzeczywistym, co powoduje trudności w identyfikacji zjawiska. Pedofil bardzo starannie planuje i realizuje swoje postępowanie według schematu działania. W początkowym etapie najważniejsze jest nawiązanie znajomości z dzieckiem. Najczęściej ma to miejsce na czacie lub przez komunikatory internetowe. Podszywając się pod rówieśnika, powoli wciąga dziecko w znajomość. Ten etap może trwać długo, nawet kilka miesięcy. W tym czasie obserwuje on ofiarę, oswajając ją z faktem, że jest osobą dorosłą. Kolejny etapem stanowi tworzenie relacji z dzieckiem. Rozmowy stają się coraz dłuższe i bardziej przyjacielskie. Pedofil poświęca dziecku czas, interesuje się nim, jego rodziną, szkołą. Interesują go emocje dziecka, jego doświadczenia, zainteresowania, marzenia. Opowiada też o sobie, najczęściej w kontekście doświadczeń z dzieciństwa. Każde jego działanie na tym etapie jest bardzo starannie przemyślane. Nie może zaniepokoić i zrazić ofiary. Interesuje się dzieckiem w sposób specjalny, zwiększa w nim przekonanie, że rodzice go nie rozumieją, że tylko on jest jego przyjacielem, na którego może liczyć. Proponuje drobne prezenty, a nawet wsparcie finansowe. Dziecko stopniowo zaczyna ufać swojemu internetowemu „przyjacielowi” i powoli więź między nimi się zacieśnia. Pedofil sprawdza sytuację dziecka w domu. Chce mieć pewność, że aktywność dziecka przy komputerze nie jest kontrolowana przez dorosłych. Chce, aby znajomość była tajemnicą, która nie wyjdzie na jaw. Zadaje pytania, gdzie jest ustawiony komputer, kto z niego korzysta, czy dziecko jest kontrolowane przez rodziców itp.

Pornografia

Słowo pornografia wywodzi się z języka greckiego *pórne* – ‘nierządnicza’, *gráphein* – ‘skrobać, rytować, rysować, pisać’; *pornográphos* – ‘piszący o nierządnicach’³⁴. Encyklopedyczne określenie pornografii dotyczy „pism, druków,

³³ P. Olejnik, *Internet – niebezpieczeństwo dezintegracji osobowości dziecka?*, w: *Dziecko i media elektroniczne – nowy wymiar dzieciństwa*, t. 2, red. J. Izdebska, T. Sosnowski, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2005, s. 130.

³⁴ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Świat Książki, Warszawa 1999, s. 399.

filmów, wizerunków i innych przedmiotów wykonywanych i rozpowszechnianych w celu wywołania u odbiorcy podniecenia seksualnego”³⁵.

Trudno jednoznacznie zdefiniować znaczenie słowa pornografia, problem polega na tym, że to, co dla jednych jest pornografią, dla innych może mieć charakter erotyczny bądź obsceniczny. Rozumienie tego pojęcia zmienia się w zależności od czasu, norm, obyczajów i systemów kulturowych³⁶. Zasadniczym celem pornografii jest pobudzenie seksualne użytkownika. Narusza ona godność człowieka, przez co staje się jedną z form przemocy. Korzystanie z niej rozbudza pożądanie seksualne i prowadzi do szukania coraz mocniejszych wrażeń, co w konsekwencji sprzyja rozwiązłości seksualnej. Propagując seks bez żadnych zobowiązań, zaburza rozwój prawidłowych relacji między kobietą i mężczyzną. Pornografia propaguje prymitywną wizję człowieka, którego zainteresowania mają się koncentrować na zaspokojeniu swojego pożądania.

Rozpowszechnianie treści pornograficznych w internecie zasługuje na szczególną uwagę. Nie ze względu na charakter tych treści, ponieważ w zdecydowanej większości stanowią one odpowiednik tego, co dostępne jest w tradycyjnych mediach, ale ze względu na specyfikę związaną z funkcjonowaniem internetu³⁷.

Wpływ pornografii na człowieka zależy często od wieku użytkownika, częstotliwości kontaktów z nią, rodzaju używanych materiałów oraz samokontroli emocji. Im użytkownik młodszy, tym bardziej destrukcyjnie działają na niego treści jawnie seksualne. Wykorzystywane są tu niewiedza i niedojrzałość psychiczna młodych ludzi. Kontakt z pornografią przerasta dziecięcą zdolność przyswajania i prowadzić może do wypaczonej i prymityzowanej wizji seksualności. Negatywny wpływ pornografii może wieść do błędnego ujmowania wstrzemięźliwości seksualnej jako niesłużącej zdrowiu, co zapoczątkować może wcześniejszą inicjację seksualną dzieci. Strony erotyczne dostępne w internecie przedstawiają wypaczony obraz kobiecości i męskości. Ukazują seksualność w kategorii procesów instynktownych. Szczególnie twarda pornografia może doprowadzić u młodego człowieka do nieświadomego warunkowania i kojarzenia przyjemności z brutalnością i agresją. Powoduje to uprzedmiotowienie kobiety, która przedstawiana jest „jako prowokująca aktywność seksualną, podległa mężczyźnie i uległa mu, gorsza od niego, bezbronna, ukrywająca swoje pożądanie”³⁸.

³⁵ A. Zwoliński, *Obraz w...*, s. 343.

³⁶ A. Krawulska-Ptaszyńska, *Psychospołeczne uwarunkowania korzystania z pornografii przez mężczyzn*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2003, s. 10.

³⁷ J. Warylewski, *Przestępstwa seksualne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2001, s. 305.

³⁸ D. Kornas-Biela, *Niszczący wpływ pornografii*, „Wychowawca” 2006, nr 5, s. 42.

Mężczyzna z kolei przedstawiany jest jako *macho*, seksualny rekordzista, zdobywający prestiż i podziw dzięki sile fizycznej i seksualnej sprawności. Prowadzi to do wzrostu akceptacji dla przemocy w kontaktach partnerskich, dominacji mężczyzny w tych relacjach, oziębłości i wrogich postaw panów wobec pań, a także podświadome zezwolenie mężczyznom na przemoc i gwałt wobec kobiet³⁹.

Pornografia może stać się przyczyną agresywnych postaw wobec kobiet. Dzieje się tak, ponieważ fałszuje ona obraz kobiety i mężczyzny. Kobieta w materiałach pornograficznych traktowana jest jako obiekt pożądania i poniżania. Zdaniem Stanisława Kozaka oglądanie takich treści powoduje stworzenie wizerunku kobiety jako uległej i mającej satysfakcję ze stosowania wobec niej przemocy, co z kolei może prowadzić młodych chłopców do gwałtów na rówieśniczkach. Dzięki temu mogą zaspokoić potrzeby wytworzone podczas oglądania zakazanych treści⁴⁰. Jednym z bardziej niebezpiecznych aspektów zainteresowania treściami pornograficznymi jest ryzyko uzależnienia, co z kolei staje się przyczyną problemów w stosunkach z partnerem. Dzieci pozostają bezbronne wobec treści pornograficznych. Bardzo często nie potrafią okazać sprzeciwu.

Z drugiej strony pornografia dla dziecka to nowość, dlatego zdarza się, że same szukają stron internetowych zawierających tego typu treści. Pornografia prezentuje często różne formy zachowań dewiacyjnych. Jest wykorzystywana jako źródło pomysłów i doping przed podjęciem czynów przestępczych. Szczególnie niebezpieczne jest to w wypadku młodzieży, która nie ma jeszcze ukształtowanych form zaspokajania potrzeb seksualnych, a dewiacyjne obrazy narzucają patologiczne wzorce o dużej sile oddziaływania. Znaczenie wczesnych doświadczeń jest większe niż następnych, odgrywają one rolę torującą i prowadzą do ukształtowania tendencji do zaspokajania potrzeby więzi z drugim człowiekiem np. przez redukcję napięcia seksualnego, czasem dodatkowo przez zadawanie mu cierpienia⁴¹. Poważnym problemem okazuje się fakt, że cyberpornografia jest łatwo dostępna, inaczej wpływa na odbiorcę niż jej odpowiednik w prawdziwym życiu, ze względu na odległość fizyczną, anonimowość, subiektywne poczucie bezpieczeństwa i brak lęku o konsekwencje w wirtualnej przestrzeni.

Pochodną pornografii internetowej jest nowe zjawisko zwane *seksjtingiem*, które polega na wysyłaniu, w szczególności przez młodzież, wiadomości multimedialnych o zabarwieniu erotycznym, na przykład nagich zdjęć⁴². Po

³⁹ A. Krawulska-Ptaszyńska, *Psychospołeczne...*, s. 27.

⁴⁰ S. Kozak., *Patologie komunikowania w internecie*, Difin, Warszawa 2011, s. 188.

⁴¹ J. Augustyn SJ, *Wychowanie do integracji seksualnej*, Wydawnictwo M, Kraków 1995.

⁴² G. Kudlak, *Sexting – od zabawy do przestępstwa*, w: *Oblicza patologii społecznych*, red. S. Bębas, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlowej, Radom 2011, s. 425.

dostaniu się materiału do internetu, takie nieprzemysłane zachowanie może mieć tragiczne skutki, jak np. ośmieszenie i kpiny za strony rówieśników, obraźliwe komentarze, czy też nachalne propozycje seksualne.

Ze względu na dostępność pornografii w cyberprzestrzeni, zwłaszcza dla nieletnich, zjawisko to należy do jednych z najbardziej kontrowersyjnych zagadnień związanych z internetem. Poprzez kontakt z pornografią następuje erotyzacja psychiki dziecka, jego przedwczesne rozbudzenie seksualne, co prowadzi do występowania treści seksualnych w marzeniach sennych, podejmowania zabaw erotycznych, wulgarnych wypowiedzi o podtekście seksualnym. Czasem podejmowane są prowokacyjne zachowania seksualne wobec rówieśników lub młodszych dzieci. Przyczynić się to może do tego, że staną się podatni na uwiedzenie, oddają się mniej lub bardziej jawnej prostytucji, a potem w życiu dorosłym wykazują promiskuityzm i tendencje orgiastyczne, homoseksualne lub biseksualne. Ich psychoseksualny rozwój może zostać zaburzony w kierunku dewiacji seksualnych, np. pedofilii, transwestytyzmu, fetysyzmu.

Gry komputerowe

Gra komputerowa to rodzaj programu, którego głównym celem jest rozrywka. Stawia ona przed graczem zadanie do zrealizowania i jednocześnie zwiiera szereg przeszkód mających utrudnić jego wykonanie. Każda gra posiada swój specyficzny zestaw reguł. Sławomir Łukasz definiuje gry komputerowe jako gry wideo. Zdaniem autora

gra wideo jest to zapisany w dowolnej postaci i na dowolnym nośniku cyfrowym (taśma, dyskietka, układy elektroniczne itp.) program komputerowy, spełniający funkcję ludyczną poprzez umożliwienie manipulacji generowanymi elektronicznie na ekranie wizyjnym (wyświetlaczu ciekłokrystalicznym, monitorze, telewizorze itp.), zgodnie z określonymi przez twórców gry regułami. W odróżnieniu od np. programów graficznych gry służą wyłącznie celom rozrywkowym, a zatem nie spełniają żadnej funkcji użytkowej, umożliwiając jakkolwiek pracę twórczą⁴³.

Cechami charakterystycznymi gier komputerowych są: odrębność i ograniczoność w czasie i przestrzeni, podporządkowanie ograniczającym regułom, intensywność i energiczność, powtarzalność, bezinteresowność – po-

⁴³ S. Łukasz, *Magia gier wirtualnych*, MIKOM, Warszawa 1998, s. 75.

nieważ nie służy zaspokajaniu życiowych konieczności, dobrowolność (uczestnik ma swobodę podejmowania decyzji czy chce grać, czy nie), charakter rywalizacyjny⁴⁴. Gry masowe to przede wszystkim komunikacja. Twórcy gry nie kontrolują jej przebiegu, to gracze mają na niego wpływ, mogą nawet zachowywać się wbrew intencjom autorów.

Atrakcyjność gier komputerowych w dużej mierze spowodowana jest silnym oddziaływaniem przez nie na emocje gracza, szczególnego znaczenia nabierają gry, które cechuje wyjątkowy ładunek przemocy i agresji. Oprócz pozytywnych aspektów gry komputerowe mogą wpływać w niekorzystny sposób na odbiorcę. W sprzedaży znajduje się wiele gier, które zawierają bardzo dużo negatywnych treści. Niebezpieczeństwo powodowane przez gry komputerowe polega również na tym, że ich uczestnicy mogą wcielać się także w role negatywnych bohaterów, utożsamiając się z nimi. Niektóre gry komputerowe stanowią szczególnie zagrożenie, ponieważ pozwalają symulować i kreować rzeczywistość, bardzo często zawierając obrazy agresji i przemocy, charakteryzując się niewyobrażalnym okrucieństwem i sadyzmem, mimo że jest to przemoc symulowana, niemająca miejsca w świecie rzeczywistym. Sposób przedstawiania przemocy w grach komputerowych powoduje, że użytkownik może być przekonany o powszechności agresji w świecie, akceptując ją jako element relacji międzyludzkich. Ważnym czynnikiem wpływającym na oswojenie się dzieci z przemocą jest fakt, że przemoc w grach nie podlega karom, a często wręcz przeciwnie – bywa nagradzana.

Gry o charakterze agresywnym powodują obojętność na agresję wobec ludzi. Dzieci poświęcające dużo czasu na gry, w których dominującym czynnikiem staje się agresja, cechują się większą agresywnością, natomiast ich wrażliwość moralna jest mniejsza. Uzależnione od gier komputerowych często reagują wybuchami niekontrolowanej złości i agresji. Rodzice tracą kontakt z dzieckiem, a ono powoli zatraci kontakt z rzeczywistym światem. Najważniejsza staje się dla dziecka gra i czas spędzony w wirtualnym świecie. Silne uzależnienie od gier komputerowych może prowadzić do obojętności, agresji, depresji, rozdrażnienia, bezsensowności, a nawet prób samobójczych. Znaczącą rolę w graniu ma trening, który prowadzi do wyuczenia i przyzwyczajenia się do wykonywania jakiejś czynności, oraz prowokacja sytuacyjna, która polega na samodzielnym rozwiązywaniu problemu i wymaga od dziecka odpowiedniego zachowania się w danym momencie. Aktywne uczestnictwo w grze powoduje utratę wrażliwości i znieczulenie na przemoc. Spowodowane to jest wielokrotnym powtarzaniem aktów agresji. Przemoc stosowana w grach jest nagradzana.

⁴⁴ J. Chwaszcz, M. Pietruszka, D. Sikorski, *Media*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 30.

W konsekwencji negatywne zachowania mogą być przenoszone do realnego świata⁴⁵. Gracz przez wiele godzin, przebywając w różnych wymiarach wirtualnej rzeczywistości, praktycznie na każdym kroku styka się z różnymi przejawami agresji, co skutkuje tym, że duża ilość obrazów przemocy uodparnia na ich emocjonalny odbiór, zubożnia na nie i pozbawia altruizmu. Bohater agresywnych gier komputerowych jest osobą centralną, kierowany przez grającego stosuje przemoc w stosunku do innych. Walka i niszczenie to jego podstawowe zadania, jeśli nie będzie ich wykonywał, sam zginie.

Oprócz agresji w grach komputerowych premiowane są także inne zachowania negatywne. Bardzo często pojawiają się w nich obrazy i animacje pornograficzne, są one dodatkiem do gry lub formą nagrody za określone działania. Innym aspektem jest także wykorzystywanie elementów o jednoznacznie satanistycznym charakterze. Dzieci oswajają się z symboliką satanistyczną i z czasem odbierają ją jako element pozytywny, ponieważ te konkretne symbole satanistyczne (np. pentagram, głowa kozła, odwrócony krzyż) często oznaczają miejsca, w których są ukryte premie przeznaczone dla gracza. Z kolei wartości chrześcijańskie często bywają wyśmiewane i ośmieszane. Gracz silnie utożsamia się wtedy z bohaterem, który zazwyczaj bywa osobą o nadludzkiej sile i dużej wytrzymałości. Celem grającego jest eksterminacja przeciwników za wszelką cenę, a jego działania są egocentryczne i utylitarne, pozbawione zasad moralnych. Zazwyczaj bohater gry komputerowej jest skoncentrowany wyłącznie na sobie, na potrzeby innych zwraca uwagę tylko wtedy, gdy osiąga dzięki temu korzyść. Altruizm i współczucie nie powodują postępu w grze. Dominuje tu prawo silniejszego i brak takich wartości jak przyjaźń czy miłość. Punktem odniesienia oraz kryterium dobra i zła jest skuteczność w osiągnięciu celów.

Uzależnienie od gier komputerowych rozwija się stopniowo, zastępując dotychczasowe zainteresowania i obowiązki. W pierwszej kolejności drugorzędne, potem podstawowe, stając się jedynym pomysłem na życie. Pierwsze objawy najczęściej spostrzega najbliższe otoczenie, choć początkowo może mylnie je interpretować jako pozytywne zainteresowanie informatyką. Utrwalaniu uzależnienia sprzyja brak dezaprobaty i mała świadomość niebezpieczeństwa. Rozwija się ono bezobjawowo, co powoduje, że osoby, które zgłaszają się po pomoc, często są już w późniejszej fazie tego procesu. Im młodsi gracze, tym bardziej zagrożeni są uzależnieniem.

Uzależnienie od komputerów i kreowanych przez nie sztucznych rzeczywistości to takie samo uzależnienie jak wszystkie pozostałe. To ciężka choroba emocji. Ludzie uciekają w świat iluzji. Sami tworzą lepszą rzeczywistość. Tu nikt nie zagraża ich

⁴⁵ A. Andrzejewska, *Uzależnienie od mediów cyfrowych*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 6, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 1189–1197.

uczuciom, nie może odrzucić. Potem nie potrafią już normalnie egzystować. Pojawiają się coraz większe kłopoty w kontaktach społecznych. Spanie, jedzenie stają się uciążliwą koniecznością. Sens życia ogranicza się do czasu spędzonego przed komputerem [...]»⁴⁶.

Uzależnienie dotyka człowieka na wielu poziomach: na poziomie behawioralnym ujawnia się poprzez poszukiwanie pewnych substancji czy powtarzanie określonych zachowań. Jednocześnie uzależniony jest tak pochłonięty przedmiotem uzależnienia, że nie może się bez niego obejść i zaniedbuje inne sprawy, od relacji uczuciowych po kwestie zawodowe⁴⁷.

Cyberprzestępstwa przeciw naruszeniu integralności danych komputerowych i systemu komputerowego

Przepisy chroniące integralność danych są odpowiednikiem norm karnych zakazujących niszczenia lub uszkodzania rzeczy. Wprowadzenie tego unormowania do porządku prawnego wynika z niematerialnego charakteru informacji, wobec której nie są adekwatne zakazy dotyczące niszczenia cudzego mienia⁴⁸. Kasowanie plików, uszkodzenie lub modyfikacja zasobów systemowych czy zakłócenie ich funkcjonowania mogą stanowić zarówno cel, jak i środek działania sprawców. Pobudki, którymi się kierują, bywają bardzo zróżnicowane, lecz każde z tych zachowań uderza w integralność zapisu danych i może prowadzić do kolizji z prawem⁴⁹.

Dane mogą być niszczone zarówno fizycznie, jak i przez ingerencję zmierzającą do destrukcji programowej – wielokrotnego, losowego nadpisywania informacji. Działania fizyczne opierają się na zwykłym uszkodzeniu, a także mechanicznym, magnetycznym lub chemicznym zniszczeniu. Znacznie trudniejsze do wykrycia są metody destrukcji programowej. Najczęściej polegają na umieszczeniu w cudzych programach segmentu wykonywalnego kodu, przyjmującego postać wirusa lub „robaka”⁵⁰. Powodują one dodanie

⁴⁶ K. Kowalewska, *Komputerowi mordercy*, „Kultura i Życie” 1996, nr 7, s. 13.

⁴⁷ C. Guerreschi, *Nowe uzależnienia*, przeł. A. Wieczorek-Niebielska, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2006, s. 19.

⁴⁸ A. Adamski, *Przestępczość w cyberprzestrzeni. Prawne środki przeciwdziałania zjawisku w Polsce na tle projektu Konwencji Rady Europy*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa Dom Organizatora, Toruń 2001, s. 29.

⁴⁹ A. Adamski, *Prawo karne...*, s. 64.

⁵⁰ B. Fischer, *Przestępstwa komputerowe i ochrona informacji. Aspekty prawnokryminalistyczne*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2000, s. 40.

do danych nowych elementów, lecz mogą także oddziaływać na procesy mające miejsce w systemach komputerowych, a w efekcie wpływać na ich prawidłowy przebieg, powodować spowolnienie, a nawet zniekształcenie lub modyfikację gromadzonych danych⁵¹.

Do systemów kluczowych dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli zalicza się infrastrukturę krytyczną, a w jej skład wchodzi systemy:

zaopatrzenia w energię, surowce energetyczne i paliwa, łączność, sieci teleinformatyczne, finansowe, zaopatrzenia w żywność, zaopatrzenie w wodę, ochronę zdrowia, transport, ratownictwo, systemy zapewniające ciągłość działania administracji publicznej, produkcji składowania, przechowywania i stosowania substancji chemicznych i promieniotwórczych, w tym rurociągi substancji niebezpiecznych⁵².

Do wykonania sabotażu komputerowego można wykorzystać metodę fizyczną bądź metodę z użyciem szkodliwego oprogramowania. Pierwsza z nich polega na niszczeniu obiektów materialnych, czyli budynków, sprzętu informatycznego lub powodowanie awarii przez zalanie, podpalenie czy wysadzenie ładunkami wybuchowymi. Natomiast sprawcy korzystający z drugiej z nich ingerują w systemy informatyczne za pomocą specjalnych programów komputerowych mających na celu niszczenie, zakłócanie lub spowolnienie pracy serwerów czy też innych systemów komputerowych⁵³.

Cyberprzestępcy często stosują atak typu DoS (*Denial of Service*), którego celem jest uniemożliwienie działania sieci komputerowej i jej usług poprzez wykorzystanie do tego celu błędów w protokołach i aplikacjach. Polega on na przeciążeniu aplikacji obsługującej określone dane poprzez wysyłanie dużej liczby pakietów w celu wyczerpania zasobów systemu tak, by uniemożliwić pracę tej aplikacji. Inną metodą jest przeciążenie pracy łącza o ograniczonej przepustowości i doprowadzić do takiego stanu, który spowoduje brak możliwości świadczenia usług oraz ograniczenie dostępu klientów do zasobów komputerowych. Rezultatem ataku jest załamanie pracy aplikacji świadczących usługi, blokowanie dostępu do zasobów sieci. DoS jest atakiem wykonanym z jednego komputera.

DDoS (*Distributed Denial of Service*) to odmiana ataku DoS wykonana z kilkuset lub kilku tysięcy komputerów jednocześnie w celu wzmocnienia skuteczności ataku, czyli uniemożliwienia działania sieci komputerowej i jej usług. Atak rozpoczyna się z komputera klienta, który wysyła odpowiedni

⁵¹ M. Siwicki, *Cyberprzestępczość*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 135.

⁵² P. Fajgielski, *Rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz związanych z nimi zagrożeń – wybrane aspekty prawne*, w: *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, red. R. Wieruszewski, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 147.

⁵³ B. Fischer, *Przestępstwa komputerowe...*, s. 51.

rozkaz do węzłów, te z kolei wysyłają go dalej do agentów, aby przeprowadzić atak na ofiarę. Rezultatem jest załamanie pracy aplikacji świadczących usługi, blokowanie dostępu do zasobów sieci i usług z większą skutecznością niż atak DoS. W ataku typu DDoS stosuje się komputery „zombie” połączone do internetu z zainstalowanym oprogramowaniem szkodliwym, które umożliwia zdalne sterowanie nimi z zewnątrz bez wiedzy ich użytkowników.

Jedną z nowszych odmian ataku DoS jest DRDoS (*Distributed Reflected Denial of Service*), którego cel polega na uniemożliwieniu dostępu do sieci komputerowej i jej usług. Przebieg ataku polega na generowaniu specjalnych pakietów SYN⁵⁴, których adres został sfałszowany. Duża liczba takich pakietów jest wysyłana do sieci. Komputery, do których one docierają, odpowiadają na adres pochodzący z fałszywego nagłówka. W ten sposób ofiara (zaatakowany komputer, system) otrzymuje wiele pakietów, co prowadzi do jego zablokowania i zaprzestania świadczenia usług.

Zgodnie z art. 5 konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości

każda strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego poważnego zakłócenia funkcjonowania systemu informatycznego poprzez wprowadzenie, transmisję, niszczenie, wykasowywanie, uszkodzanie, dokonywanie zmian lub usuwanie danych informatycznych⁵⁵.

Przepis ten ma na celu ochronę systemów komputerowych przed naruszeniem ich funkcjonowania będącym wynikiem nielegalnej ingerencji w dane oraz programy komputerowe.

Na podstawie raportu wyjaśniającego do konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości należy stwierdzić, że omawiany artykuł odnosi się do przestępstwa sabotażu komputerowego i ma na celu penalizację celowego utrudniania legalnego wykorzystania systemów komputerowych. Ochronie podlega interes prawny operatorów i użytkowników systemów informatycznych⁵⁶ pod warunkiem, że dojdzie do celowego i poważnego zakłócenia działania owego systemu będącego następstwem działania osoby nieuprawnionej. Rodzaj informacji oraz charakter powiązanych z nią dóbr prawnych nie stanowią elementów kształtujących odpowiedzialność karną. Znaczenia

⁵⁴ Flaga synchronizacji zawarta w nagłówku pakietu TCP.

⁵⁵ Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r., ratyfikowana w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej dnia 29 stycznia 2015 r. (Dz.U. z 2015 r., poz. 728, zwana dalej: konwencją o cyberprzestępczości).

⁵⁶ *Cybercrime Convention: Explanatory Report*, pkt 65, <https://rm.coe.int/16800cce5b>, [dostęp: 9.05.2018 r.].

nie ma także status podmiotów pokrzywdzonych⁵⁷, a konwencja nie oferuje stronom możliwości wdrożenia dodatkowych warunków karalności.

Termin „zakłócanie funkcjonowania” odnosi się do działań, które pokrywają się z właściwym funkcjonowaniem systemu komputerowego i odbywają się poprzez wprowadzanie, przesyłanie, niszczenie, usuwanie, uszkodzanie lub zmienianie danych informatycznych⁵⁸. W raporcie nie sprecyzowano jednak, na czym ma polegać „poważne zakłócenie”, a jedynie wskazano na konieczność wystąpienia tego znamienia jako warunku stanowiącego podstawę do zastosowania sankcji karnej. Każda ze stron powinna sama określić, jakie kryteria muszą zostać spełnione, aby zakłócenie uznać za „poważne”. Można powiązać to pojęcie z takim działaniem sprawcy, które naraża poszkodowanego na istotne straty bądź ma znaczący negatywny wpływ na zdolność właściciela lub operatora do korzystania z systemu czy też komunikację z innymi systemami informatycznymi⁵⁹.

W komentarzu do konwencji wskazano również, kiedy możliwe jest pociągnięcie do odpowiedzialności karnej za przestępstwo *spammingu* – takie zachowanie powinno być karalne tylko wtedy, gdy komunikacja jest celowo i poważnie utrudniona⁶⁰.

Problemem wirusów komputerowych zajął się Frederick Cohen⁶¹, który w swej pracy doktorskiej, powstałej na Uniwersytecie w Dortmundzie, sformułował ich definicję. Określił wirusa komputerowego jako kod programu, który rekursywnie replikuje kopię samego siebie w obrębie sieci. Definicja ta traktuje jednak rzecz wąsko, gdyż nie obejmuje wirusów polimorficznych, które same zmieniają swoją postać wraz z infekcją kolejnych plików. Inne definicje traktują wirusy jako programy komputerowe mające możliwość produkowania swych kopii w innych programach, mogących się wewnętrznie różnić, zmieniając jednocześnie kod tego programu, wykonując swój kod w określonym przez autora wirusa momencie.

Klasyfikacja wirusów komputerowych:

- **Robak komputerowy** (ang. *worms*) – jest programem komputerowym samoreplikującym się pod wieloma względami podobnym do wirusa komputerowego. W przeciwieństwie do wirusa nie potrzebuje nosiciela, jest samodzielnym programem wykonywalnym w środowisku systemu komputerowego.

⁵⁷ A. Adamski, *Przestępczość w...*, s. 32.

⁵⁸ *Cybercrime Convention...*, pkt 66.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże, pkt 67.

⁶¹ M. Świłała, *Wirusy komputerowe. Analiza prawnokarna*, Poznań 2001, <http://www.vagla.pl>.

- **Królik** (ang. *wabbit*) – jest programem rezydentnym, nie powiela się przez sieć. Wypełnia określone zasoby systemu wskutek niekontrolowanego namnażania się aż do wyczerpania jego zasobów.
- **Koń trojański** (ang. *Trojan horse*) – program, który zawiera kod realizujący funkcje inne od spodziewanych przez użytkownika. To każdy program, który wydaje się spełniać pożądane i pożyteczne dla użytkownika funkcje, lecz wykonuje również takie zadania, które nieznane są użytkownikowi i przez niego niepożądane.
- **Tylne drzwi** (ang. *backdoor*) – to funkcja programu wbudowana przez programistę, umożliwiająca wykonanie operacji polegającej na nieuprawnionym dostępie do systemu operacyjnego, umożliwiając wykonywanie w nim czynności administracyjnych, łącznie z usuwaniem i zapisem danych.
- **Oprogramowanie okradające** (ang. *stealware*) – stosowane jest w celu wyłudzenia płatności internetowej. Programy tego typu śledzą działania użytkownika w systemie i w przypadku stwierdzenia próby płatności za pośrednictwem internetu podmieniają numer konta, na który ma zostać przelana kwota.
- **Bomba logiczna** (ang. *logic bomb*) – jest to złośliwy kod umieszczony w programie, który uaktywnia się po spełnieniu określonych warunków.
- **Bomba czasowa** (ang. *time bomb*) – jest to bomba logiczna, która uaktywnia się po upływie określonego czasu.
- **Exploit** – jest programem szkodliwym, zawiera on dane lub kod wykonywalny, który może wykorzystać jedną lub wiele luk w oprogramowaniu działającym na komputerze lokalnym lub zdalnym, wykorzystując błędy w oprogramowaniu.
- **Rootkit** (ang. *root* – korzeń, rdzeń; *kit* – paczka) – jest programem wykorzystywanym do ukrycia wirusa, który uzyskuje pełen dostęp do systemu. Niektóre wersje programów uzyskują dostęp do jądra systemu, co znacznie utrudnia jego usunięcie.
- **Keylogger** (ang. *key* – klawisz, *logger* – rejestrator) – program odczytujący i zapisujący znaki wpisywane przez użytkownika za pomocą klawiatury, umożliwia uzyskanie nieuprawnionego dostępu do loginów i haseł. Nazywany jest również rejestratorem klawiszy.
- **Ransomware** (znane również pod nazwą *rogueware* lub *scareware*) – ogranicza dostęp do systemu komputerowego lub uniemożliwia odczyt zapisanych w nim danych (często poprzez techniki szyfrujące) i wymaga zapłacenia okupu, aby blokada została usunięta.
- **Muł trojański** (ang. *Trojan mule*) – złośliwy kod komputerowy, który pobudza nieprawdziwe komunikaty, naśladujące normalny dialog z komputerem bez właściwych efektów⁶².

⁶² B. Fischer, *Przestępstwa komputerowe...*, s. 42.

Odpowiedzialność karna za przestępstwa popełnione w cyberprzestrzeni

Cyberprzestrzeń charakteryzuje się brakiem jednoznacznego powiązania z jednym konkretnym terytorium, a zwłaszcza z określonym terytorium państwowym. Nie jest możliwe wyznaczenie wirtualnych granic odpowiadających obszarom geograficznym krajów, w których państwo posiada pełne władztwo nad osobami i rzeczami znajdującymi się na ich terytorium. Cyberprzestrzeń kwalifikowana jest przez jednych jako czwarta przestrzeń międzynarodowa, inni zdecydowanie przeciwstawiają się takiemu podejściu, wskazując, że możliwe jest powiązanie działalności człowieka w internecie z terytorium konkretnego państwa, zwłaszcza w stosunkach gospodarczych⁶³.

Cyberprzestrzeń w związku ze swoją cyfrową a terytorialną formą nieuchronnie skłania do zadania pytania o możliwość stosowania prawa w jej obszarze. Dopuszczalność posługiwania się konkretnymi normami prawa jest związana bezpośrednio z kwestią przestrzegania uprawnień państwa. Sprawowanie jurysdykcji jest nierozdzielnie związane z terytorium. Kompetencje państwa, co do zasady, są realizowane w określonej przestrzeni i w niej stosowane⁶⁴.

Kwestia jurysdykcji państwa w odniesieniu do cyberprzestrzeni ma kluczowe znaczenie zwłaszcza dla postępowania karnego. Wymiarowi sprawiedliwości, a w szczególności organom ścigania, sporych problemów może nastroczać sytuacja, gdy czyny zakazane przez porządek prawny danego państwa są dokonywane przez osobę lub za pośrednictwem serwera znajdującego się w innym kraju. Podobnie w przypadku przestępstw typowo komputerowych, takich jak sabotaż komputerowy czy cyberterrorizm problematyczne okazuje się określenie miejsca popełnienia przestępstwa, ponieważ cyberprzestępca może znajdować się w innym kraju i za pomocą komputera lub telefonu korzystać z bezprzewodowego łącza internetowego lub telefonicznego utrudniającego jego lokalizację.

Jurysdykcja wykonawcza określa granicę działania prawa. Z zasady niezależności, równości i suwerenności terytorialnej wynika generalna reguła, iż żadne państwo nie może wykonywać swoich kompetencji władczych na obcej ziemi i nie może narzucać i egzekwować swojego prawa w innym państwie⁶⁵.

⁶³ D. Kot, M. Świerczyński, *Prawo właściwe i jurysdykcja krajowa dla stosunków gospodarczych w internecie*, w: J. Barta, R. Markiewicz, *Handel elektroniczny. Prawne problemy*, Wolters Kluwer, Kraków 2005, s. 360.

⁶⁴ J. Kulesza, *Międzynarodowe prawo internetu*, Ars boni et aequi, Poznań 2010, s. 24–25.

⁶⁵ T. Ostropolski, *Zapobieganie sporom o jurysdykcję w Unii Europejskiej i ich rozstrzygnięcie*, w: *Europejskie prawo karne*, red. A. Grzelak, Warszawa 2012, s. 94–95.

Jurysdykcja w egzekwowaniu prawa ma charakter niemal wyłącznie terytorialny, dopuszczający jednakże pewne wyjątki w przypadku uzyskania zgody innego państwa na wykonanie czynności jurysdykcyjnych na swoim terytorium przez państwo obce⁶⁶.

Globalny zasięg sieci internetowej powoduje, że prowadzone w cyberprzestrzeni działania nie mogą być podporządkowane czy też kontrolowane tylko przez jedno państwo. Coraz większa liczba umów zawieranych za pośrednictwem internetu spowodowała, że koniecznym staje się określenie prawa właściwego do rozstrzygnięcia możliwego sporu.

W celu ustalenia jurysdykcji można wykorzystać jedną z następujących metod. Pierwszą z nich jest możliwość zastosowania przepisów ogólnych zawartych między innymi w Konwencji wiedeńskiej Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów z dnia 11 kwietnia 1980 r.⁶⁷ Wskazany akt prawny może być jednakże stosowany wyłącznie w odniesieniu do obrotu pomiędzy przedsiębiorcami. Można również posiłkować się normami kolizyjnymi prawa prywatnego międzynarodowego oraz normami jurysdykcyjnymi wskazującymi właściwość sądów danego kraju⁶⁸. Innymi modelami będą przepisy międzynarodowych aktów prawnych znajdujące się w konwencji z Lugano⁶⁹, Rozporządzeniu Rady i Parlamentu Europejskiego Nr 1215/2012⁷⁰, rozporządzeniach Rzym I⁷¹ i Rzym II⁷² bądź w wiążących Polskę umowach bilateralnych o jurysdykcji krajowej i prawie właściwym.

Kwestia jurysdykcji w cyberprzestrzeni została poruszona w art. 22 ust. 1 wspomianej już w niniejszym opracowaniu konwencji o cyberprzestępczości. Zgodnie z tym przepisem państwa strony konwencji podejmą środki prawne lub inne, którą mogą okazać się potrzebne dla ustanowienia jurysdykcji, gdy przestępstwo popełnione jest:

⁶⁶ Tamże, s. 96–97.

⁶⁷ Konwencja Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów, sporządzona w Wiedniu dnia 11 kwietnia 1980 r., (Dz.U. z 1997 r., nr 45, poz. 286).

⁶⁸ M. Świerczyński, *Jurysdykcja w sprawach dotyczących umów konsumenckich w: Jurysdykcja, uznawanie orzeczeń sądowych oraz ich wykonywanie w sprawach cywilnych i handlowych. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1215/2012. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 114–115.

⁶⁹ Konwencja o jurysdykcji i uznawaniu wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych podpisana w Lugano dnia 30 października 2007 r. (Dz. Urz. UE L 147 z dnia 10 czerwca 2009 r.).

⁷⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. UE L 351 z dnia 20 grudnia 2012 r.).

⁷¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), (Dz. Urz. UE L 177 z 4 lipca 2008 r.).

⁷² Rozporządzenie (WE) Nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II), (Dz. Urz. UE L 199 z 31 lipca 2007 r.).

- na terytorium państwa strony;
- na pokładzie statku pływającego pod banderą tej strony;
- na pokładzie samolotu zarejestrowanego na podstawie prawa państwa strony;
- przez jednego z jej obywateli, jeżeli przestępstwo jest karalne według prawa miejsca jego popełnienia lub jeśli przestępstwo zostało popełnione poza jurysdykcją terytorialną jakiegokolwiek państwa.

Według postanowień konwencji o cyberprzestępczości nie wyłącza się jurysdykcji wykonywanej przez państwo zgodnie z jego prawem krajowym. Art. 22 ust. 4 konwencji o cyberprzestępczości stanowi również, że w przypadku konfliktu jurysdykcyjnego kilku państw strony podejmą konsultacje w celu określenia, czyja jurysdykcja jest najwłaściwsza dla ścigania tego przestępstwa.

Internet stawia wyzwania nieznanne tradycyjnemu ujęciu jurysdykcji. Transgraniczny, transnarodowy charakter cyberprzestrzeni spowodował, iż strony stosunków prawnych mogą być oddalone od siebie o miliony kilometrów. Wykonywanie kompetencji jurysdykcyjnej pozostaje ściśle związane z określoną przestrzenią, terytorium i zazwyczaj tam jest realizowane. Władztwo państwa ma wówczas charakter zupełny i wyłączny⁷³. Jest to podstawowa zasada przyjmowana przy ustalaniu prawa właściwego do rozstrzygnięcia sporu, zarówno w aspekcie karnym, jak i cywilnym.

Polska jest stroną szeregu umów międzynarodowych związanych z cyberprzestrzenią. Za najważniejszą z całą pewnością należy uznać konwencję o cyberprzestępczości, która w polskim porządku prawnym obowiązuje od 19 listopada 2014 r. Polska jest również związana prawem Unii Europejskiej oraz umowami międzynarodowymi.

Dostosowanie prawa krajowego do międzynarodowych i europejskich standardów następowało stopniowo. Duża część zmian w polskim porządku prawnym wynikała z obowiązku implementacji postanowień konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości oraz uregulowań Unii Europejskiej. W konsekwencji w polskim Kodeksie karnym wprowadzono penalizację takich cyberprzestępstw jak *hacking* komputerowy, nielegalne uzyskanie dostępu do systemu informatycznego, sabotaż komputerowy, oszustwo i fałszerstwo komputerowe, szpiegostwo komputerowe czy też pornografia dziecięca.

Dokumentem o szczególnym znaczeniu jest wspomniany już *Rządowy Program Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2011–2016*. Uznano w nim, że cyberprzestrzeń to: cyfrowa przestrzeń przetwarzania i wymiany informacji tworzona przez systemy i sieci teleinformatyczne wraz z powiązaniem między nimi oraz relacjami z użytkownikami, za cyber-

⁷³ J. Kulesza, *Międzynarodowe...*, s. 30–31.

przestrzeń RP uznano: cyberprzestrzeń w obrębie terytorium Państwa Polskiego i w lokalizacjach poza terytorium, gdzie funkcjonują przedstawiciele Rzeczypospolitej Polskiej (placówki dyplomatyczne, kontyngenty wojskowe)⁷⁴.

Kolejnym dokumentem jest *Doktryna cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, który ma wzmocnić politykę bezpieczeństwa polskiej sieci wirtualnej. Cyberbezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej zostało w nim scharakteryzowane jako

proces zapewniania bezpiecznego funkcjonowania w cyberprzestrzeni państwa jako całości, jego struktur, osób fizycznych i osób prawnych, w tym przedsiębiorców i innych podmiotów nieposiadających osobowości prawnej, a także będących w ich dyspozycji systemów teleinformatycznych oraz zasobów informacyjnych w globalnej cyberprzestrzeni⁷⁵.

Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji wraz z Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego wydało dokument *Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej*, w którym ustanawia trzypoziomowy Krajowy System Reagowania na Incydenty Komputerowe w Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej. Poziom pierwszy koordynacji miałby być realizowany przez ministra do spraw informatyzacji. Drugi poziom reagowania składałby się z Rządowego Zespołu Reagowania na Incydenty Komputerowe CERT.GOV.PL oraz podmiotu mającego na celu cyberobronę w sferze militarnej Resortowego Centrum Zarządzania Bezpieczeństwem Sieci i Usług Teleinformatycznych. Trzeci poziom byłby sferą realizacji, w której administratorzy odpowiedzialiby za konkretne systemy i sieci⁷⁶.

Przepisy polskiego ustawodawstwa w zasadzie implementują wszystkie typy przestępstw określonych w konwencji o cyberprzestępczości, zarówno w Kodeksie karnym, jak i w przepisach pozakodeksowych⁷⁷.

⁷⁴ Rządowy Program Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2011–2016, Warszawa 2010, enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Poland_Cyber_Security_Strategy.pdf; s. 6, [dostęp: 28.12.2019 r.].

⁷⁵ *Doktryna cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej 2015*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2015, s. 7, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/DCB.pdf>, [dostęp: 28.12.2019 r.].

⁷⁶ *Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2013, s. 18, <https://cyberpolicy.nask.pl/download/13/32/PolitykaOchronyCyberprzestrzeniRP.pdf>, [dostęp: 28.12.2019 r.].

⁷⁷ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, (Dz.U. z 2017 r., poz. 880, z późn. zm.), Ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. *Prawo telekomunikacyjne*, (Dz.U. z 2017 r. poz. 1907, z. późn. zm.), Ustawa z 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, (Dz.U. z 2018 r. poz. 703).

Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu elektronicznie przetwarzanej informacji:

Hacking (art. 267 § 1 k.k.)

W artykule 267 k.k. zostało opisane przestępstwo *hackingu*, nazywane „kradzieżą informacji”. Przedmiotem ochrony jest prawo do swobodnego dysponowania informacją i jej poufność⁷⁸. Wyróżnia się dwa typy tego czynu zabronionego. Pierwszy polega na nieuprawnionym uzyskaniu dostępu do informacji nieprzeznaczonej dla sprawcy poprzez podłączenie się do sieci telekomunikacyjnej. Czyn ten polega na fizycznym podłączeniu się do kabla sieci komputerowej, a także do sieci bezprzewodowej i uzyskaniu dostępu do odczytu lub zapisu przesyłanych w niej danych. Drugi typ czynu polega na nieuprawnionym uzyskaniu dostępu do informacji nieprzeznaczonej dla sprawcy poprzez ominięcie albo przełamanie elektronicznych, magnetycznych, informatycznych lub innych szczególnych zabezpieczeń.

Nielegalny podsłuch i inwigilacja przy użyciu urządzeń technicznych (art. 267 § 2 i § 3 k.k.)

W artykule 267 § 2 k.k. opisany został czyn zabroniony polegający na nieuprawnionym uzyskaniu dostępu do całości lub części systemu teleinformatycznego, § 3 penalizuje zachowanie polegające na posłużeniu się przez sprawcę urządzeniem lub oprogramowaniem podsłuchowym w celu uzyskania informacji, do której nie jest uprawniony. Czyn karalny polega na założeniu lub posłużeniu się fizycznym lub programowym urządzeniem podsłuchowym. Odmiennie od czynów opisanych w § 1 i § 2, przestępstwo opisane w § 3 nie jest przestępstwem skutkowym⁷⁹.

Naruszenie integralności zapisu informacji (art. 268 § 1 k.k.)

W artykule 268 § 1 k.k. opisany został czyn zabroniony polegający na zniszczeniu, uszkodzeniu, usunięciu lub zmianie zapisu istotnej informacji. Przedmiotem ochrony jest integralność i bezpieczeństwo informacji przed ich naruszeniem ze strony osób trzecich. Jako przedmiot ochrony wskazywana została także dostępność informacji, rozumiana jako swoboda dostępu do niej przez osoby uprawnione⁸⁰. Zakresem § 1 objęte są informacje zapisane

⁷⁸ P. Kardas, *Prawnokarna ochrona informacji w polskim prawie karnym z perspektywy przestępstw komputerowych*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2000, nr 1, s. 61.

⁷⁹ *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Szwarczyk, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, T. Bojarski, wyd. 4, LexisNexis, Warszawa 2010.

⁸⁰ A. Adamski, *Nowa kodyfikacja karna*, „Kodeks Karny. Krótkie Komentarze” 1998, z. 17: *Przestępstwa komputerowe w nowym kodeksie karnym*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 1998, s. 64.

czy też utrwalone w każdy sposób, na dowolnym nośniku informacji. Przepis zawarty w § 2 przewiduje bardziej surową odpowiedzialność ze względu na rodzaj nośnika informacji, na którym zapisana jest informacja. Chodzi o informację zapisaną na informatycznym nośniku danych. Z uwagi na brzmienie § 1 zakresem penalizacji objęte będzie także posłużenie się przez sprawcę wirusem, robakiem czy bombą czasową, czyli programami, które mogą usuwać dane, modyfikować je lub utrudniać dostęp do informacji.

Niszczzenie lub utrudnianie dostępu do danych informatycznych (art. 268 a k.k.)

W artykule 268 a § 1 k.k. opisano dwa typy karalnych zachowań. Istota pierwszego z nich sprowadza się do nieuprawnionego zniszczenia, uszkodzenia, usunięcia, zmiany lub utrudniania dostępu do danych informatycznych, przy czym przepis ten chroni każdy rodzaj danych. Drugim rodzajem karalnego zachowania jest zakłócanie lub uniemożliwianie automatycznego przetwarzania, gromadzenia lub przekazywania danych informatycznych.

Sabotaż komputerowy (art. 269 § 1 i k.k.)

Przedmiotem ochrony są szczególnego rodzaju informacje mające istotne znaczenie dla funkcjonowania państwa, a w szczególności ich nienaruszalność, integralność i poufność, a także dane informatyczne o szczególnym znaczeniu dla obronności kraju, bezpieczeństwa w komunikacji, funkcjonowania administracji rządowej, innego organu państwowego lub instytucji państwowej albo samorządu terytorialnego. W art. 269 § 2 k.k. penalizuje się zachowanie polegające na dopuszczeniu się czynu określonego w § 1 tegoż artykułu poprzez niszczenie albo wymianę informatycznego nośnika danych lub niszczenie albo uszkodzenie urządzenia służącego do automatycznego przetwarzania, gromadzenia lub przekazywania danych informatycznych.

Zakłócanie pracy systemu komputerowego lub sieci teleinformatycznej (269 a k.k.)

Z kolei przepis zawarty w art. 269 a k.k. penalizuje zachowanie polegające na istotnym zakłóceniu pracy systemu komputerowego lub sieci teleinformatycznej poprzez nieuprawnioną transmisję, zniszczenie, usunięcie, uszkodzenie, utrudnienie dostępu lub zmianę danych informatycznych. Do wy-czerpania znamion czynu konieczne jest zakłócenie funkcjonowania systemu albo sieci w stopniu istotnym.

Wytwarzanie lub udostępnianie urządzeń lub programów przystosowanych do popełnienia przestępstwa (269 b k.k.)

Zakresem przepisu art. 269 b k.k. zostały objęte zachowania polegające na wytwarzaniu, pozyskiwaniu, zbywaniu lub udostępnianiu innym osobom

urządzeń lub programów komputerowych przystosowanych do popełnienia przestępstwa określonego w k.k. odpowiednio w art. 165 § 1 pkt 4, art. 267 § 3, art. 268 a § 1 albo § 2 w związku z § 1, art. 269 §2 albo art. 269 a, a także haseł komputerowych, kodów dostępu lub innych danych umożliwiających dostęp do informacji przechowywanych w systemie komputerowym lub sieci teleinformatycznej.

Przestępstwa związane z treścią informacji

Nawiązanie kontaktu z osobą małoletnią za pomocą systemu teleinformatycznego w celach pedofilskich (200 a k.k.)

Przepis zawarty art. 200 a k.k. zakazuje nawiązywania kontaktu z małoletnim w wieku poniżej lat 15 za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2 k.k. lub art. 200 k.k., jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych. Warunkiem odpowiedzialności sprawcy jest zmierzanie, za pomocą wprowadzenia małoletniego w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo przy użyciu groźby bezprawnej, do spotkania z dzieckiem. Przepis ten przewiduje w § 2 odpowiedzialność za złożenie małoletniemu za pośrednictwem systemu lub sieci propozycji obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych przy jednoczesnym zmierzaniu przez sprawcę do jej realizacji.

Prezentacja i rozpowszechnianie pornografii (art. 202 k.k.)

Zakaz prezentacji treści pornograficznych, umieszczanie takich treści na stronach internetowych lub w innych miejscach, a także wszelkie inne wprowadzenie takich treści do ogólnie dostępnej sieci opisany został w art. 202 § 1 k.k. Penalizowana jest jedynie taka działalność, która narzuca odbiór treści z góry, stąd też na twórcach witryn internetowych spoczywa obowiązek zabezpieczania ich poprzez stosowanie odpowiednich komunikatów, takich jak prośba o potwierdzenie pełnoletniości bądź informacja, że dana strona zawiera treści o charakterze pornograficznym. Natomiast celem regulacji przewidzianej w art. 202 § 2 k.k. jest zapewnienie ochrony małoletnim w wieku poniżej 15. roku życia przed treściami o charakterze pornograficznym poprzez stosowanie odpowiednich mechanizmów zabezpieczających. W przypadku internetu może to być wymóg podania numeru karty kredytowej. Kolejne paragrafy penalizują zachowanie polegające na produkcji, utrwalaniu

niu lub sprowadzaniu, przechowywaniu lub posiadaniu, rozpowszechnianiu lub publicznym prezentowaniu treści pornograficznych z udziałem małoletniego.

Przestępstwa związane z instrumentalnym wykorzystaniem sieci i systemów teleinformatycznych

Nieuprawnione uzyskanie programu komputerowego (art. 278 § 2 k.k.)

W § 2 art. 278 k.k. penalizującego kradzież opisany został czyn zabroniony o innych znamionach, polegający na uzyskaniu cudzego programu komputerowego. Podobnie jak przestępstwo kradzieży jest to przestępstwo kierunkowe, materialne. Nie polega ono jednak na fizycznym pozbawieniu władztwa nad rzeczą drugiej osoby, ze względu na okoliczność, że przedmiotem ochrony przepisu są majątkowe prawa autorskie⁸¹ osoby uprawnionej. Do ustawowych znamion przepisu należy uzyskanie cudzego programu komputerowego bez zgody osoby uprawnionej w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Czyn ten jest popełniony w momencie „nieuprawnionego zdobycia – zapisania na nośniku danych”⁸² programu komputerowego.

Fałszerstwo komputerowe (art. 270 § 1 k.k.)

Istotą przestępstwa określonego w art. 270 k.k. jest karalne fałszowanie dokumentu lub używanie sfałszowanego dokumentu jako autentycznego. Celem ochrony jest zapewnienie zaufania do instytucji dokumentu, stąd też ustawodawca za karalne zachowania uznał zarówno jego podrabianie i przerabianie, jak i posługiwanie się tak sfałszowanym dokumentem. Przedmiotem ochrony jest wiarygodność instytucji dokumentu celem zapewnienia ochrony obrotowi prawnemu i gospodarczemu⁸³. Czyn zabroniony można popełnić na trzy sposoby: podrabiając albo przerabiając dokument bądź też używając sfałszowanego dokumentu, z tym że dla karalności tego czynu nie jest istotne, czy taki dokument zawiera prawdziwe czy fałszywe informacje⁸⁴. Regulacje to pozostają aktualne, także

⁸¹ M. Skwarzyński, *Przestępstwo uzyskania programu komputerowego – art. 278 § 2 k.k.*, „Palestra” 2010, nr 3, s. 36.

⁸² Tamże, s. 41.

⁸³ *Wyrok Sądu Najwyższego z 3 czerwca 1996 r., sygn. akt II KKN 24/96*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 2, poz. 5.

⁸⁴ *Wyrok Sądu Najwyższego z 26 października 1938 r., sygn. akt I K 2813/37*, Zb. Orz. SN 1939, Nr 6, poz. 135.

gdy przedmiotem omawianego czynu zabronionego jest dokument wytworzony w postaci elektronicznej.

Sprowadzenie niebezpieczeństwa powszechnego (art. 165 k.k.)

Przedmiotem ochrony jest bezpieczeństwo powszechne. Zachowanie sprawy musi wywołać określone, konkretne i dające się udowodnić niebezpieczeństwo dla chronionego dobra prawnego⁸⁵. Jest to przestępstwo powszechne, które może być popełnione umyślnie, jak i nieumyślnie. Regulacja ta, w szczególności art. 165 § 1 pkt 4 k.k., została sformułowana w taki sposób, że penalizacji podlega jakakolwiek działalność, której celem jest sprowadzenie niebezpieczeństwa powszechnego, również przy wykorzystaniu sieci informatycznych.

Szpiegostwo komputerowe (art. 130 § 3 k.k.)

Zgodnie z art. 130 § 3 k.k. karalnym jest udzielenie obcemu wywiadowi wiadomości, których przekazanie może wyrządzić szkodę Rzeczypospolitej Polskiej, gromadzenie ich lub przechowywanie, a także wchodzenie do systemu informatycznego w celu ich uzyskania albo zgłaszanie gotowości działania na rzecz obcego wywiadu przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej. Przestępstwo takie może być popełnione poprzez uzyskanie programu komputerowego przez skopiowanie go na nośnik należący do sprawcy lub przez zabór nośnika, na którym został utrwalony.

Podsumowanie

Różne formy przemocy w cyberprzestrzeni, do których można zaliczyć np. przemoc werbalną lub podszywanie się pod inną osobę, mogą skutkować przeżyciami traumatycznymi, prowadzić do stanów lękowo-depresyjnych, a w skrajnych przypadkach do prób samobójczych. Agresja elektroniczna w cyberprzestrzeni ma większy wymiar niż w świecie realnym, gdzie lepiej działają normy społeczne. Innym bardzo niebezpiecznym zagrożeniem jest uporczywe nękanie powodujące poczucie zagrożenia. Stanowi ono formę terroru psychicznego, który bywa szczególnie niebezpieczny, gdyż może przybrać postać przemocy fizycznej.

Osobnym zagrożeniem związanym z zagrożeniem w cyberprzestrzeni jest cyberterroryzm, który staje się najbardziej nieprzewidywalnym sposo-

⁸⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z 12 czerwca 1987 r., sygn. akt III KR 205/87, OSNPG 1988, nr 8, poz. 79.

bem oddziaływania zorganizowanych grup na funkcjonowanie i stabilność struktur państwowych, stosowany przez cyberterrorystów jako narzędzie prowadzenia motywowanej politycznie działalności.

Charakter cyberprzestępczości wymaga szeroko zakrojonej akcji edukacyjnej prowadzonej wśród użytkowników internetu, jak i przedstawicieli organów ścigania. Świadomość zagrożeń, które niosą ze sobą przestępstwa komputerowe, pozwoli na skuteczniejsze ich zwalczanie.

Przepisy i normy prawne znajdujące zastosowanie w życiu codziennym odnoszą się również do cyberprzestrzeni. W cyberprzestrzeni należy zapewnić ochronę praw podstawowych, demokracji i praworządności. Wolność w przestrzeni wirtualnej wymaga jednak bezpieczeństwa i ochrony. Cyberprzestrzeń należy chronić przed incydentami, szkodliwymi działaniami i nadużyciami. Prywatność jest prawem i wartością, której żaden człowiek nie może być pozbawiony. Nowoczesne technologie, a zwłaszcza internet i smartfony, sprawiają, że prywatność staje się mocno ograniczona. Prawo w ostatnich latach zostało dostosowane do zmieniającej się rzeczywistości tak, by uwzględniać prawa obywateli do prywatności, tajemnicy korespondencji i bezpieczeństwa danych osobowych, ale też pozwolić właściwym służbom sprawdzać aktywność użytkowników sieci.

Dynamiczny postęp w zakresie rozwoju nowoczesnych technologii i internetu wymusza potrzebę bezustannego doskonalenia kwestii bezpieczeństwa systemów teleinformatycznych oraz dostosowywania regulacji prawnych w dziedzinie ochrony danych niejawnych, jak również ich transferu do cyberprzestrzeni. Zgodnie z obowiązującymi standardami podstawowa ochrona danych powinna być zapewniona przez podmioty gospodarcze prowadzące działalność w internecie, w tym także instytucje wykorzystujące globalną sieć wyłącznie w celach komunikacyjnych.

Zapewnienie bezpieczeństwa informacji jest wyzwaniem dla wszystkich podmiotów tworzących krajowy system cyberbezpieczeństwa. Wydaje się to tym istotniejsze, że Polska jest ściśle powiązana z innymi państwami poprzez współpracę międzynarodową w ramach takich organizacji jak Unia Europejska, Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego czy Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Streszczenie

Cyberprzestrzeń jest obszarem otwierającym nowe możliwości, stanowiąc środowisko funkcjonowania współczesnego człowieka i społeczeństwa. Utożsamiana z rzeczywistością wirtualną, transgraniczną, tworzy nowego typu przestrzeń społeczną. Świat internetu z reguły ma charakter wielokulturowy. Szacuje się, że co drugi człowiek na świecie posiada dostęp do sieci, a coraz więcej aktywności zostaje przeniesionych

do cyberprzestrzeni. Internet oprócz niewątpliwych zalet stwarza też wiele zagrożeń, często zupełnie niewidocznych dla przeciętnego użytkownika, od najbardziej „tradycyjnych”, jak kradzież czy oszustwo, do tych, których nie można popełnić bez użycia komputera.

Summary

Cyber area is an area opening new capability presenting environment function modern human being and societies. With virtual reality identified, social area builds new type of transborder reality. When we use internet, we are placed in the light of multicultural world. It is valued, that half of world population has access to internet, and more and more activities move to cyber area. Cyber area imposes many threats, except unmistakable advantages, many of those completely invisible for the average user. The most traditional ones are thefts or cheating to these which can be committed without the use of computers.

Literatura

Akta normatywne – źródła prawa krajowego

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 880, z późn. zm.).

Akta normatywne – źródła prawa międzynarodowego i wspólnotowego

Konwencja Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów, sporządzona w Wiedniu dnia 11 kwietnia 1980 r. (Dz. U. z 1997 r., nr 45 poz. 286).

Rozporządzenie (WE) Nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II), (Dz. Urz. UE L 199 z dnia 31 lipca 2007 r.).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), (Dz. Urz. UE L 177 z dnia 4 lipca 2008 r.).

Konwencja o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych podpisana w Lugano dnia 30 października 2007 r., (Dz. Urz. UE L 147 z dnia 10 czerwca 2009 r.).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykony-

wania w sprawach cywilnych i handlowych, (Dz. Urz. UE L 351 z dnia 20 grudnia 2012 r.).

Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r., ratyfikowana w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej dnia 29 stycznia 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 728, zwana dalej: konwencją o cyberprzestępczości).

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 października 1938 r., sygn. akt I K 2813/37, Zb. Orz. SN 1939, Nr 6, poz. 135.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1987 r., sygn. akt III KR 205/87, OSNPG 1988, nr 8, poz. 79.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1996 r., sygn. akt II KKN 24/96, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 2, poz. 5.

Literatura

Adamski A, *Prawo karne komputerowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2000.

Tenże, *Nowa kodyfikacja karna*, „Kodeks Karny. Krótkie Komentarze” 1998, z. 17: *Przestępstwa komputerowe w nowym kodeksie karnym*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 1998.

Tenże, *Przestępczość w cyberprzestrzeni. Prawne środki przeciwdziałania zjawisku w Polsce na tle projektu Konwencji Rady Europy*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa Dom Organizatora, Toruń 2001.

Aftab P., *Internet a dzieci. Uzależnienia i inne niebezpieczeństwa*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2003.

Augustyn J., *Wychowanie do integracji seksualnej*, Wydawnictwo M, Kraków 1995.

Chwaszcz J., Pietruszka M., Sikorski D., *Media*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005.

Cyberbezpieczeństwo jako podstawa bezpiecznego państwa i społeczeństwa w XXI wieku, red. Górka M., Difin, Warszawa 2014.

Dobrzeńcki K., *Prawo a etos cyberprzestrzeni*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

Dziecko i media elektroniczne – nowy wymiar dzieciństwa, t. 2, red. Izdebska J., Sosnowski T., Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2005.

Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, red. Pilch T., Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2004, t. 3.

Fajgielski P., *Rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz związanych z nimi zagrożeń – wybrane aspekty prawne*, w: *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, red. R. Wieruszewski, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.

Fischer B., *Przestępstwa komputerowe i ochrona informacji. Aspekty prawno-kryminalistyczne*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2000.

- Gibson W., *Neuromancer*, tłum. P. Cholewa, Zysk i S-ka, Poznań 1999.
- Guerreschi C., *Nowe uzależnienia*, przeł. A. Wieczorek-Niebielska, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2006.
- Hołyst B., *Kryminologia*, LexisNexis, Warszawa 2007.
- Jakubski K.J., *Przestępczość komputerowa – zarys problematyki*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 12.
- Kardas P., *Prawnokarna ochrona informacji w polskim prawie karnym z perspektywy przestępstw komputerowych*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2000, nr 1.
- Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 4, red. Szwarczyk M., Michalska-Warias A., Piórkowska-Flieger J., Bojarski T., LexisNexis, Warszawa 2010.
- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Świat Książki, Warszawa 1999.
- Kot D., Świerczyński M., *Prawo właściwe i jurysdykcja krajowa dla stosunków gospodarczych w internecie*, w: *Handel elektroniczny. Prawne problemy*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Wolters Kluwer, Kraków 2005.
- Kornas-Biela D., *Niszczący wpływ pornografii*, „Wychowawca” 2006, nr 5.
- Kowalewska K., *Komputerowi mordercy*, „Kultura i Życie” 1996, nr 7.
- Krawulka-Ptaszyńska A., *Psychospołeczne uwarunkowania korzystania z pornografii przez mężczyzn*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2003.
- Kudlak G., *Sexting – od zabawy do przestępstwa*, w: *Oblicza patologii społecznych*, red. S. Bębas, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlowej, Radom 2011.
- Kulesza J., *Międzynarodowe prawo internetu*, Ars boni et aequi, Poznań 2010.
- Lew-Starowicz Z., *Seks nietypowy*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1988.
- Łukasz S., *Magia gier wirtualnych*, MIKOM, Warszawa 1998.
- Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku. Antologia*, red. Hopfinger M., Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.
- Siwicki M., *Cyberprzestępczość*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013.
- Skwarzyński M., *Przestępstwo uzyskania programu komputerowego – art. 278 § 2 k.k.*, „Pa-lestra” 2010, nr 3.
- Sowa M., *Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 4.
- Spółczeństwo informacyjne*, red. Papińska-Kacperek J., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Śpiewak J., *Dziecko zagrożone on-line*, „Niebieska Linia” 2004, nr 3.
- Śpiewak J., *Internetowe stereotypy*, „Niebieska Linia” 2006, nr 1.
- Świerczyński M., *Jurysdykcja w sprawach dotyczących umów konsumenckich w: Jurysdykcja, uznawanie orzeczeń sądowych oraz ich wykonywanie w sprawach cywilnych i handlowych. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1215/2012. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015.

Warylewski J., *Przestępstwa seksualne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2001.

Wojtasik Ł., *Cyberprzemoc*, „Niebieska Linia” 2007, nr 2.

Zwoliński A., *Obraz w relacjach społecznych*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004.

Źródła internetowe

Cybercrime Convention: Explanatory Report, <https://rm.coe.int/16800cce5b>.

Doktryna cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej 2015, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2015, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/DCB.pdf>.

Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej, Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2013, <https://cyberpolicy.nask.pl/download/13/32/PolitykaOchronyCyberprzestrzeniRP.pdf>.

Rządowy Program Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2011–2016, Warszawa 2010, https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map/Poland_Cyber_Security_Strategy.pdf.

Światała M., *Wirusy komputerowe. Analiza prawnokarna*, Poznań 2001, <http://www.vagla.pl>.

Wiesław Szot

(Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku)

WSPÓŁCZESNE KONFLIKTY ZBROJNE A SKUTECZNOŚĆ KONWENCJI OTTAWSKIEJ

Słowa kluczowe: bezpieczeństwa, konflikt zbrojny, konflikt globalny, materiały wybuchowe, zamach terrorystyczny, mina „Claymor”, zamach bombowy, mina, mina przeciwpiechotna, pomoc humanitarna, społeczność międzynarodowa, konferencja międzynarodowa, mina pułapka, konwencja ottawska

CONTEMPORARY ARMED CONFLICTS AND THE EFFECTIVENESS OF THE OTTAW CONVENTION

Keywords: security, armed conflict, global conflict, explosives, terrorist attack, “Claymor” mine, bombing, mine, anti-personnel mine, humanitarian aid, international community, International Conference, “mine-trap”, Ottawa Convention

„[...] miny lądowe wyróżniają się tym,
że raz użyte nieprzerwanie wykonują swoje zadanie,
choć konflikt zakończył się, a wojujący opuścili pole walki.
Czekając na ofiarę, nie rozróżniają, czy będzie nią żołnierz, kobieta, dziecko
lub staruszka zbierająca opał, aby ugotować posiłek dla rodziny.
Istota problemu polega na tym, że o ile użycie tej broni było
uzasadnione w dniu bitwy,
w ciągu dwóch tygodni walk albo nawet dwóch miesięcy
ich trwania, to w chwili,
w której nastął pokój, miny tego nie zauważyły. Pozostały w gotowości, aby przysparzać nowych
ofiary.
Mówi się o nich, że są perfekcyjnymi żołnierzami zdolnymi
„nieustannie pełnić służbę”.
Wojna zakończyła się, a one nadal wypełniają swoje mordercze zadanie [...]”.

Jody Williams

przemówienie z 10 grudnia 1997 r.,
uroczystość wręczenia Pokojowej Nagrody Nobla

Artykuł jest próbą zbadania na ile skuteczna jest konwencja ottawska wobec współczesnych konfliktów zbrojnych. Główny problem badawczy stanowią pytania:

1. W jakim stopniu współczesne konflikty zbrojne wpływają na kształt bezpieczeństwa międzynarodowego?

2. W jakim stopniu skuteczność konwencji ottawskiej wpływa na problemy ludzi oraz jak oddziałuje na ich życie?

Natomiast problemy szczegółowe wyrażone są w zagadnieniach:

1. Czym jest proces rozbrojenia i kontrola zbrojeń we współczesnym świecie?

2. Jakie są udokumentowane rezultaty konwencji ottawskiej w procesie redukcji i kontroli zbrojeń na arenie międzynarodowej?

Wprowadzenie

Zadaniem każdego państwa jest zapewnienie obywatelom jak najszerszej pojmowanego bezpieczeństwa. Funkcję tę państwo sprawuje w środowisku międzynarodowym, co wymaga uwzględnienia racji innych państw. Mimo że pragnienie bezpieczeństwa jest naturalną potrzebą każdego człowieka to historia pokazuje niezliczone akty przemocy i terroru. Na przestrzeni dziejów podejmowano próby ukształtowania stosunków w sposób gwarantujący trwałą pokój, jednak bezskutecznie. Zapewnienie bezpieczeństwa jest procesem ciągłym i dynamicznym, podlegającym ciągłym modyfikacjom. W związku z tym różne państwa będą różnie definiowały bezpieczeństwo.

W tym kontekście rodzi się pytanie jak ustalić kryteria, przy pomocy których można określić międzynarodowe położenie zagrożenia.

Polityka bezpieczeństwa światowego jest bardzo niepewna. Główne problemy to sytuacje w Iraku i Afganistanie, ale również problemy międzynarodowego terroryzmu. Ponadto problemy wewnętrzne państw i regionów zachwiały sytuację w kluczowych z geopolitycznego punktu widzenia krajach jak: Turcja, Pakistan, Jordania i Nigeria. Sytuacja miała miejsce, gdy na politykę wewnętrzną oddziaływało niestabilne otoczenie zewnętrzne lub grupy religijne, a w tym samym czasie mocarstwa nie były w stanie zapewnić tym krajom wystarczającej pomocy. To trend krępujący politykę wewnętrzną, który z całą pewnością będzie zyskiwał na sile w ciągu najbliższych lat, chwając regionalną równowagę sił.

Można przypuszczać, że rok 2020 zostanie zdominowany przez zaściankową politykę (starcia i dysputy religijne) oraz przez manewry w polityce równowagi sił (polityka sojuszy i wojskowych najazdów). Trendy te będą przebiegały obok siebie, ale nie zawsze będą ze sobą współgrały. Mocarstwa azjatyckie, europejskie i Stany Zjednoczone skupią się głównie na swojej roli

w świecie, statusie, sojuszach, nuklearnym odstraszeniu, powstrzymaniu i równowadze sił. To będzie główny temat rozmów między nimi. Jednocześnie wiele grup na całym świecie będzie próbowało na różne sposoby zwalczać te państwa i próbować rozerwać ich sojusze. Właśnie te przesunięcia w równowadze sił i wzrost terroryzmu antypaństwowego niosą za sobą trudne do przewidzenia skutki.

Chiny są zbyt silne, by były postrzegane jako kraj rozwijający się, jednak wciąż zbyt słabe, by samodzielnie kształtować swe otoczenie międzynarodowe. Natomiast Stany Zjednoczone są na tyle potężne, że nie mogą stać z boku wydarzeń światowych, jednak nie mają dość przewagi, by narzucać swą wolę całemu światu. Rosja zgromadziła wielką siłę gospodarczą, jednak drogą osłabienia swej reputacji, co spowodowało utratę zaufania w świecie. Europa cieszy się dobrą reputacją i ma silną gospodarkę, jednakże ograniczoną wizję strategiczną i coraz mniejszą zdolność militarną, by się zabezpieczyć.

Współczesne sposoby budowy zaufania i bezpieczeństwa na arenie międzynarodowej odbywają się zwykle na czterech podstawowych płaszczyznach: światowej, ogólnoeuropejskiej, regionalnej i dwustronnej. Jak stwierdzają Andrzej Ciupiński i Kazimierz Malak, „w wymiarze europejskim zanikła groźba wielkiego starcia zbrojnego, natomiast do rangi problemów zaczęto zaliczać pojawiające się lokalne konflikty zbrojne”¹. W wyniku groźby pojawienia się sytuacji będących przyczyną destabilizacji bezpieczeństwa i pokoju zaczęto poszukiwać różnych możliwości jego zapewnienia, co pozwoliło zbudować fundamenty do podjęcia działań o charakterze rozbrojeniowym. Jak wskazują opinie wielu specjalistów, rozbrojenie należy do najbardziej istotnych, a zarazem niezwykle skomplikowanych problemów w stosunkach międzynarodowych. Światowy proces rozbrojenia zapoczątkowany po II wojnie światowej stanowi istotny czynnik stabilizowania sytuacji i warunków życia ludności, a jednocześnie pewien gwarant bezpieczeństwa międzynarodowego, jak i wewnętrznego państw. Podejmując rozważania w sferze bezpieczeństwa odnoszącego się do problematyki stosowania min przeciwpiechotnych, należy oczywiście przyjąć pewne założenia określające, że:

- radykalnie zmieniają się zagrożenia oraz ranga i rola bezpieczeństwa we współczesnym społeczeństwie, wraz z odchodzeniem od swoistego pojmowania bezpieczeństwa jako braku zagrożeń;
- zdecydowanie zmienia się w społeczeństwie rola i miejsce służb reagujących w sferze bezpieczeństwa wraz z rozwojem i rozumieniem istoty ustroju demokratycznego, coraz szerszym kwestionowaniem represyjnej roli państwa czy dominujących dotąd zasad funkcjonowania tych służb².

¹ A. Ciupiński, K. Malak, *Bezpieczeństwo polityczne i wojskowe*, Warszawa 2004, s. 67.

² E. Kostrzewa, A.M. Sosnowski, *Podniesienie koncepcji samorządu terytorialnego i przygotowanie struktur służb bezpieczeństwa do wyzwań podczas imprez masowych*, w: *Katastrofy naturalne*

Od czasów najdawniejszych ludzie zaangażowani w kształtowanie polityki poszczególnych państw podejmowali próby eliminowania konfliktów zbrojnych i wojen, ograniczenia ich okrucieństwa oraz ochrony ludności cywilnej przed zbędnymi cierpieniami, które zawsze niosą wojna³ i konflikt zbrojny, bez względu na zasięg ich działania. Konflikt zbrojny, jak podaje B. Balcerowicz „może być zakwalifikowany jako wojna w ujęciu czysto »klasycznym«, musi on spełniać kilka warunków: prawnych [...], strukturalnych [...], funkcjonalnych [...], ekonomicznych [...]”⁴. Konflikt zbrojny może być rozumiany jako

działanie zbrojne naruszające (bądź mogące naruszyć) międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo, jak na przykład: inwazja, interwencja zbrojna, starcie graniczne i wtargnięcie na terytorium innego państwa. Do nich zalicza się także wojny domowe mające pewien wymiar zewnętrzny (najczęściej wyraża się to w poparciu ze strony zewnętrznego sojusznika lub w istnieniu niebezpieczeństwa rozprzestrzenienia się konfliktu na państwa sąsiadujące w postaci napływu uchodźców⁵.

Zdaniem Krzysztofa Kubiaka⁶ oprócz krystalizującego się nowego konfliktu globalnego, który zgodnie z pesymistycznymi prognozami może przyjąć formę „totalnej, globalnej wojny domowej”, w różnych częściach świata trwają konflikty lokalne. Należy wśród nich wyróżnić:

- **konflikty terytorialne** – wynikające z niemożności wypracowania kompromisowych rozwiązań w sprawie podziału terenów spornych (najczęstszą przyczyną nieporozumienia jest dążenie jednej ze stron do opanowania obszarów zasobnych w surowce naturalne, wodę lub zdobycie terytorium zapewniającego dostęp do morza, żeglownej rzeki, linii kolejowej);
- **konflikty na tle ekonomicznym** – wywołane głębokim upośledzeniem dużych grup ludności i rażącymi dysproporcjami w poziomie życia;
- **konflikty na tle etnicznym** – wywołane uciskiem, brakiem równouprawnienia politycznego i próbami wynaradawiania mniejszości narodowych w państwie zdominowanym przez jedną grupę etniczną bądź na terenach okupowanych przez inne państwo;
- **konflikty na tle religijnym** – wynikające z niemożności lub braku woli wypracowania zasad koegzystencji różnych grup wyznaniowych na jednym terytorium;

i cywilizacyjne. Zagrożenia podczas imprez masowych, red. M. Żuber, Wrocław 2008, s. 71.

³ „Wojna to stan prawny pozwalający dwóm lub większej liczbie wrogich grup rozwiązywać konflikt przez użycie sił zbrojnych”. Zob. J.J. Wiatr, *Socjologia wojska*, Warszawa 1992, s. 50.

⁴ B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 113.

⁵ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 1998.

⁶ K. Kubiak, *Wojny, konflikty zbrojne i punkty zapalne na świecie*, Warszawa 2007, s. 15.

- **konflikty na tle kulturowym** – wynikające z niemożności określenia powszechnie akceptowanych zasad współżycia społeczności z odrębnych kręgów kulturowych, prezentujących ponadto najczęściej różne poziomy rozwoju cywilizacyjnego.

Kontrola zbrojeń i rozbrojenie, obok kwestii nieproliferaacji broni masowego rażenia, środków przenoszenia oraz kontroli eksportu uzbrojenia dóbr strategicznych i technologii podwójnego zastosowania, odgrywają istotną rolę w problematyce bezpieczeństwa międzynarodowego. Żadna z tych kwestii nie może być jednak postrzegana jako cel sam w sobie. Stanowią one bowiem wspólny wysiłek społeczności międzynarodowej w celu utrwalenia pokoju i stabilizacji na świecie. Podlegają zatem zmianom związanym z politycznymi i gospodarczymi stosunkami między państwami, wpływając przez to na sytuację w dziedzinie światowego bezpieczeństwa.

Kontrola zbrojeń i rozbrojenie są pojęciami szerokimi, skupiającymi zagadnienia szczegółowe, związane z traktatami, konwencjami i porozumieniami. Z natury są one statyczne. Sytuacja w dziedzinie bezpieczeństwa po zakończeniu zimnej wojny nabrała nowej dynamiki i wymaga dopasowania międzynarodowych aktów prawnych do nowych wyzwań, wpływających z nowej percepcji zagrożeń.

Rozbrojenie należy niewątpliwie do najstarszych istotnych problemów, przed którymi od zarania stała ludzkość. Jest to także najbardziej złożony i do chwili obecnej nierozwiązany problem. Charakterystyczne jest to, że ranga rozbrojenia stale wzrasta, stając się niejako imperatywem naszych czasów, a efektywne rozbrojenie i zakaz zbrojeń ciągle pozostaje w sferze postulatycznej.

Pod pojęciem kontroli zbrojeń należy rozumieć rozmaite formy współpracy państw o charakterze wojskowym. Współpraca ta odnosi się głównie do ograniczania i regulowania rozwoju oraz rozmieszczania zbrojeń, eliminacji bądź redukcji broni, użycia broni i weryfikacji wszelkich porozumień. Obejmuje zarówno nadzorowanie i regulowanie zmniejszenia zbrojeń i wydatków, jak również określony reżim norm, procedur i mechanizmów. Skuteczność kontroli zbrojeń i rozbrojenia jest w dużym stopniu uzależniona od jednolitego podejścia do problemów przez społeczność międzynarodową. Nie powinny mieć miejsca sytuacje, gdy niektóre państwa, wbrew składanym deklaracjom politycznym, kontynuują współpracę technologiczną oraz eksportują uzbrojenie do państw objętych międzynarodowymi sankcjami, embargiem i ograniczeniami.

Rozbrojeniem zainteresowane są wszystkie narody świata, lecz nie wszystkie w jednakowym stopniu. Rozbrojenie jest zasadniczym środkiem umacniania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Przy dużym zróżnicowaniu terminologicznym dość trudno o właściwy wybór definicji pojęcia rozbrojenia. Wydaje się, iż można przyjąć najbardziej

użyteczną, lapidarną definicję, która znajduje się w polskiej literaturze przedmiotu: „rozbrojenie oznacza likwidację sił zbrojnych i zbrojeń państw na podstawie umów międzynarodowych”. Mogą to być czynności polegające na wprowadzeniu ograniczeń dotyczących ilości, jakości i rozmieszczenia sił zbrojnych oraz zbrojeń. Mieszczą się tutaj także ustalenia w sprawie pułapu zbrojeń, który nie może być przekroczony oraz działania zmierzające do przywrócenia ustalonego poziomu ograniczeń w przypadku tego przekroczenia.

Jak podaje J. Czaja

[...] Stany Zjednoczone i kraje NATO były gotowe do udzielenia Ukrainie znacznej pomocy w pozbyciu się broni atomowej. Deklarowali rozszerzenie gwarancji bezpieczeństwa oraz wsparcie w realizacji układów STRAT i NPT. Obiecywali także wysoką rekompensatę finansową [...].⁷

Wraz z obszarem funkcjonowania kontroli zbrojeń pojawia się problematyka redukcji zbrojeń, którą należy rozumieć jako zmniejszenie, zredukowanie personelu wojskowego w siłach zbrojnych, systemów uzbrojenia, wydatków militarnych. Zakres przedmiotowy kontroli i redukcji zbrojeń jak określa M. Pietraś: „[...] jest szeroki i zróżnicowany. Pod względem ciężaru gatunkowego najważniejsze znaczenie posiada broń nuklearna [...]”⁸. Tym samym proces rozbrojenia należy do najbardziej istotnych, a jednocześnie bardzo skomplikowanych problemów w relacjach międzynarodowych.

Reakcja wojskowa na tego typu konflikt może być aktywna, lecz z zasady nieagresywne zaangażowanie prowadzone jest w ramach tzw. „operacji innej niż wojna”. W tej sytuacji działania dyplomatyczne i wojskowe będą zmierzały do zapobiegania i rozwiązania konfliktu poprzez proces negocjacji⁹. Prawo do negocjowania stanowi współcześnie jeden z głównych atrybutów podmiotowości prawnomiędzynarodowej państw i przysługuje obecnie zarówno państwom, jak i organom i organizacjom międzynarodowym. Realizacja tego prawa podlega określonym zasadom, z których dwie mają szczególne znaczenie, a mianowicie:

- prowadzenia ich w dobrej wierze;
- powstrzymywanie się w czasie ich prowadzenia od jakichkolwiek jednostronnych akcji utrudniających lub niweczących osiągnięcie uzgodnionego celu lub czyniących go bezprzedmiotowym.

⁷ J. Czaja, *Euroatlantycka przestrzeń bezpieczeństwa*, Warszawa 2005, s. 150.

⁸ M. Pietraś, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2006, s. 376.

⁹ „Negocjacje to dwu- lub wielostronny proces komunikowania się, którego celem jest rozwiązanie konfliktu w sytuacji, gdy interesy zaangażowanych stron są sprzeczne, w co najmniej jednym obszarze, a osiągnięcie porozumienia może okazać się bardziej korzystne niż działanie wbrew sobie”. Zob. K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Toruń 1999, s. 125.

Przestrzeganie tych zasad ma szczególne znaczenie w rokowaniach w sprawach dotyczących najbardziej żywotnych interesów bezpieczeństwa uczestniczących w nich państw, jak np. rozbrojenia¹⁰.

Konflikty o większym zasięgu lub niepowodzenie negocjacji prowadzonych przez niezainteresowane strony zmuszają je do zastosowania środków wojskowych w celu rozwiązania powstałego sporu. Działania te mają zwykle na celu utrzymanie bądź przywrócenie pokoju, a także prowadzenie akcji humanitarnych. W większości wypadków w pomocy humanitarnej biorą udział liczne organizacje cywilne, rządowe i pozarządowe, ONZ, a także wolontariusze. W tej sytuacji akcje pomocy humanitarnej na danym obszarze podlegają różnemu kierownictwu lub władzom.

Słowo humanitaryzm w dzisiejszych czasach nabiera szczególnie ważnego znaczenia. Wynika to bez wątpienia z faktu, że obecnie nie brakuje konfliktów zbrojnych, efektem których stają się zniszczenia, ofiary, cierpienie, kalectwo i ogólny brak poszanowania dla życia ludzkiego. Tragizm wojen, masowe mordy na ludności cywilnej jako rezultat konfliktów zbrojnych czy krwawe walki etniczne prowokują do głębokiej refleksji nad rolą i postawą człowieka w tych działaniach oraz wymuszają konieczność oceny poczucia godności jednostki.

Konflikty zbrojne zawsze, bez względu na ich zasięg i przyczynę wybuchu, charakteryzowały się wysokim stopniem brutalizacji. Polegała ona zwykle na stosowaniu przez strony metod walki odbiegających od typowych dla wojen międzynarodowych, nierzadko traktowanych jako niehumanitarne lub niedopuszczalne na gruncie prawa międzynarodowego. Jej przejawem jest również częsta koncentracja działań i ataków na ludności cywilnej należącej do odmiennej wspólnoty etnicznej czy też religijnej¹¹.

W różnych sytuacjach, mających wpływ na stan bezpieczeństwa międzynarodowego, często można usłyszeć głosy, że współczesny świat odsuwa zjawisko wojny (wojny globalnej) na dalszy plan. Jednocześnie mówi się o partnerstwie, wzajemnym zaufaniu itp., nie zważając lub nie chcąc zauważyć, że ciągle toczy się gra, walka o charakterze m.in. ekonomicznym, politycznym.

W opinii Stanisława Śladkowskiego i Zbigniewa Mazurka

pokój jest dzisiaj „pokojem zbrojnym”, występują, bowiem cały czas liczne konflikty zbrojne i wojny lokalne, a w państwach świata istnieją mniej lub bardziej liczne armie. Zatem każde nasze perspektywiczne myślenie będzie długo jeszcze hołdować starej rzymskiej maksymie – „*si vis pacem para bellum*” (chcesz pokój, gotuj się do wojny)...¹².

¹⁰ *Dyplomacja wielostronna*, red. nauk. A. Ciupiński, Warszawa 2003, s. 65.

¹¹ M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państwo obszaru transatlantyckiego*, Warszawa 2007, s. 118.

¹² S. Śladkowski, Z. Mazurek, *Aspekty militarne i niemilitarne zagrożeń środowiskowych*, Warszawa 2003, s. 129.

Jak stwierdził Jan Paweł II,

potrzebna jest dziś nowa „wyobraźnia miłosierdzia”, której przejawem będzie nie tyle i nie tylko skuteczność pomocy, ale zdolność bycia bliźnim dla cierpiącego człowieka, solidaryzowania się z nim, tak aby gest pomocy nie był odczuwany jako poniżająca jałmużna, ale jako świadectwo braterskiej wspólnoty dóbr [...]”¹³.

Nie wolno nigdy zapomnieć o tym, że „wojna nie jest nigdy skierowana wyłącznie przeciwko materii, lecz zawsze równocześnie przeciwko ożywiającym tę materię siłom duchowym, a obu tych elementów rozdzielić od siebie nie sposób”¹⁴. Współczesny świat okazuje się coraz bardziej bezradny w obliczu narastających wojen i konfliktów zbrojnych, w czasie których nieustannie dochodzi do doskonalenia rodzajów broni i użytych w tych działaniach środków walki. Unowocześnianie to prowadzi zwykle do zadawania większego cierpienia tym, przeciwko, którym środki te zostały skierowane. Technika i nowoczesne środki walki są bowiem obecnie podstawowym atrybutem każdego konfliktu zbrojnego.

Wykorzystanie materiałów wybuchowych przez terrorystów

W miarę postępu nauki i techniki wojny oraz konflikty zbrojne, toczone od zarania dziejów, stawały się coraz bardziej niszczycielskie w stosunku do samego człowieka. Historia konfliktów zbrojnych dowodzi, że prawie w każdym z nich walczące ze sobą strony używały min – jako jednego z wielu środków walki o różnym przeznaczeniu. Zasadność stosowania w działaniach zbrojnych walki minowej z użyciem różnego typu min wynika niewątpliwie z ich dużej skuteczności. W obecnej chwili w realiach współczesnego świata miny oraz materiały wybuchowe wykorzystywane są nie tylko przez regularne wojska, ale – co najgorsze – **również przez terrorystów**.

Materiał wybuchowy to związek chemiczny, w którym reakcja wybuchowa, polegająca na przejściu ze stanu stałego w stan gazowy, przebiega z dużą prędkością, przy czym powstaje bardzo wysokie ciśnienie i wysoka temperatura. Jego połączenie z detonatorem (spłonka, materiał inicjujący) tworzy tzw. urządzenie wybuchowe, które może być wykorzystane, np.: przy pomocy lontu, ścieżki prochowej lub elektrycznie. Materiały wybuchowe są obecnie jednym z najczęściej stosowanych środków walki przez terrorystów.

¹³ J. Paweł II, *List Apostolski Novo Millennio Ineunte Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, duchowieństwa i wiernych na zakończenie wielkiego jubileuszu roku 2000*, pkt 50.

¹⁴ C. Clausewitz, *O wojnie*, tłum. A. Cichowicz, L.W. Koc i F. Schoener, Lublin 1995, s. 95.

Wpływ na taki stan wywierają bez wątpienia następujące czynniki:

- wykorzystanie materiałów wybuchowych wywołuje znacznie większy efekt psychologiczny niż broń precyzyjna;
- wejście w posiadanie materiałów wybuchowych i środków zapalających (kradzież, zakup itp.) jest znacznie łatwiejsze niż w przypadku broni palnej;
- samodzielnym improwizowany środek wybuchowy jest prostszy do wykonania niż karabin czy pistolet;
- materiały wybuchowe są łatwe do przenoszenia i maskowania pod różnymi postaciami;
- szeroki dostęp do wiedzy politechnicznej (elektronicznej), jaką można sobie przyswoić, w powiązaniu z coraz bogatszym asortymentem towaru proponowanym przez sklepy TV, chemii gospodarczej, apteki, sklepy z materiałami pirotechnicznymi i bronią gazową oraz inne umożliwiają zbudowanie nawet bardzo skomplikowanych urządzeń wybuchowych¹⁵.

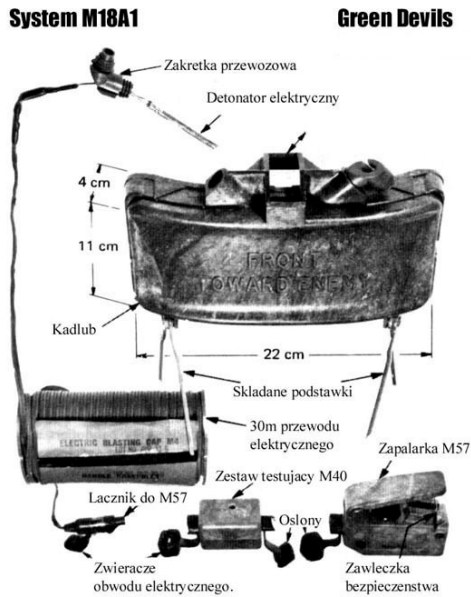
Zamachy terrorystyczne z wykorzystaniem materiałów wybuchowych, tzw. zamachy bombowe, przybierają obecnie różne formy. Powszechne stało się w obecnych czasach użycie samochodów pułapek. W opinii Marka Madeja terroryści wykorzystują materiał wybuchowy „w postaci tzw. *vehicle bombs* – pojazdów wypełnionych tego rodzaju substancjami – w sposób niezmierny do selekcji rażonych celów (osób i mienia)¹⁶. Zamachy bombowe stanowią obecnie 90–95% zdarzeń wśród dokonanych zamachów terrorystycznych. Zwykle przeprowadza się je z użyciem improwizowanych urządzeń wybuchowych¹⁷ (IED). Są to wszelkiego rodzaju instalacje i urządzenia wybuchowe niosące zagrożenie w postaciach bomb z dołączonym telefonem komórkowym, samochodziki pułapki, granaty ukryte w książkach, niewypały artyleryjskie z zapalnikiem, miny kierunkowe „CLAYMORE”, czujniki nacisku, zdalnie odpalane kanistry z benzyną, lalki wypchane trotylem i wiele, wiele innych (w tym terrorystów samobójców). Ich cechą charakterystyczną jest fakt, że ofiarą „bomby” może stać się każdy, kto będzie przebywał w pobliżu miejsca zdarzenia, bez względu na wiek, płeć, wykształcenie, pozycję społeczną, posiadany majątek czy poglądy polityczne.

¹⁵ M. Olbrycht, J. Rutkowski, *Bezpieczeństwo prac minersko-pirotechnicznych w działaniach antyterrorystycznych*, Legionowo 1994, s. 5.

¹⁶ M. Madej..., s. 178.

¹⁷ Improwizowane urządzenia nie są wymysłem ostatnich lat. Za IED można już uznać ładunki wybuchowe podkładane w czasie II wojny światowej przez partyzantów na torach i innych obiektach infrastruktury komunikacyjnej, którymi niszczone wrogie transporty wojskowe. Zob.: P. Saska, *Improwizowane urządzenia wybuchowe IED – skuteczne narzędzie w rękach terrorystów*, w: *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Zagrożenia podczas imprez masowych*, red. M. Żubr, Wrocław 2008, s. 290.

Fotografia 1. Mina „CLAYMORE”

Źródło: <http://www.asg.warszawa.pl/granaty--miny/p,mina-m18a1-claymore>

Miny przeciwpiechotne i ich skuteczność

Pierwsze użycie min, które wypełnione były prochem, nastąpiło w 1403 r. podczas oblężenia Pizy w czasie wojny między Pizą a Florencją, kiedy to florentczycy po raz pierwszy zdetonowali ładunek prochowy¹⁸.

Problem zasadności używania min, szczególnie min przeciwpiechotnych, znajduje się w zakresie procesu rozbrojenia, której to kwestii społeczność międzynarodowa poświęciła i nadal poświęca dużo uwagi. Współczesne miny są bowiem bronią o ogromnych możliwościach i dużej elastyczności wykorzystania wynikającej z aspektów ich stosowania w różnych warunkach i sytuacjach. Stanowią wielkie zagrożenie dla wszystkich, którzy znajdują się w potencjalnym obszarze ich działania. Sama świadomość występowania tego zagrożenia dla zdrowia i życia człowieka powinna stać się podstawą do podjęcia działań minimalizujących negatywne skutki ich użycia. Odzwier-

¹⁸ *Encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1936, s. 510.

ciędnieniem realizowanych działań społeczności międzynarodowej w obszarze ograniczenia stosowania min są bez wątpienia poczynania na różnych płaszczyznach, które doprowadziły do zawarcia licznych umów i deklaracji międzynarodowych¹⁹. Pamiętać jednak należy, iż sam wysoki poziom wiedzy społeczności międzynarodowej o zagrożeniach wynikających ze stosowania min w działaniach zbrojnych nie zawsze warunkuje bezpieczeństwo i przetrwanie.

Doświadczenia z konfliktów zbrojnych o zasięgu lokalnym wskazują, że mimo konwencji o zakazie stosowania min przeciwpiechotnych w dalszym ciągu są one wykorzystywane przez wojska walczących stron. Na świecie rozpoznano prawie 700 rodzajów min, w tym około 300 przeciwpiechotnych. Każdego miesiąca około 800 osób na świecie ginie w wyniku detonacji miny, a 1200 zostaje kalekami. W samym Afganistanie, w okresie od stycznia 1991 r. do lipca 1992 r. zostały ranne 3 262 osoby²⁰. Przypuszcza się, że w terenie górskim, w państwach byłej Jugosławii ustawiono około 6 mln min, a w Afganistanie prawdopodobnie około 10 mln²¹.

Obecnie miny występują w 64 krajach, z czego większość stanowią kraje rozwijające się. Przyjmuje się, że na świecie jest około 100 mln nieusuniętych min. Ponad 400 mln min zostało rozmieszczonych od początku II wojny światowej, w tym 65 mln po 1980 r. Oblicza się wreszcie również, że od 100 do 200 mln min jest zmagazynowanych i czeka na użycie²². Przedstawione w sposób bardzo ogólny powyższe dane wyraźnie wskazują na bardzo wysoką skuteczność min.

W 2005 r. stwierdzono, że min przeciwpiechotnych masowo używały wojska rosyjskie w trakcie konfliktu w Czeczenii. Ponadto udowodniono już w latach wcześniejszych użycie min przeciwpiechotnych w wielu konfliktach zbrojnych o charakterze międzynarodowym i lokalnym. Stronami, które stosowały te środki walki, były między innymi:

w Birmie – siły rządowe oraz co najmniej 10 grup odłamowych; na Sri Lance – siły rządowe i rebelianci; w Nepalu – odłamowe grupy maoistowskie; w Afganistanie –

¹⁹ *Deklaracja w sprawie pocisków wybuchających małego kalibru, Petersburg, 11 grudnia 1868 r.* – Deklaracja ta jest pierwszą wielostronną umową międzynarodową zabraniającą używania niektórych rodzajów broni, wśród których należy również upatrywać min jako „substancji piorunujących czy zapalnych, wagi mniejszej niż 400 gramów”. Zob.: *Tekst Deklaracji*, w: M. Flemming, *Międzynarodowe Prawo Humanitarne Konfliktów Zbrojnych. Zbiór Dokumentów*, Warszawa 2003, s. 173.

²⁰ *Działania wojenne, pokojowe i stabilizacyjne prowadzone w warunkach szczególnych w XX i XXI wieku. Konflikty–doświadczenia–bezpieczeństwo*, red. nauk. D. Kozerański, Toruń 2007, s. 102.

²¹ A. Żarczyński, *Zagrożenie minowe w rejonach misji pokojowych*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2000, nr 4, s. 27.

²² *Międzynarodowe prawo humanitarne we współczesnym świecie. Osiągnięcia i wyzwania*, red. T. Jasudowicz, Toruń 2007, s. 50.

siły rządowe i rebelianci; w Demokratycznej Republice Konga – siły rządowe i odłamowe; w Ugandzie – siły odłamowe; w Somalii – różne frakcje konfliktu²³.

Miny przeciwpiechotne są źródłem nieludzkich cierpień. Ich ofiarami padają głównie mieszkańcy terenów, na których zostały ustawione przez strony sił walczących. Ustawiane w różnych warunkach terenowych, często bez planów czy schematów, przez długie lata stanowią zagrożenie dla ludności lokalnej, a ich likwidacja pozostaje procesem złożonym i bardzo niebezpiecznym. Konflikt bałkański, działania w Afganistanie, sytuacja w Iraku są przykładami, jakie trudności wiążą się z rozminowaniem tych terenów oraz jakie szkody powodują miny w rejonach ustawienia. Przez kilkadziesiąt lat mogą pozostawać ukryte w ziemi, by pewnego dnia wybuchnąć, zabijając lub kalecząc wielu niewinnych ludzi.

Rysunek 1. Szczegółowy podział min

LĄDOWE	RZECZNE	MORSKIE
<ul style="list-style-type: none"> •PRZECIWBURTOWE •PRZECIWGĄSIENNICOWE •MINY-PUŁAPKI 		<ul style="list-style-type: none"> •PRZECIWTRANSPORTOWE •SYGNALIZACYJNE •MINY SPECJALNE

Źródło: opracowanie własne

Miny (w tym miny lądowe, rzeczne i morskie) stanowią jeden z podstawowych i powszechnie stosowanych rodzajów środków bojowych. Dla wielu krajów okazują się podstawowym czynnikiem decydującym o skuteczności i trwałości obrony. Miny znalazły tak wielkie, powszechne zastosowanie zgodne z doktrynami obronnymi wielu państw ze względu na niski koszt produkcji.

Innymi okrutnymi typami broni skierowanymi przeciwko drugiemu człowiekowi są gaz trujący czy oślepiający laser. Doświadczenia I wojny światowej doprowadziły do zakazu stosowania gazu trującego w 1925 r.²⁴ W późniejszym okresie, w roku 1995, w Wiedniu, doszło do podpisania Protokołu w sprawie oślepiającej broni laserowej, na mocy którego zakazano jej używania²⁵. Jednak nie ulega wątpliwości, że najtrwalszym ze wszystkich rodzajów broni używanych w czasie wojny i konfliktów zbrojnych są miny, w tym miny przeciwpiechotne. Stanowią przyczynę cierpień i ofiar wśród ludności, w szczególności

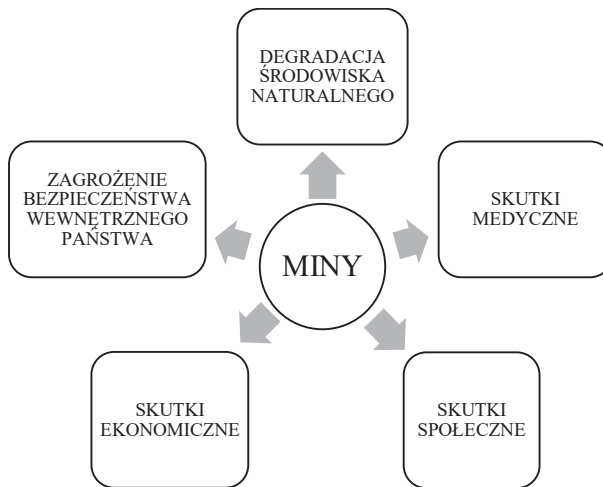
²³ Zob.: W. Bieńkowski, *Wykorzystanie broni minowej w polityce obronnej współczesnych państw*, Warszawa 2003, s. 68.

²⁴ Protokół dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych, Genewa, 17 czerwca 1925 r., (Dz.U. z 1929 r., nr 28, poz. 275).

²⁵ Protokół w sprawie oślepiającej broni laserowej, Wiedeń, 12 października 1995 r., (Druk sejmowy nr 1747 z 4 lipca 2003 r.).

w najbiedniejszych częściach świata, i poważną przeszkodę dla rozwoju gospodarczego, hamują powrót uchodźców i wysiedleńców oraz utrudniają akcje pomocy humanitarnej, odbudowę, rehabilitację i przywracanie normalnych warunków socjalnych²⁶.

Rysunek 2. Skutki spowodowane przez miny

Źródło: opracowanie własne

Czym są te tak bardzo skuteczne środki walki, które jeszcze po zakończeniu działań bojowych pozostają skuteczne? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należałoby posłużyć się odpowiednimi przepisami i dokumentami, w których ten problem został przedstawiony. W tym przypadku konieczne jest odniesienie się do dokumentów z obszaru międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych.

Miny przeciwpiechotne a społeczność międzynarodowa

10 października 1980 r. podczas Konferencji Międzynarodowej w Genewie została uchwalona Konwencja o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmier-

²⁶ Zob.: pkt 2. Rozporządzenie nr 1724/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady Euro-py z dnia 23 lipca 2001 r. dotyczące działań przeciwko minom przeciwpiechotnym w krajach rozwijających się.

ne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki (*Convention on Certain Conventional Weapons* – Konwencja CCW, Dz.U. z 1984 r., nr 23, poz. 104). Uważa się, jak podaje Marcin Kałduński, że: „wyrosła ona z konwencji genewskich z 1949 r. oraz pierwszego protokołu dodatkowego z 1977 r. Jest to porozumienie podstawowe (*umbrella traety*), do którego zostały następnie dołączone kolejne umowy w formie protokołów [...]”²⁷.

Powyższa konwencja stanowi zbiór ogólnych przepisów i postanowień proceduralnych. Wszelkiego typu zakazy i ograniczenia odnoszące się do stosowania min, zawarte zostały w protokole II konwencji²⁸. W dokumencie tym została również określona definicja tego środka walki²⁹. Istotnym aspektem powyższego dokumentu okazuje się również fakt, iż definiuje on pojęcie „miny pułapki”³⁰, która zgodnie z art. 2 protokołu została określona jako urządzenie lub materiał, który działa nieoczekiwanie, gdy człowiek poruszy pozornie nieszkodliwy przedmiot, przybliży się do niego lub wykonana pozornie bezpieczną czynność. Powyższy dokument określa jednocześnie, że tego rodzaju miny nie mogą być używane niezależnie od okoliczności przeciwko ludności cywilnej oraz przeciwko poszczególnym osobom cywilnym, zarówno w celach ofensywnych, jak i obronnych lub odwetowych.

Bardzo często ze względu na specyficzną budowę, nie każda mina musi posiadać wszystkie elementy konstrukcyjne³¹, by stać się środkiem rażenia. Wystarczy, by zawierała ładunek wybuchowy i zapalnik, a już może stać się środkiem rażenia. Dlatego też w dokumencie tym zawarta została również definicja „innego urządzenia”³².

Miny jako środki walki są stosowane i umieszczane prawie w każdych warunkach i na każdym terenie. Ten możliwy do wykorzystania środek swoją cechą wszechstronności zawdzięcza specyficznej budowie konstrukcyjnej. Wyposażony w odpowiednie urządzenia może być ustawiony: w ziemi, na jej powierzchni, pod jej powierzchnią, w budynkach o różnym podłożu (na betonie, drewnie, szybie itp.), w wodzie, pod powierzchnią wody, na śniegu,

²⁷ M. Kałduński, *Proces wprowadzania zakazu min przeciwpiechotnych*, w: *Międzynarodowe prawo...*, s. 50.

²⁸ Protokół w sprawie zakazu lub ograniczeń użycia min, min pułapek i innych urządzeń (protokół II) z dnia 10 października 1980 r.

²⁹ „Mina to dowolny środek wybuchowy umieszczony w ziemi, na lub w pobliżu ziemi albo innej powierzchni i przeznaczony do wybuchu lub odpalenia wskutek obecności, bliskości lub zetknięcia się z nim osoby albo pojazdu, a «zdalnie ustawiona mina» oznacza tak zdefiniowaną minę ustawioną za pomocą działła, rakiety, moździerzka lub podobnego środka albo też zrzucaną ze statku powietrznego”. Zob.: Protokół II, art. 2, pkt 1.

³⁰ Zob.: tamże, pkt 2.

³¹ Zasadnicze elementy miny: ładunek wybuchowy (materiał wybuchowy), korpus (obudowa), zapalnik (urządzenie pobudzające).

³² Protokół II, art. 2, pkt 3.

w piasku i na piasku. Jak widać, chyba nie istnieje miejsce, gdzie nie można by ustawić śmiertelnie niebezpiecznego ładunku.

Niejednokrotnie miny kładzie się na oślep jako pola narzutowe. Pozostają w ziemi przez wiele lat, zbierając śmiertelne żniwo jeszcze wiele lat po zakończeniu konfliktu zbrojnego. Jedną z podstawowych przyczyn ich stosowania jest bez wątpienia bardzo niska cena wykonania. Wyprodukowanie jednej miny kosztuje zaledwie kilka dolarów, a rozmieścić może ją praktycznie każdy, bez względu na to, czy jest to żołnierz, czy osoba cywilna. Koszty rozminowania są wielokrotnie większe. Wartość miny waha się w granicach od 3 do 30 dolarów, podczas gdy broń kosztować może nawet więcej niż 100 tys. dolarów.

Rysunek 3. Wyniki wybuchów min na świecie (była Jugosławia)

żołnierze	kobiety	dzieci	ofiary nn	mężczyźni	saperzy
w trakcie konfliktu zbrojnego					
75,8%	3,3%	5%	6,3%	9,6%	
po zakończeniu konfliktu zbrojnego					
13%	7,3%	12,6%	13%	51%	3,1%

Źródło: opracowanie własne

Miny stosuje się głównie przed rozpoczęciem działań bojowych, jak i po ich zakończeniu. Gdy konflikt zbrojny wygasa, miny pozostają nadal na swoich „posterunkach”. Jak uniwersalny żołnierz – zawsze są tam, gdzie zlecono zadanie. Nigdy nie ruszą się same z miejsca. Co dzieje się z terenami, które opuściły walczące strony? Wojsko odeszło – miny pozostały. Życie po zakończonym konflikcie powoli próbuje wracać do normy. Ale czy tak naprawdę wszyscy z walczących stron odeszli? Nie, miny wciąż czekają. Kto będzie ich kolejną ofiarą? Prawdopodobnie największy problem wynika z faktu, że ofiarami min stają się bezbronni: kobiety, dzieci, starcy, czyli wszyscy, którzy

starają się unormować w jakiś sposób życie po zakończeniu działań bojowych.

Czas, który upływa od momentu założenia miny, powoduje, że ich stan techniczny znacznie się pogarsza. Stają się coraz bardziej wrażliwe na wstrząsy i inne bodźce zewnętrzne. Powszechnym zjawiskiem w krajach z bogatą szatą roślinną jest zarastanie pól minowych i wynikający stąd problem z ich rozminowaniem³³.

W celu wyeliminowania niekontrolowanego użycia min Protokół II zobowiązał państwa, aby po zakończeniu działań zbrojnych (wojennych), wymienić się między walczącymi stronami informacjami na temat rozmieszczenia pól minowych, min i min pułapek (art. 7, pkt 3) oraz przekazać sekretarzowi generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych wszelkie informacje na ten temat (art. 7, pkt 3, ppkt iii). Realia funkcjonowania środowiska międzynarodowego w zakresie stosowania przepisów zawartych w powyższym dokumencie były jednak odmienne od tych, które zakładali twórcy tych uregulowań prawnych. Pomimo obowiązującego dokumentu nadal istniały pola minowe w wielu krajach, a co przy tym chyba najbardziej istotne, nie podjęto prawie żadnych działań w celu ochrony ludności cywilnej. Konwencja o zakazie...z 1980 r. wraz z dołączonym do niej protokołem (Protokół II) nie zobowiązały stron do jakichkolwiek działań, których celem byłoby ograniczenie lub likwidacja posiadanych arsenałów i magazynów min. W tej sytuacji powyższy dokument nie był traktatem rozbrojeniowym, lecz spowodował, jak określa Wojciech Bieńkowski, „skodyfikowanie zasad prowadzenia walki zbrojnej opierających się zasadzie humanitaryzmu”³⁴.

Protokół II nie spełniał jednak wszystkich oczekiwań, które mogłyby się przyczynić do likwidacji tego środka walki. W tej sytuacji, w wyniku braku regulacji prawnych, które wprowadziłyby ograniczenie w obszarze stosowania min przeciwpiechotnych, państwa będące stronami konwencji podjęły prace zmierzające w tym celu. Brak kontroli nad stosowaniem min w działaniach zbrojnych, jak i po ich zakończeniu spowodował duże ich nasycenie na tych obszarach. Konsekwencje wynikające z tego stanu rzeczy objawiały się w postaci: zwiększonej liczby ofiar działania min; migracji ludności z terenów zamierzonych na obszary bezpieczne; problemów społecznych; degradacji środowiska naturalnego. Sama świadomość ludzi podpowiadająca im, iż w ich pobliżu znajdują się miny, paraliżuje życie całego społeczeństwa. Efektami innymi okazują się bez wątpienia obawy rolników przed uprawą ziemi, co przekłada się na ilość plonów i uzyskanej żywności, eskalację zjawiska uchodźstwa

³³ Zob. Z. Barszczewski, *Przywrócone życie – rozminowanie ziem Polski*, Warszawa 1998, s. 40.

³⁴ W. Bieńkowski, *Miny przeciwpiechotne w świetle prawa międzynarodowego*, „Zeszyty Naukowe AON” 2002, nr 2 (47), Warszawa, s. 292.

itp. Groźba i sama świadomość ludzi, iż mogą w każdej chwili stać się ofiarą tych śmiertelnych ładunków, staje się równocześnie barierą w niesieniu pomocy humanitarnej obszarom dotkniętym tym zjawiskiem.

3 maja 1996 r. przyjęto zmieniony tekst Protokołu II. Zmiany w powyższym dokumencie dotyczyły głównie tego, że zakazano używania min niewykrywalnych (np. min plastikowych). Dodatkowo wprowadzono zapis mówiący o tym, iż nowo wyprodukowane miny miały być tak skonstruowane, aby można je wykryć za pomocą powszechnie dostępnych urządzeń. Istotnym *novum* niniejszego protokołu było również to, że miał on mieć zastosowanie nie tylko do konfliktów zbrojnych między państwami, a także do konfliktów, które nie mają charakteru międzynarodowego, a które rozgrywają się na terytorium jednej ze stron.

Ofiarami min stają się nie tylko żołnierze, ale również cywile i dzieci. W konfrontacji z miną przeciwpiechotną dorosły ma o wiele większe szanse niż dziecko³⁵. Straszny jest fakt, że produkowane są miny zabawki skierowane właśnie przeciwko najmłodszym. Skutki wybuchu miny okazują się przerażające. Wstrząs psychiczny to tylko pierwsza faza doznanych urazów. Kolejne z nich to kalectwo i długotrwałe leczenie.

Dodatkowo miny mogą stanowić poważny problem gospodarczy. Jako przykład można podać zaminowaną zaporę w Cahora Bassa w Afryce. Zapora ta jest jedną z największych budowli w Afryce południowej, ma sprawne generatory, jednak pozostaje całkowicie bezużyteczna. W Afganistanie zaminowanych jest wiele kanałów i zbiorników wodnych ograniczając w ten sposób produkcję rolną. Miny te, w większości produkcji rosyjskiej, są pozostałością wojny afgańskiej. Każdy cywilizowany człowiek w pełni zdaje sobie sprawę z okrucieństwa, które wyrządzają miny.

Jeśli ktokolwiek stanie na zagłębionej w ziemi minie przeciwpiechotnej, w wyniku detonacji najprawdopodobniej utraci jedną lub obie nogi. Innymi dolegliwościami tego zdarzenia będą: wbicie się w mięśnie oraz w dolne części ciała rozgrzanych (pod wpływem detonacji) cząstek ziemi, żwiru, metalowych i plastikowych fragmentów korpusu miny, elementów zniszczonego (rozerwanego) obuwia. Jeśli detonacja miny nastąpi przy przenoszeniu, może spowodować oderwanie palców, dłoni, ręki (obu rąk) oraz uszkodzić (oszpecić, okaleczyć) części twarzy, brzucha i klatki piersiowej

Należy zdawać sobie sprawę z konsekwencji działania miny na organizm człowieka. Charakterystycznymi obrażeniami są zwykle: utrata dłoni, rąk, stóp lub obu nóg. W wielu sytuacjach ofiary tracą wzrok lub doznają urazów

³⁵ Zastosowanie miny PFM-1 spowodowało wysoką liczbę ofiar wśród dzieci. Z powodu niezwyklego kształtu, przypominającego motylka oraz atrakcyjnych kolorów mina była nader często mylona przez nie z zabawką. Zbieranie min przez dzieci i zabawa nimi powodowały zniekształcenie polietylenowej powłoki i eksplozję.

psychicznych, które nie pozwalają na realizację normalnych czynności życiowych. Potencjalna ofiara rzadko jest w stanie zarobić na swoje utrzymanie, a społeczny i finansowy koszt jej rehabilitacji okazuje się zazwyczaj bardzo wysoki. Przeciętnie co tydzień ofiarami działania min przeciwpiechotnych pada około 500 osób. Dla większości ofiar, które straciły kończyny, protezy są po prostu za drogie. Dziecko potrzebuje protezy co sześć miesięcy, dorosły – co 3–5 lat. Dziecko, które uległo wypadkowi w wieku 10 lat, do 50. roku życia będzie potrzebowało, co najmniej 25 protez. Ponieważ jedna proteza kosztuje około 125 dolarów, łączny koszt wyniósłby 3 125 dolarów. W wielu krajach ofiary mogą liczyć jedynie na kule.

Co miesiąc tysiące niewinnych mężczyzn, kobiet i dzieci w przeszło 60 krajach odnoszą rany, a niektórzy nawet tracą życie wskutek wybuchu min lądowych. Ocenia się, że miny przeciwpiechotne uśmierciły lub okaleczyły więcej osób niż broń chemiczna, biologiczna i jądrowa. Jak informuje organizacja stojąca na straży praw człowieka (Human Rights Watch), w samej Kamboży mocno poraniły około 30 tys. ludzi.

Miny lądowe pozostawione w ziemi po zakończeniu konfliktu zbrojnego wywierają istotny wpływ na życie krajów, a nawet narodów. Ich udziałem jest nie tylko śmierć, rany i okaleczenia wielu osób, ale również wpływ na wiele całkowicie odmiennych dziedzin życia. Dotyczy to: bezpieczeństwa wewnętrznego kraju; gospodarki; ekonomiki tych rejonów. Ogólnie można stwierdzić, iż problem wpływu min na życie dotyczy:

- skutków medycznych;
- skutków społecznych;
- skutków ekonomicznych;
- degradacji środowiska naturalnego;
- zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

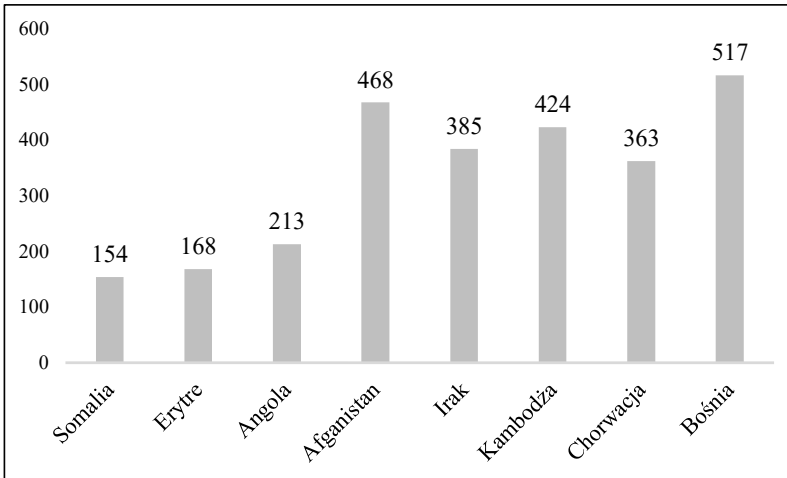
Skutki medyczne – są chyba najbardziej widocznym efektem działania min objawiającym się dużą ilością śmiertelnych ofiar, jak również osób, które na skutek wybuchu utraciły kończyny lub wzrok. Ofiary wybuchów min oprócz widocznych urazów fizycznych, doznają również urazu psychicznego (zespół stresu pourazowego – PTSD)³⁶.

Miny przeciwpancerne, o średnicy około 30–50 cm, zawierają od 5–15 kg materiału wybuchowego i działają w bezpośrednim kontakcie z pojazdem. Konstrukcja zapalników wymaga dla zainicjowania wybuchu dość dużego nacisku jadącego pojazdu, więc przypadkowe odpalenie przez idącego człowieka zdarza się bardzo rzadko. Miny przeciwpancerne to inaczej miny przeciwgąsienicowe. Powodują unieruchomienie pojazdu

³⁶ „PTSD stanowi szczególną postać zaburzeń będących reakcją na stresujące wydarzenie lub sytuacje wyjątkowe lub katastrofalne”. Zob.: Z. Rydzyński, *Psychiatria wojskowa–Podręcznik*, Warszawa 1986, s. 365.

gąsienicowego, ale nie niszczą jego siły ogniowej i nie powodują większych obrażeń u załogi.

Wykres 1. Średnia liczba okaleczonych od min przypadająca na 100 tys. mieszkańców

Źródło: opracowanie własne

W wyniku wybuchów min na świecie żyje 473 tys. kalek. Koszt leczenia szpitalnego ofiar min zawiera się w przedziale pomiędzy 3 a 4 tys. dolarów.

Miny przeciwgąsienicowe typu TM-46, którą to kategorię dzieli się na: miny przeciwpancerne, przeciwdenne oraz przeciwburtowe, mają najbardziej złożoną budowę i zwykle wskutek przebicia podłogi lub burty pojazdu powodują jego całkowite zniszczenie oraz duże obrażenia u załogi. Wykorzystuje się w nich efekt kumulacyjny „Misznay-Schardina”. Wybuch przeciwpancernych min pod podłogą pojazdu u załogi powoduje obrażenia wynikające z kombinacji oddziaływania:

- gwałtownego uniesienia podłogi oraz siedziska ściskających tułów i kończyn pasażerów i kierowcy (złamania miednicy, zamknięte kończyny i złamania kompresyjne kręgosłupa);
- fali uderzeniowej, która wywołana została przeniesieniem energii wybuchu danej miny do zamkniętego wnętrza pojazdu oraz ewentualnymi wtórnymi wybuchami przewożonej amunicji (pęknięcia błony bębenkowej, uszkodzenia narządów brzucha);
- pożarów oraz trujących produktów spalania: zatrucia wziewne, oparzenia;

- uderzeń o ściany bardzo ciasnej kabiny w trakcie gwałtownego przemieszczania ciała w jej wnętrzu (złamania, urazy tępe, obrażenia zamknięte narządów wewnętrznych, uszkodzenia głowy i mózgu);
- odłamków (rany penetrujące),
- przewrócenia pojazdu, powodującego wypadnięcie strzelca czy też obserwatora z otwartej wieżyczki³⁷.

Obrażenia wywołane przez miny przeciwpancerne są przeważnie cięższe i obarczone większą śmiertelnością niż obrażenia wywołane minami przeciwpiechotnymi. Dotyczą one na ogół wielu narządów i mają różnoraki charakter.

Skutki społeczne – objawiają się między innymi w: zwiększającej się liczbie uchodźców i bezdomnych; bezrobociu; niepełnych rodzinach; braku sprawnie działającej administracji terenowej; groźbie militaryzacji życia kraju. Do społecznych skutków można zaliczyć również zaburzenie relacji pomiędzy zdrowymi a okaleczonymi członkami rodzin³⁸.

Skutki ekonomiczne – miny przeciwpiechotne sprawiają, że infrastruktura danego państwa staje się niestabilna. Problemy z dostępem do linii elektroenergetycznych, mostów, elektrowni wodnych, wyeliminowanie z użycia dróg i sieci kolejowych sprawiają, że odbudowa danych obszarów zostaje prawie uniemożliwiona. W wielu państwach zniszczony transport lądowy powoduje wstrzymanie, a nawet brak dystrybucji wszelkiego rodzaju dóbr. Stosowanie min powoduje skażenie gleby i wód powierzchniowych na skutek rozpadu lub korozji min, wyciekają z nich substancje toksyczne i inne związki chemiczne.

Wśród licznych problemów społecznych zwraca się uwagę na trudną sytuację kobiet, które zostają ofiarami min w podwójnym niejako sensie. To one bowiem muszą w tej sytuacji przejąć opiekę nad okaleczonym mężczyzną i dziećmi, a w przypadku, gdy same doznały uszczerbku na zdrowiu (utrata kończyny), tracą praktycznie szansę na zamążpójście, co w przypadku tradycyjnego społeczeństwa oznacza odcięcie się od głównego źródła utrzymania³⁹. Sytuacja kobiet staje się o wiele bardziej złożona w społeczeństwach muzułmańskich, gdzie w takich sytuacjach są one traktowane jako ciężar dla rodziny⁴⁰.

³⁷ K. Milanowska, *Podstawy rehabilitacji ruchowej w dysfunkcjach narządu ruchu*, t. 2: *Podstawy rehabilitacji ruchowej*, Warszawa 2018, Wyd. PZWL, 1981, s. 303.

³⁸ „Niepełnosprawni w wyniku wybuchu min przeciwpiechotnych stanowią przeciętnie około 6% ludności gospodarstw wiejskich. W Afganistanie odsetek ten ocenia się aż na 22%”. Zob.: M. Rubbary, *The Effects of Landmines on Women In the Middle East*, <http://www.hdic.jmu.edu/journal/5.3/focus>.

³⁹ Regułą jest również, że bezrobocie wśród okaleczonych dochodzi prawie do 100%.

⁴⁰ Zob.: M. Rubbary, *The Effects...*, <http://www.hdic.jmu.edu/journal/5.3/focus>.

W tej sytuacji 3 maja 1996 r. opracowano znowelizowany tekst Protokołu II⁴¹. Dokument ten w sposób dość znaczny wzmocnił i rozszerzył w aspekcie prawnym Protokół II z 1980 r. Zasadność stosowania powyższego dokumentu poszerzono do konfliktu zbrojnego, nieposiadającego charakteru międzynarodowego (art. 1, pkt 3). Istotną cechą tego dokumentu jest również fakt, że określono w nim:

- pojęcie miny przeciwpiechotnej⁴² (art. 2, pkt 3);
- zakaz stosowania przeciwko ludności cywilnej (art. 3, pkt 7);
- ograniczenia konstrukcyjne (art. 3, pkt 3, 6);
- zakaz stosowania min przeciwko celom innym niż wojskowym – bez odróżnienia (art. 3, pkt 8);
- konieczność posiadania mechanizmów samozniszczenia oraz samoneutralizacji (art. 6, pkt 3).

W znowelizowanym tekście Protokołu II dużo miejsca poświęcono technicznym wymaganiom konstrukcyjnym min, które winny być spełnione przy ich projektowaniu. Istotną sprawą, którą ujęto również w powyższym Protokole II CCW, było zwrócenie uwagi na ochronę osób wypełniających misje utrzymania pokoju (art. 12, pkt 2); ustalenie faktów o charakterze humanitarnym (art. 12, pkt 3); misje Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża (art. 12, pkt 4); inne misje humanitarne i badawcze (art. 12, pkt 5).

Protokół II do konwencji z 1980 r. w postaci zmienionej 3 maja 1996 r. w aspekcie prawa humanitarnego jest pierwszym dokumentem dotyczącym problematyki min w tym głównie min przeciwpiechotnych, który jednocześnie określił pewne warunki i wymogi w ich konstrukcji technicznej. Należy przewidywać, że wymogi te będą wprowadzone w aspekcie innowacyjnym tylko w krajach bogatych, w przypadku pozostałych państw (krajów biedniejszych) nie zajdzie istotna zmiana w tym aspekcie, albowiem dodatkowe wydatki mogą wpłynąć na obniżenie ich potencjału obronnego⁴³.

Pomimo wielu innych ustaleń zawartych w tym dokumencie należy zauważyć, że siła jego oddziaływania w aspekcie prawnym jest znikoma. Protokół II wspiera ochronę misji humanitarnych Czerwonego Krzyża i innych tego typu organizacji pozarządowych oraz ochronę sił Narodów Zjednoczonych uczestniczących w misjach pokojowych. Istotną wadą protokołu jest fakt, iż nie określa on mechanizmów umożliwiających kontrolę realizacji jego postanowień przez państwa członkowskie, które przystąpiły do niego, oraz

⁴¹ Protokół w sprawie zakazu lub ograniczeń użycia min, min pułapek i innych urządzeń, Genewa, 3 maja 1996 r., (Protokół II do konwencji z 1980 r. w postaci zmienionej 3 maja 1996 r.) – wszedł w życie 3 grudnia 1998 r.

⁴² Mina przeciwpiechotna – to mina tak skonstruowana, że wybuchu w razie obecności, bliskości lub zetknięcia się z osobą i przeznaczona do wyłączenia z walki, ranienia lub zabicia jednej lub większej liczby osób.

⁴³ W. Bieńkowski, *Miny przeciwpiechotne...*, s. 298–299.

nie zakazuje jednoznacznie używania min przeciwpiechotnych. Analiza treści niniejszego dokumentu dowodzi, że zatarł on granicę między minami przeciwczołgowymi a minami przeciwpiechotnymi.

Pomimo pewnych nieścisłości Protokół II stanowi niezwykle ważny element w tworzeniu i rozwoju prawa humanitarnego. Dokument wprowadził obowiązek oczyszczania terenu i obszarów zaminowanych przez stronę, która w tym momencie posiada kontrolę nad danym rejonem. Ze względu na to, iż nie jest możliwe, aby przewidzieć, które strony danego konfliktu będą sprawowały pieczę nad obszarem, a jednocześnie dla ujednolicenia sposobów informowania zarówno stron konfliktu, jak i danej społeczności lokalnej, wprowadzono międzynarodowy system sygnałów i znaków ostrzegawczych o istniejącym zagrożeniu minowym. Dla ograniczenia możliwości prowadzenia przedsięwzięć w zakresie sprzedaży i dystrybucji starych i nowych konstrukcji min w Protokole II wprowadzono ograniczenia dotyczące transferu min.

Od roku 1990 Międzynarodowy Czerwony Krzyż oraz wiele innych organizacji humanitarnych zaczęły odnotowywać i dokumentować wrastającą liczbę ofiar działania min przeciwpiechotnych. Ofiarami stawały się w większości osoby cywilne, a ich wypadki z minami następowały zwykle po zakończeniu konfliktu zbrojnego. Wraz z upływem czasu od momentu wprowadzenia Protokołu II nie malała liczba ofiar działania min przeciwpiechotnych. W tej sytuacji okazało się, że dokument oraz jego znowelizowana wersja z 3 maja 1996 r. jawią się mało skuteczne i niewyczerpujące dla ograniczenia i zakazu używania pewnych broni konwencjonalnych, w tym min przeciwpiechotnych.

W tej sytuacji, w październiku 1996 r., pod patronatem rządu Kanady zorganizowano konferencję w Ottawie: *W drodze do światowego zakazu min przeciwpiechotnych*⁴⁴. Kolejny rok przyniósł wiele międzynarodowych spotkań, których celem było skłonienie i przekonanie rządów innych państw do poparcia i uczestniczenia w sprawie działań na rzecz likwidacji min przeciwpiechotnych.

Owocem tych intensywnych prac, na kształt którego istotny wpływ miała Deklaracja brukselska⁴⁵, stała się konferencja dyplomatyczna⁴⁶ w Oslo, która zakończyła się podpisaniem Konwencji o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz ich zniszczeniu⁴⁷, Ottawa,

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Konferencja w Brukseli (24–12.06.1997 r.) – zakończyła się przyjęciem Deklaracji brukselskiej, która wzywała społeczność międzynarodową do opracowania międzynarodowej umowy zabraniającej składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych.

⁴⁶ Termin konferencji: 1–18.09.1997 r. Uczestniczyło w niej 91 państw, z czego 38 w roli obserwatorów.

⁴⁷ Według stanu ze stycznia 2005 r. stronami konwencji są 144 państwa. 8 państw podpisało, lecz do tej pory nie ratyfikowało konwencji. Są to: Brunei, Etiopia, Haiti, Indonezja, Polska,

3–4 grudnia 1997 r., tzw. konwencja ottawska. *Mine Ban Traktatu, Traktatu Ottawa* jest umową międzynarodową, która zakazuje używania min przeciwpiechotnych. Oficjalnie prawo konwencji w sprawie zakazu użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych mówi również o ich zniszczeniu. Traktat jest nazywany konwencją ottawską. Został przyjęty w Oslo, w Norwegii, we wrześniu 1997 r. i podpisany przez 122 państwa w Ottawie, w Kanadzie 3 grudnia 1997 r.

Traktat zawiera zakazy i programy dla państw członkowskich:

- nigdy nie należy używać min przeciwpiechotnych ani „rozвивać, produkować, nabywać w inny sposób zapasy, zachować lub przenieść je”;
- istnieje obowiązek niszczenia min i ich zapasów w ciągu czterech lat;
- oczyszczanie zaminowanych terenów na danym terytorium należy wykonać w ciągu 10 lat;
- należy przyjąć krajowe środki wykonawcze (takie jak ustawodawstwo krajowe) w celu zapewnienia dotrzymania warunków traktatu na terytorium danego kraju.

W opinii międzynarodowej konwencja ottawska dzięki jasnemu określeniu priorytetów i celów została odnotowana jako kamień milowy w kampanii na rzecz zakazu stosowania min przeciwpiechotnych. Jest bowiem rezultatem ważnego procesu, mobilizującego opinię publiczną oraz wielką liczbę organizacji, agencji międzynarodowych i rządów w obliczu kryzysu humanitarnego. Konwencja nakazuje usunąć w ciągu 10 lat (można wydłużyć ten okres o kolejne 10 lat) wszystkie pola minowe znajdujące się pod jurysdykcją lub kontrolą państwa strony oraz zniszczyć posiadane zapasy min przeciwpiechotnych w przeciągu 4 lat od momentu wejścia w życie powyższej konwencji (art. 4)⁴⁸. Dodatkowo zgodnie z zapisem zawartym w art. 1 każde państwo zobowiązało się, że nigdy nie będzie w żadnej sytuacji:

- konstruować, produkować, nabywać w jakikolwiek sposób, składować, konserwować lub przekazywać komukolwiek, bezpośrednio lub pośrednio, min przeciwpiechotnych oraz
- wspierać, zachęcać ani nakłaniać w jakikolwiek sposób nikogo do podejmowania działalności zabronionej na podstawie konwencji.

Do mankamentów traktatu należy zaliczyć bez wątpienia następujące aspekty:

Ukraina, Vanuatu, Wyspy Cooka, Wyspy Marshalla. 42 państwa nie podpisały konwencji. W tej grupie znajdują się m.in. USA, Chiny, Rosja, Izrael i Pakistan, czyli najwięksi producenci min przeciwpiechotnych. Stany Zjednoczone zapowiedziały przystąpienie do konwencji w 2006 r., ale tylko pod warunkiem wprowadzenia w życie odpowiednich alternatywnych systemów defensywnych. Jednakże w marcu 2004 r. na konferencji rozbrojeniowej w Genewie przesunęły ten termin do 2010 r.

⁴⁸ Zob.: A. Ciupiński, K. Malak, *Bezpieczeństwo...*, s. 72.

- nie zdecydowano się na stworzenie i przekazanie jakiegokolwiek organowi międzynarodowemu pewnych uprawnień mających na celu zapewnienie implementacji umowy ottawskiej;
- nie zdecydowano się na ustanowienie ponadnarodowego funduszu dla wspierania implementacji konwencji;
- brak utworzenia struktury czy też brak utworzenia jakiegokolwiek instytucji międzynarodowej, której zadaniem byłoby inspekcjonowanie i ściganie winnych naruszania konwencji⁴⁹.

Paradoks stanowi fakt, że pomimo obowiązywania konwencji ottawskiej od dziewięciu lat min rozmieszczonych na naszym globie nie ubyło. Wręcz przeciwnie, każdą usuniętą zastąpiło dziesięć nowych, nowszej generacji. Na uwagę zasługuje fakt, że konwencja nie została ratyfikowana przez Stany Zjednoczone i Rosję.

Konwencja ottawska jest znaczącym dokumentem, którego ratyfikacja przez wszystkie państwa ma na celu wyeliminowanie min przeciwpiechotnych ze wszystkich arsenałów sił zbrojnych krajów całego świata.

W planie działania uwzględniono trzy główne kwestie dotyczące wdrażania konwencji:

- upowszechnianie stosowania konwencji;
- zapewnienie przestrzegania zapisów konwencji przez państwa-strony, które nie zniszczyły składowanych min lub nie usunęły istniejących min;
- prawa ofiar min i ich integracja z krajowymi politykami i przepisami dotyczącymi praw osób niepełnosprawnych.

Państwa-strony zobowiązały się do propagowania powszechnego stosowania oraz do realizacji ich pozostałych obowiązków.

Aby osiągnąć te cele, UE wspiera następujące projekty (na podst. decyzji Rady z 2017 r.):

- rozminowywanie – zapewnianie wsparcia i wzmacnianie planowania w maksymalnie pięciu państwach, dla których wyznaczono termin zakończenia rozminowywania;
- zapewnianie pomocy dla ofiar – pomoc we włączaniu programów pomocy dla ofiar;
- powszechne stosowanie – wspieranie państwa przewodniczącego konwencji i grupy zadaniowej wysokiego szczebla w nawiązywaniu kontaktów z państwami niebędącymi stronami konwencji;
- niszczenie składowanych min.

Konwencja ottawska została sporządzona w 1997 r. Stronami zostało 160 państw, nie ratyfikowało jej 36 krajów, w tym: Rosja, Chiny, Indie, Pakistan, Polska, Iran, Egipt, Izrael, Gruzja, obie Koree, Syria, Arabia Saudyjska i Stany Zjednoczone.

⁴⁹ M. Kałduński, *Proces wprowadzania...* s. 60–61.

Polska jako jedyny kraj w Europie, nie ratyfikowała traktatu. Wszyscy sąsiedzi Polski, w tym Białoruś i Ukraina, zostali stronami konwencji.

W środę 21 listopada 2012 r. Prezydent RP Bronisław Komorowski podpisał ustawę z 10 października 2012 r. o ratyfikacji konwencji o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz o ich zniszczeniu, sporządzonej 18 września 1997 r. w Oslo – tzw. konwencji ottawskiej. Związanie się konwencją to korzystny wizerunek Polski na arenie międzynarodowej jako państwa propagującego idee humanitarne oraz idee rozbrojenia. W marcu 2018 r. 164 państwa były stronami traktatu.

By ratyfikacja konwencji nie utrudniła współpracy wojskowej z USA, przedstawiciele MON podkreślali w trakcie prac parlamentarnych nad ustawą, że Polska dołączy do konwencji deklarację, zgodnie z którą współpraca polskiego wojska z armią państwa niebędącego stroną dokumentu nie może być rozumiana jako naruszanie jego zapisów. Takie deklaracje – podkreślał resort – składały wcześniej inne państwa ratyfikujące.

Główne komponenty konwencji ottawskiej

Cel główny: wyeliminowanie min przeciwpiechotnych z arsenałów sił zbrojnych krajów całego świata:

- państwo-strona zobowiązuje się do tego, że w żadnych okolicznościach nie użyje min piech.;
- państwo-strona nie może użyć min przeciwpiechotnych w działaniach ofensywnych jak i obronnych;
- państwo-strona nie może ani kupić, ani przyjąć, ani też utrzymywać zapasów tego rodzaju amunicji saperskiej;
- państwo-strona nie może rozmieścić min przeciwpiechotnych w celu wzmocnienia swoich granic;
- państwu-stronie nie wolno w żaden sposób przekazywać min przeciwpiechotnych w sposób pośredni i bezpośredni;
- państwo-strona nie może prowadzić prac konstrukcyjnych i produkcji min piech.

Strony konwencji zobowiązują się, że w żadnych okolicznościach nie będą używać min przeciwpiechotnych, prowadzić prac badawczo-rozwojowych, wdrażać, wytwarzać, gromadzić, składować i przekazywać komukolwiek min ani pomagać, zachęcać lub nakłaniać do działań zabronionych przez konwencję. Zobowiązują się również zniszczyć zapasy składowanych min przeciwpiechotnych, oprócz pewnej liczby min używanych na potrzeby szkolenia w zakresie wykrywania, rozminowywania i ich niszczenia.

Konwencja ottawska weszła w życie 1 marca 1999 r. Rzeczpospolita Polska podpisała konwencję 4 grudnia 1997 r. Należy podkreślić, że Polska od 1998 r. dobrowolnie wypełnia najważniejsze postanowienia konwencji. Nie produkuje, nie eksportuje i nie wykorzystuje min przeciwpiechotnych w operacjach wojskowych, a od 2003 r. dobrowolnie składa raporty o wykonywaniu postanowień konwencji, które państwa-strony są zobowiązane przedkładać corocznie Sekretarzowi Generalnemu ONZ.

Rada Ministrów przyjęła 6 lutego 2009 r., na wniosek Ministra Spraw Zagranicznych i Ministra Obrony Narodowej, informację o stanie gotowości Rady Ministrów do związania RP konwencją ottawską, zobowiązując Ministra Obrony Narodowej do przeprowadzenia odpowiednich działań dostosowawczych, wynikających z potrzeb obronnych państwa, z zakończeniem ich w 2012 r.

Za ratyfikacją konwencji opowiedział się Sejm RP uchwalając 10 października 2012 r. ustawę, a następnie Senat RP przyjmując ją 9 listopada 2012 r.

Ustawa ta upoważnia Prezydenta do dokonania aktu ratyfikacji konwencji. Zgodnie z art. 17 ust. 2 konwencji ottawskiej, wejdzie ona w życie w stosunku do Polski pierwszego dnia szóstego miesiąca następującego po dacie złożenia dokumentu ratyfikacji depozytariuszowi konwencji. Po ratyfikowaniu konwencji ottawskiej i jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw będzie ona, zgodnie z art. 91 Konstytucji RP, stanowić część krajowego porządku prawnego.

W celu osiągnięcia tak wzniosłego efektu prac społeczności międzynarodowej zmierzającej do pozbycia się tego typu śmiertelnej broni w konwencji określono podstawowe kierunki działań, które winny być podjęte w charakterze: powszechnego zakazu konstruowania, produkcji, składowania, przekazywania i używania min.

Konwencję ujmuje się jako dokument międzynarodowego prawa humanitarnego. Jak stwierdza Kałduński, jest ona

czymś więcej niż tylko konwencją rozbrojeniową. Traktat kwestionuje dotychczasowy sposób rozumienia bezpieczeństwa narodowego i wnosi element człowieczeństwa jako główne centrum uwagi. Stąd konwencja nie dotyczy w pierwszym miejscu rozbrojenia i bezpieczeństwa państw, ale przede wszystkim zajmuje się bezpieczeństwem ludzi⁵⁰.

Wprowadzenie konwencji ottawskiej w życie nadało jednocześnie większy sens działaniom Humanitarnej Akcji Minowej⁵¹ (ang. *Humanitarian Mine*

⁵⁰ Tamże..., s. 58.

⁵¹ Humanitarna Akcja Minowa jest programem działania Międzynarodowej Kampanii na Rzecz Zakazu Min Przeciwpiechotnych, ang. *International Campaign to Ban Landmines (ICBL)*, organizacja międzynarodowa, walcząca o wyeliminowanie min przeciwpiechotnych. Została założona w 1992 r. Wraz z założycielką i koordynatorką prac kampanii, Jody Williams, organizacja została uhonorowana Pokojową Nagrodą Nobla w 1997 r.

Action), która realizuje wielopłaszczyznową działalność w zakresie udzielania pomocy zaminowanym krajom. Obszary działalności Humanitarnej Akcji Minowej dotyczą:

- określania zagrożenia minowego, jego skali i wpływu min lądowych na populację danego kraju oraz rozpoznanie potrzeb w zakresie rozminowania;
- oczyszczania terenów z min i przedmiotów niebezpiecznych, prowadzenia szkoleń w wyżej wymienionym zakresie oraz określania standardów postępowania podczas prac rozminowania;
- aktualizacji dokumentacji, oznakowania obszarów zaminowanych;
- edukacji ludności z zakresu postępowania w obszarach zagrożonych;
- koordynacji prac różnych organizacji działających w ramach Humanitarnej Akcji Minowej;
- zbierania funduszy na działania z zakresu prac oczyszczających tereny z min przeciwpiechotnych.

Dokonując oceny postanowień umowy zawartej w ramach konwencji, należy je oceniać poprzez pryzmat rodzaju i celu konwencji. W najbliższej przyszłości celem społeczności międzynarodowej winno być wzmocnienie i przyspieszenie operacji usuwania min i pól minowych oraz organizowanie pomocy dla ofiar min⁵².

12 listopada 2006 r. został wprowadzony w życie kolejny, piąty protokół dodatkowy do konwencji o niektórych broniach konwencjonalnych (CCW). Problematyka zawarta w protokole porusza kwestię tzw. wybuchowych pozostałości wojennych, takich jak niewypały, niewybuchy i porzucona amunicja. Protokół stanowi w tym ujęciu dość istotne dopełnienie obszaru problematyki konwencji ottawskiej zakazującej stosowania min przeciwpiechotnych, która jednak swoim zasięgiem nie objęła min przeciwpancernych, porzuconej amunicji czy amunicji, która nie zadziałała na polu walki tak, jak powinna.

Podsumowanie

Kontrola i redukcja zbrojeń są jednym z przedmiotów międzynarodowych stosunków politycznych, natomiast funkcjonujący w nich potencjał militarny jest częścią państwa, który w znacznym stopniu wpływa na kształt bezpieczeństwa narodowego oraz międzynarodowego. Od właściwych relacji międzynarodowych wynikających ze wzajemnego stopnia budowy zaufania zależy trafność przyjętych rezolucji i układów rozbrojeniowych, które

⁵² M. Kałduński, *Proces wprowadzania...*, s. 62.

powinny być działaniami wyprzedzającymi o zakresie odpowiadającym przedmiotowi porozumienia rozbrojeniowego.

Wpływ ubocznego działania min lądowych, a szczególnie min przeciwpiechotnych, na wszystkie dziedziny życia nie jest w pełni znany i trudno ocenić to zjawisko w sposób bardzo dokładny. Wynika to z faktu, że ten środek walki był i nadal jest używany przez tzw. państwa biedne. Po zakończeniu konfliktu zbrojnego największe straty, które oscylują w granicach około 90%, odnoszą się głównie do ofiar pochodzących z ludności cywilnej. Ofiarami padają najczęściej: kobiety, dzieci, starcy.

Społeczne koszty użycia min lądowych można mierzyć na wiele sposobów, zaczynając od trwającej latami niezbędnej pomocy chirurgicznej i protetycznej dla ofiar poprzez nadmierne wydatki budżetowe ze skromnych zasobów finansowych zaminowanych krajów, kończąc na ogromnych wydatkach ponoszonych przez społeczność całego świata. Bez względu na przyjęte metody badań można jedynie stwierdzić, że w skali globalnej są to bardzo duże koszty.

Dzięki szeroko zakrojonym działaniom na rzecz likwidacji min przeciwpiechotnych znaczącą rolę w tych poczynaniach odegrały również i nadal odgrywają organizacje pozarządowe działające w ramach Międzynarodowej Kampanii na Rzecz Zakazu Min Przeciwpiechotnych (ICBL). Skupia ona około 1 400 organizacji pozarządowych działających w 90 krajach, które w swojej działalności propagują ideę wyeliminowania broni minowej z arsenałów sił zbrojnych⁵³.

- Dopóki miny nie zostaną usunięte i zniszczone to w dalszym ciągu będą:
- powodować ogromne koszty społeczne trwania takiego stanu rzeczy;
 - przysparzać społeczeństwu bezdomnych lub zwiększać liczbę uchodźców w sąsiednich krajach;
 - uniemożliwiać odbudowę ekonomiczną krajów, przedłużając na wiele lat konieczność funkcjonowania nadmiernie rozbudowanej opieki społecznej;
 - uniemożliwiać zorganizowanie wewnętrznych służb państwa;
 - stanowić fizyczną przeszkodę w osiągnięciu konsolidacji narodu;
 - sprzyjać tworzeniu warunków do rozwoju chorób oraz zwiększania liczby rannych i kalek oraz nadmiernej liczby zgonów;
 - podsycać dążenia pewnych grup społecznych do militaryzacji życia kraju.

Obecnie ponad $\frac{2}{3}$ państw na świecie jest stroną Konwencji ottawskiej o zakazie użycia, składowania, produkcji i przekazywania min przeciwpiechotnych oraz ich zniszczeniu. Wśród tych państw znajdują się jedne z najbardziej „zaminowanych”, jak np. Angola, Bośnia. Przyjmując traktat ottawski, rządy złożyły wiele obietnic: oczyszczenie terenów, zniszczenie istniejących skła-

⁵³ Zob.: W. Bienkowski, *Wykorzystanie broni minowej...*, s. 89.

dów, zapewnienie pomocy i godnego życia ofiarom⁵⁴, jednak życie toczy się dalej i rządzi się swoimi prawami.

Streszczenie

Nękające współczesny świat zagrożenia – konflikty asymetryczne, terroryzm, walka z przeciwnikiem w terenie zurbanizowanym, gdzie znajduje się ludność i infrastruktura cywilna, wpłynęły na potrzebę zastosowania innych niż broń konwencjonalna środków walki. Wprowadzenie nowego środka walki budzi liczne kontrowersje wynikające z pozytywnych opinii entuzjastów nowego uzbrojenia, jak również ich przeciwników, którzy uzasadniając swoje racje, posługują się rzeczowymi argumentami, tak jak to się dzieje w przypadku amunicji ze zubożonego uranu. Przyjęte dotychczas dokumenty MPHKZ wyraźnie określają rodzaje broni, które zostały uznane za niehumanitarne. Problemem pozostaje brak definicji, która w kompleksowy sposób objęłaby swoim zakresem pojęcie broni niehumanitarnych. Z tego powodu uzasadnione jest przyjęcie ogólnej definicji, która określałaby cechy pozwalające uznać dany typ uzbrojenia za powodujący zbędne cierpienia.

Summary

Threats scourging contemporary world – asymmetrical conflicts, terrorism, fight against the opponent in the urbanised area, where the population and the civil infrastructure are, affected the need of applying the combat assets different from the conventional weapon. Implementing new combat assets is waking up frequent controversies resulting from positive opinions of enthusiasts of the new weaponry, as well as their opponents, which justifying one's arguments they are using material arguments, the same as it is happening in case of the ammunition of impoverished uranium. MPH-KZ documents accepted so far clearly are defining types of the weapon which were regarded inhumane. An absence of a definition remains the problem which in the comprehensive way would embrace the notion I defending with its scope inhumane. For this reason accepting the general definition which would determine features causing unnecessary suffering in the given type of the weaponry is justified.

⁵⁴ K. Derlicka, *Kierunku świata bez min. Szczyt w Nairobi*, „Przegląd Czerwonokrzyski” 2004, nr 3, s. 11.

Literatura

- Balcerowicz B., *Sily zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006.
- Barszczewski Z., *Przywrócone życie – rozminowanie ziem Polski*, Warszawa 1998.
- Bieńkowski W., *Wykorzystanie broni minowej w polityce obronnej współczesnych państw*, Warszawa 2003.
- Bieńkowski W., *Miny przeciwpiechotne w świetle prawa międzynarodowego*, „Zeszyty Naukowe AON” 2002, nr 2 (47).
- Ciupiński A., Malak K., *Bezpieczeństwo polityczne i wojskowe*, Warszawa 2004.
- Clausewitz C., *O wojnie*, tłum. A. Cichowicz, L.W. Koc i F. Schoener, Lublin 1995.
- Czaja J., *Euroatlantycka przestrzeń bezpieczeństwa*, Warszawa 2005.
- Derlicka K., *Kierunku świata bez min. Szczyt w Nairobi*, „Przegląd Czerwonokrzyski” 2004, nr 3.
- Działania wojenne, pokojowe i stabilizacyjne prowadzone w warunkach szczególnych w XX i XXI wieku. Konflikty–doświadczenia–bezpieczeństwo*, red. nauk. Kozerański D., Toruń 2007.
- Dyplomacja wielostronna*, red. nauk. Ciupiński A., Warszawa 2003.
- Encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1936.
- Flemming M., *Międzynarodowe Prawo Humanitarne Konfliktów Zbrojnych. Zbiór Dokumentów*, Warszawa 2003.
- Jan Paweł II, *List Apostolski Novo Millennio Ineunte*.
- Kałużński M., *Proces wprowadzania zakazu min przeciwpiechotnych*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2007.
- Kostrzewa E., Sosnowski A.M., *Podniesienie koncepcji samorządu terytorialnego i przygotowanie struktur służb bezpieczeństwa do wyzwań podczas imprez masowych*, w: *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Zagrożenia podczas imprez masowych*, red. M. Żuber, Wrocław 2008.
- Kubiak K., *Wojny, konflikty zbrojne i punkty zapalne na świecie*, Warszawa 2007.
- Madej M., *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, Warszawa 2007.
- Milanowska K., *Podstawy rehabilitacji ruchowej w dysfunkcjach narządu ruchu*, t. 2: Podstawy rehabilitacji ruchowej, Warszawa 2018.
- Międzynarodowe prawo humanitarne we współczesnym świecie. Osiągnięcia i wyzwania*, red. Jasudowicz T., Toruń 2007.
- Olbrycht M., Rutkowski J., *Bezpieczeństwo prac minersko-pirotechnicznych w działaniach antyterrorystycznych*, Legionowo 1994.
- Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Toruń 1999.
- Pietraś M., *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2006.
- Protokół dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych, Genewa, 17 czerwca 1925 r., (Dz.U. z 1929 r., nr 28, poz. 275).
- Protokół w sprawie oślepiającej broni laserowej, Wiedeń, 12 października 1995 r., (Druk sejmowy nr 1747 z 4 lipca 2003 r.).

Protokół w sprawie zakazu lub ograniczeń użycia min, min pułapek i innych urządzeń, Genewa, 3 maja 1996 r. (Protokół II do konwencji z 1980 r. w postaci zmienionej 3 maja 1996 r.).

Protokół w sprawie zakazu lub ograniczeń użycia min, min pułapek i innych urządzeń (Protokół II) z 10 października 1980 r.

Rozporządzenie nr 1724/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 23 lipca 2001 r. dotyczące działań przeciwko minom przeciwpiechotnym w krajach rozwijających się.

Rubbarly M., *The Effects of Landmines on Women In the Middle East*, <http://www.hdic.jmu.edu/journal/5.3/focus>.

Rydziński Z., *Psychiatria wojskowa*—Podręcznik, Warszawa 1986.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 1998.

Śladkowski S., Mazurek Z., *Aspekty militarne i niemilitarne zagrożeń środowiskowych*, Warszawa 2003.

Wiatr J.J., *Socjologia wojska*, Warszawa 1992.

Żarczyński A., *Zagrożenie minowe w rejonach misji pokojowych*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2000, nr 4.

Żubra M., *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Zagrożenia podczas imprez masowych*, Wrocław 2008.

Władysław Kubiak

(Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku)

POWSTANIE PAKTU PÓŁNOCNOATLANTYCKIEGO I GŁÓWNE OKRESY JEGO DZIAŁANIA. AKCESJA POLSKI DO NATO

Słowa kluczowe: Sojusz Północnoatlantycki, Układ Warszawski, „zimna wojna”, bezpieczeństwo, konflikty zbrojne, plan Marshalla, regionalny system bezpieczeństwa zbiorowego

ESTABLISHMENT OF THE NORTH ATLANTIC PACT AND MAIN PERIODS OF ITS ACTION. POLISH ACCESSION TO NATO

Keywords: North Atlantic Alliance, Warsaw Pact, “cold war”, security, armed conflicts, Marshall plan, regional collective security system

Wstęp

NATO (North Atlantic Treaty Organization) – jest to w bezpośrednim tłumaczeniu Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego. OTP powstała w 1949 r. na podstawie podpisanego wcześniej traktatu północnoatlantyckiego. Celem istnienia paktu o charakterze polityczno-wojskowym była obrona militarna przed Związkiem Radzieckim i krajami pozostającymi w zasięgu jego oddziaływania politycznego¹. Na przestrzeni kilkadziesiąt lat, od chwili powstania aż do zakończenia tzw. „zimnej wojny”, NATO stało się ważnym elementem utrzymywania równowagi między Wschodem a Zachodem. Według założeń, które przesądziły o powstaniu tej organizacji, NATO miało

¹ D. Platt, *NATO. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego*, w: Jan Nowak-Jeziorański, *Polska droga do NATO. Listy, dokumenty, publikacje, wybór i oprac.* D. Platt, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław 2006, s. 23.

i ma nadal zapobiegać rozprzestrzenianiu się konfliktów i stabilizować sytuację na świecie².

Celem artykułu jest przedstawienie uwarunkowań historycznych i politycznych, które legły u podstaw powstania Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego oraz przypomnienie głównych działań NATO na przestrzeni 70 lat istnienia.

Powstanie NATO

24 sierpnia 1949 r., na mocy podpisanego 4 kwietnia 1949 r. traktatu waszyngtońskiego, powstała Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego, której głównym celem była obrona przed zagrożeniem ze strony ZSRR³. Sojusz powstał, by – zdaniem Lorda Ismaya, pierwszego sekretarza generalnego NATO – „Rosjan trzymać z daleka, Amerykanów blisko, a Niemców pod kontrolą”⁴. Jak to się stało, że w krótkim czasie po pokonaniu wspólnego wroga, którym były Niemcy i ich faszystowska polityka prowadząca do wybuchu najstraszniejszej w dziejach ludzkości II wojny światowej, rozeszły się wspólne drogi niedawnych aliantów i dokonany został podział na dwubiegunowy świat?

Prawie sześćoletni okres trwania II wojny światowej, zaangażowanie w niej wielu państw z udziałem wielu milionów ludzi i ogromne straty ludnościowe i gospodarcze spowodowały, że Europa była rozbita politycznie i wyczerpana długotrwałym konfliktem. Nastąpiły też ogromne zmiany polityczne i geograficzne (w znaczeniu politycznym i militarnym) na kontynencie. Odgrywające do tej pory mocarstwową rolę w świecie Niemcy, ale też Wielka Brytania i Francja, utraciły na znaczeniu. Upadek tych państw doprowadził do załamania się kolonializmu w Afryce, Azji, Ameryce Południowej i Oceanii, kolonie na tych terenach przekształcały się w niepodległe państwa⁵. Te zmiany zostały jeszcze bardziej pogłębione katastrofalną sytuacją gospodarczą prawie wszystkich państw, większość dotychczasowych aliantów

² R. Kupiecki, *Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2016, s. 5.

³ J. Kaczmarek, A. Skowroński, *NATO. Europa. Polska*, Wrocław 1999, s. 99.

⁴ <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/20-lat-polski-w-nato-historia-sojuszu-polnocnoatlantyckiego>; P.A. Leszczyński, *NATO w epoce postkrymskiej*, Gorzów Wielkopolski 2016, s. 21; R. Kupiecki, *NATO 1949–2002. Zarys problematyki w: Polska w NATO – pakiet edukacyjny*, red. R. Kupiecki, M. Sielatycki, Warszawa 2002, s. 10.

⁵ *Encyklopedia PWN. Historia. Wiek XIX i XX*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002 r., s. 115.

była zadłużona korzystaniem z wojennych kredytów i wsparcia materialnego w USA.

Wszystkie te czynniki negatywnie wpływały na nastroje społeczne, które potęgowała jeszcze ogromna fala demobilizacji milionów ludzi powracających z wojny i szukających normalnej pracy. Te nastroje zbiegły się dodatkowo z radykalizacją społeczną i ofensywą propagandy europejskich partii komunistycznych wieszczących upadek zachodnich demokracji i postulujących stworzenie modelu opartego na doświadczeniach Związku Radzieckiego. Działo się to w tle tworzenia systemów demokracji ludowej na terenach zajętych przez Armię Czerwoną, co wzmacniało poczucie destabilizacji wewnątrz zachodnioeuropejskich państw i poczucie zagrożenia ekspansją ZSRR.

Po wojnie pewną popularnością we Francji, Belgii, Włoszech i Austrii cieszyła się ideologia komunistyczna, co wynikało z rozczarowania sytuacją gospodarczą jeszcze z okresu sprzed wojny i z dużego zaangażowania ugrupowań lewicowych w ruch oporu w krajach okupowanych przez Niemcy, ale jej działacze zostali bardzo szybko (1946–1947) odsunięci od wpływu na rządy w krajach zachodniej Europy.

Ważnym jest stwierdzenie, że koniec II wojny światowej był jednocześnie początkiem nowego podziału świata na strefy wpływów, co miało zapobiegać powstawaniu zbrojnych konfliktów i zapewnić trwałą pokój. O kształcie świata po wojnie zdecydowały trzy konferencje, które odbyły się w latach 1943–1945: w Teheranie (w 1943 r.), Jałcie (w 1945 r.) i Poczdamie (1945 r.), podczas których wszystkie decyzje uzgadniali przywódcy USA, Wielkiej Brytanii i ZSRR⁶.

Decyzje podejmowane pomiędzy tymi przywódcami rozstrzygały o obliczu powojennej Europy, dzieląc ją na dwie strefy wpływów – radzieckich i anglosaskich. W rezultacie tych rozstrzygnięć powstały w Europie dwa przeciwstawne sobie bloki polityczne, pomiędzy którymi bardzo szybko doszło do rywalizacji. Obok podziału Europy, ważną konsekwencją II wojny stało się powołanie do życia międzynarodowej organizacji, której zadaniem miało być czuwanie nad pokojem na świecie, rozwiązywanie sporów między państwami na drodze pokojowej i rozwijanie pokojowej współpracy między różnymi państwami. Była to Organizacja Narodów Zjednoczonych. 26 czerwca 1945 r. podpisano Kartę Narodów Zjednoczonych, akt prawny regulujący działalność ONZ. Karta została podpisana przez 50 z 51 krajów członkowskich, pozostawiono miejsce dla Polski⁷.

⁶ A. Żebrowski, *Polska Rzeczpospolita Ludowa w zainteresowaniu służb specjalnych wybranych państw*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Politologica” 2014 (XIII), s. 94–95; zob. przypis 1.

⁷ A. Kuszykiewicz, M. Miedzińska, *Organizacje międzynarodowe*, Warszawa 2018.

Wkrótce, po zakończeniu działań wojennych zaczęły pojawiać się pierwsze rysy wśród głównych państw tworzących dotychczas koalicję antyhitlerowską. Państwa zachodnie, w szczególności Wielką Brytanię, i ZSRR, zaczęło dzielić coraz więcej, a różnice i sprzeczne interesy dotyczyły bardzo poważnych kwestii. Coraz bardziej uwidaczniała się też radziecko-amerykańska rywalizacja militarna. Jej początek należy widzieć w pierwszych latach powojennych – 1945–1947. Stalin lansował tezę, zgodnie z którą walka klasowa zaostrza się w miarę budowania „socjalizmu”, a w odpowiedzi Stany Zjednoczone ogłosiły doktrynę „powstrzymywania komunizmu”, której celem było zahamowanie jego ekspansji na inne kraje Europy i świata przy użyciu wszelkich środków⁸.

Zupełnie przeciwstawne interesy obu mocarstw uwidoczniły się podczas różnych konfliktów, do których doszło w różnych częściach świata tuż po II wojnie światowej. ZSSR udzielał wszelkiego wsparcia siłom komunistycznym, natomiast USA wspierały siły antykomunistyczne i kapitalistyczne. Walka mocarstw o wpływy toczyła się w północnej Korei, w Grecji, gdzie przewagę zyskały państwa zachodnie; w Chinach państwa zachodnie udzieliły wsparcia działaczom Kuomintangu. USA starały się ugruntować swoją pozycję w Europie Zachodniej, wzmacniając swe bazy wojskowe na Spitsbergenie w Norwegii oraz podpisując z Danią umowę dotyczącą baz wojskowych na Grenlandii⁹.

Był to początek „zimnej wojny”, której symbolem stało się słynne stwierdzenie Churchilla, wygłoszone przez niego w Fulton.

Od Szczecina nad Bałtykiem do Triestu nad Adriatykiem opuściła się żelazna kurtyna w poprzek kontynentu. Poza tą linią znajdują się wszystkie stolice dawnych państw środkowej i wschodniej Europy: Warszawa, Berlin, Praga, Wiedeń, Budapeszt, Belgrad, Bukareszt i Sofia – wszystkie te miasta i zamieszkująca je ludność [...] podlegają nie tylko wpływom, ale i kontroli Moskwy [...] ¹⁰.

Niezwykle istotną rolę w ramach wdrażanej w Europie przez USA doktryny „powstrzymywania komunizmu” odgrywał plan Marshalla, którego celem była pomoc dla zniszczonych działaniami wojennymi krajów euro-

⁸ A. Krawczyk, *Jak Harry Truman chciał powstrzymać ZSRR*, „Polityka” 2017, 7 III; H.A. Jamsheer, *Doktryny administracji USA w systemie bezpieczeństwa państwa okresu „zimnej wojny”*. *Wybrane zagadnienia*, s. 616, <http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/1761/34.pdf>.

⁹ Erhard Cziomer, *Przesłanki i istota kształtowania się konfliktu Wschód–Zachód*, https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/275/Cziomer_Erhard_Przes%C5%82anki_i_istota_kszta%C5%82towania_si%C4%99_konfliktu_Wsch%C3%B3d-Zach%C3%B3d_2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

¹⁰ P. Chmielewski, *Nowe odczytanie „mowy fultonskiej” Winstona Churchilla (artykuł dyskusyjny)*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica” 2001, nr 73, s. 181–196.

pejskich w odbudowie ich gospodarki. Korzyści z tego projektu czerpały nie tylko kraje, które otrzymały pomoc, ale również same Stany Zjednoczone, które także musiały przestawić swoją gospodarkę z wojennej na pokojową¹¹.

Udziału w realizacji tego projektu odmówił jednak ZSRR, gdyż uznał, że jest on wymierzony w gruncie rzeczy przeciw niemu. Wskutek jego nacisków udziału w planie odmówiły też Czechosłowacja i Polska, co spowodowało, że decyzje te miały ogromne konsekwencje dla rozwoju tych państw. Plan Marshalla stanowił bowiem wielką szansę dla tych krajów – nie tylko dla ich odbudowy, ale przede wszystkim dla ich integracji handlowej i gospodarczej z resztą Europy Zachodniej.

Skutki tych decyzji pozostają widoczne do dziś. Kraje Europy Środkowo-Wschodniej na kolejne niemal pół wieku stały się zależne od Związku Radzieckiego pod względem gospodarczym, militarnym i politycznym. W odpowiedzi bloku radzieckiego na plan Marshalla w styczniu 1949 r. powołana została Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej¹². 4 marca 1947 r. Wielka Brytania oraz Francja podpisały we francuskim mieście Dunkierka układ o stałej pomocy wzajemnej przeciwko ewentualnej niemieckiej agresji, noszący nazwę Traktatu o sojuszu i wzajemnej pomocy, który był pierwszym po II wojnie światowej paktem o bezpieczeństwie. Traktat został zawarty na 50 lat, dotyczył on wspólnej obrony obu państw¹³.

W marcu 1948 r. pięć krajów zachodnioeuropejskich – Belgia, Holandia, Francja, Luksemburg i Wielka Brytania podpisały tzw. traktat brukselski będący wyrazem chęci utworzenia wspólnego systemu obrony oraz umocnienia wzajemnych powiązań i wzajemnego bezpieczeństwa¹⁴. Ten akt mający niezwykłą wymowę polityczną był swoistą zapowiedzią utworzenia traktatu północnoatlantyckiego ze względu na zupełnie nowe podejście państw europejskich do współpracy w dziedzinie obrony na wojskowych i niemilitarnych płaszczyznach. Zacieśnienie współpracy obronnej stanowiło spełnienie warunku podstawowego zaangażowania politycznego i wojskowego USA na Starym Kontynencie. Tak właśnie myślał ówczesny szef brytyjskiej dyplomacji i ojciec traktatu waszyngtońskiego Ernest Bevin, postrzegając traktat brukselski jako „szprotkę

¹¹ B. Steil, *Plan Marshalla. Postawić świat na nogi*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa 2020; K. Kowalski, *Plan Marshalla – uwarunkowania i skutki gospodarczo-polityczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014; tenże: *Widmo Ekonomicznej Katastrofy czy strach przed komunizmem? Motywy planu Marshalla w świetle amerykańskich dokumentów*, „Polityka i Społeczeństwo”, nr 2 (13); J. Morawski, *70 lat planu Marshalla. Fakty i mity o największym programie rozwojowym XX wieku*, „Polityka” 2014, nr 2986, 25 X, s. 78.

¹² *40 lat RWPG. Ewolucja instytucji i struktur socjalistycznej integracji gospodarczej*, red. R. Chwieduk, A. Krawczewski, Warszawa 1988.

¹³ J. Kaczmarek, A. Skowroński, dz. cyt., s. 6.

¹⁴ Tamże, s. 25; D. Platt, *NATO...*, s. 23.

mającą ułatwić złapanie wieloryba”¹⁵. Drugim wydarzeniem, które przesądziło i przekonało państwa Europy Zachodniej o potrzebie zacieśnienia współpracy wojskowej, był kryzys berliński w latach 1948–1949, który zmienił stosunki radziecko-amerykańskie i w konsekwencji którego Europa Zachodnia poczuła bezpośrednie zagrożenie ze strony ZSRR¹⁶. Toczące się od czerwca 1948 r. rozmowy w sprawie transatlantyckiego sojuszu weszły w decydującą fazę.

Kolejnym krokiem były negocjacje z Kanadą i Stanami Zjednoczonymi w sprawie utworzenia wielkiego, jednolitego Sojuszu Północnoatlantyckiego zapewniającego sygnatariuszom gwarancje bezpieczeństwa i wspólne zobowiązania Europy i Ameryki Północnej. Rozmowy te, poszerzone o przedstawicieli zaproszonych do sojuszu innych krajów zachodniej Europy (Danii, Islandii, Norwegii, Portugalii i Włoch), zakończyły się w kwietniu 1949 r. uroczystym podpisaniem tzw. traktatu waszyngtońskiego, który powołał do życia system bezpieczeństwa, oparty o partnerstwo i współpracę tych dwunastu państw¹⁷.

Sojusz Północnoatlantycki utworzony więc został na podstawie traktatu, który dobrowolnie zawarły pomiędzy sobą państwa członkowskie. Każde z nich przystąpiło do niego po uprzednim przeprowadzeniu publicznej debaty wśród obywateli własnego państwa oraz na drodze stosownej parlamentarnej procedury ratyfikacyjnej. Warto przypomnieć – NATO (Pakt Północnoatlantycki) to sojusz polityczno-wojskowy państw Europy Zachodniej, USA i Kanady powołany do istnienia w Waszyngtonie 4 kwietnia 1949 r. na podstawie uchwalonej przez Senat USA w czerwcu 1948 r. tzw. rezolucji Vandenberg, która wzywała do tworzenia bloków militarnych w celu zapobiegania radzieckiemu zagrożeniu¹⁸. Pakt został zawiązany w początkach szczytowego okresu „zimnej wojny” w celu obrony państw członkowskich przed zagrożeniem ze strony ZSRR i jego krajów satelickich. Problem ewentualnego wystąpienia zbrojnego sformułowano w sposób bardzo precyzyjny: „atak zbrojny przeciw jednej ze stron układu lub kilku w Europie czy Ameryce Północnej będzie uważany za atak przeciw wszystkim”.

W 1949 r. układ podpisało 12 państw: Belgia, Dania, Francja, Holandia, Islandia, Luksemburg, Norwegia, Portugalia, Wielka Brytania, Włochy, a także Kanada i USA¹⁹. 18 lutego 1952 r. do paktu przystąpiły Grecja i Turcja, 5 maja 1955 r. przyjęto RFN, natomiast w 1982 r. – Hiszpanię²⁰. W lipcu 1966 r.

¹⁵ <https://www.wprost.pl/historia/10198337/20-lat-polski-w-nato-jak-powstal-sojusz-polnocnoatlantycki.html>.

¹⁶ M. Sołomin, *Nic dobrego na wojnie*, Rebis, Poznań 2011, s. 140–141; B. Mikulska-Górska, *Kryzys berliński 1948–1949*, Warszawa 1980.

¹⁷ J. Kaczmarek, A. Skowroński, dz. cyt., s. 7.

¹⁸ Tamże, s. 7.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże, s. 27.

Francja opuściła wojskowe struktury paktu, pozostając jedynie w strukturach politycznych. Grecja wycofała się ze struktur wojskowych po kryzysie cypryjskim w 1974 r., powróciła jednak do nich w 1980 r.²¹

Rezultatem podpisania paktu było odejście przez USA od polityki izolacjonizmu. Zgodnie z 51 artykułem Karty Narodów Zjednoczonych, na który powołują się sygnatariusze, układ ma charakter obronny. Treść jego przewiduje wzajemną pomoc wojskową na wypadek ataku na jednego z uczestników porozumienia, traktując ją jako wspólną obronę. Uznano także, że wspólna obrona będzie obowiązywała również wtedy, gdy taki atak nastąpi na obszarze na północ od Zwrotnika Raka. Siedzibą władz NATO były kolejno Londyn (do 1952) i Paryż (do 1966), obecnie Bruksela.

Główne okresy działania NATO

Oto jak wyglądało kalendarium kolejnych głównych działań Paktu NATO:

- 24 sierpnia 1949 r. wszedł w życie traktat północnoatlantycki i powstała Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego.
- W następnym roku, w trakcie posiedzenia Rady NATO w Nowym Jorku zatwierdzono koncepcję tzw. wysuniętej obrony (*forward strategy*), w myśl której, gdyby zaistniała wojna, państwa NATO spowodowałyby przeniesienie działań bojowych bezpośrednio na terytorium państw bloku wschodniego, odsuwając w ten sposób zagrożenie zniszczenia terenów zachodniej Europy²². Jednocześnie USA przedstawiły propozycję remilitaryzacji Niemiec i przyjęcia ich w skład sojuszu, co zostało uznane przez ZSRR i pozostałe państwa socjalistyczne za przyjęcie kursu konfrontacji i dążenie do odrodzenia militarizmu niemieckiego, co w kontekście niedawno zakończonej II wojny światowej było dla nich nie do przyjęcia²³.
- W październiku 1950 r. Komitet Obrony NATO zaakceptował plan utworzenia sił sojuszniczych złożonych z 50 dywizji, w tym: 20 francuskich, 10 amerykańskich, 10 włoskich, 5 brytyjskich i 5 z państw Beneluksu. Siły te miały stacjonować w zachodniej Europie i być gotowe do przeciwdziałania na wypadek agresji ZSRR na państwa Europy Zachodniej.

²¹ S. Zarychta, *Doktryny i strategię NATO 1949–2013*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2014.

²² H. Spieker, *Światowe mocarstwo USA – czy to już schyłek*, Warszawa 2019, s. 179.

²³ B. Molenda, *Miejsce Planu Schumana w zimnowojennym konflikcie Wschód–Zachód w latach 1950–1952*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica” 1981, nr 10, s. 171–181; J. Lider, *Ewolucja koncepcji wojskowych NATO*, „Przegląd Zachodni” 1966, nr 6, s. 250.

- W 1951 r. Rada NATO podjęła decyzję rozbudowy sił lądowych, które miały stanowić kluczowy potencjał tzw. „tarczy” zabezpieczającej przed ewentualnym atakiem ZSRR. Jednocześnie postanowiono utworzyć siły tzw. „miecza” składające się ze strategicznego lotnictwa bombowego dysponującego bombami jądrowymi. W ich skład miało wejść lotnictwo USA i Wielkiej Brytanii²⁴.

W 1952 r. doszło do pierwszego rozszerzenia NATO o dwa nowe państwa niezwykle ważne w aspekcie rozszerzenia doktryny prezydenta USA, Harry’ego Trumana – „powstrzymywania” (*containment*) komunizmu, mianowicie o Grecję i Turcję. Dzięki temu sojusz mógł kontrolować „wejście” do Morza Czarnego poprzez tureckie cieśniny Bosfor i Dardanele, następnie Morza Egejskiego i wschodniej części Morza Śródziemnego w pobliżu strategicznie ważnego Kanału Sueskiego. Turcja i Grecja stały się odtąd kluczowymi składnikami południowej i południowo-wschodniej flanki NATO²⁵.

- W grudniu 1952 r. Rada NATO przyjęła zasady doktryny wojennej sojuszu oparte na amerykańskiej doktrynie „odstraszania”²⁶.
- W kwietniu 1954 r. podczas zgromadzenia w Paryżu Rada NATO postanowiła, że dużą przewagę radziecką w siłach konwencjonalnych należy zrównoważyć poprzez oparcie strategii NATO na ewentualnym użyciu taktycznej broni jądrowej. W tym celu włączono w skład sił NATO w Europie amerykańskie jednostki dysponujące taką bronią²⁷.
- W październiku 1954 r. na sesji Rady NATO podjęto decyzję o zakończeniu okupacji Niemiec Zachodnich przez państwa członkowskie paktu. Postanowiono także przyznać RFN prawa do odbudowy własnych sił zbrojnych oraz przyjęciu RFN do sojuszu. Decyzje te stanowiły podstawę tzw. układów paryskich²⁸.
- W grudniu 1954 r. na sesji Rady NATO przyjęto amerykańską strategię „zmasowanego odwetu” zakładającą użycie broni jądrowej na dużą skalę w razie ewentualnego konfliktu²⁹.
- W maju 1955 r. państwa zachodniej Europy zakończyły proces ratyfikacji układów paryskich, co zostało uznane przez państwa „bloku wschodniego” za pretekst do utworzenia Układu Warszawskiego, który miał być reakcją na remilitaryzację RFN i przyjęcie jej do NATO³⁰.

²⁴ J. Lider, *Ewolucja...*, s. 250; J. Marszałkiewicz, *Rozwój doktryn powietrznych w okresie zimnej wojny*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2011/2012, s. 172.

²⁵ P.A. Leszczyński, *NATO w epoce postkrymskiej*, s. 20.

²⁶ J. Kaczmarek, A. Skowroński, dz. cyt., s. 48

²⁷ Tamże.

²⁸ N. Bobryk-Deryło, *Uwarunkowania ewolucji Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej*, prac. dokt., UW, Warszawa 2012, s. 48.

²⁹ J. Lider, *Ewolucja...*, s. 251; <http://www.nowastrategia.org.pl/doktryny-nuklearne-nato/>; J. Marszałkiewicz, *Rozwój doktryn powietrznych w okresie zimnej wojny*, s. 173.

³⁰ J. Lider, *Ewolucja...*, s. 250; J. Marszałkiewicz, *Rozwój...*, s. 173.

- W dwa lata później na posiedzeniu Rady NATO potwierdzono strategię użycia broni jądrowej w ewentualnym konflikcie. Środki przenoszenia broni jądrowej miały posiadać nie tylko siły zbrojne USA, ale i pozostałe państwa sojuszu, w tym RFN³¹.
- W latach 1959–1960 USA rozmieściły w Europie Zachodniej wyrzutnie rakiet średniego zasięgu z głowicami jądrowymi, m.in. na terytorium Wielkiej Brytanii (rozlokowano 66 wyrzutni), we Włoszech (30 wyrzutni rakiet typu „Thor”), w Turcji (zainstalowano 15 wyrzutni rakiet typu „Jupiter”). Rozlokowanie rakiet w Turcji w bliskim sąsiedztwie ZSRR, spowodowało reakcję w postaci rozmieszczenia rakiet średniego zasięgu na Kubie, co było przyczyną światowego kryzysu kubańskiego na początku lat 60 XX w.³²
- W maju 1962 r. na sesji Rady NATO w Atenach USA i Wielka Brytania odrzuciły plan przekształcenia NATO w „czwartą potęgę atomową”, którego inicjatorem była Republika Federalna Niemiec. W odpowiedzi wspólnie podkreślono potrzebę rozbudowy sił konwencjonalnych przez państwa sojuszu³³.
- 11 marca 1966 r. prezydent Francji, Charles de Gaulle, ogłosił decyzję, zgodnie z którą francuskie siły zbrojne w ciągu roku wycofają się z zintegrowanych struktur wojskowych NATO i rozmieszczone na terenie Francji wojska sojusznicze i kwatery dowódcze NATO także muszą zostać wycofane. Ten radykalny krok Francji spowodował przeniesienie głównej siedziby NATO z Paryża do Brukseli w Belgii 16 października 1967 r. Należy wskazać, że w samej Brukseli mieści się od tamtej pory siedziba polityczna sojuszu, a główne dowództwo wojskowe zostało dyslokowane do miasta Mons, na południe od Brukseli³⁴.
- W 1967 r. jako oficjalną strategię NATO przyjęto amerykańską doktrynę „elastycznego reagowania” zakładającą użycie broni jądrowej w przypadku braku możliwości odparcia ewentualnej agresji siłami konwencjonalnymi. Jednocześnie odwrócono rolę „tarczy” i „miecza”. Funkcję „tarczy” odgrywały strategiczne siły nuklearne, a „miecza” – siły konwencjonalne wzmocnione taktyczną bronią jądrową³⁵.
- W kwietniu 1974 r. państwa NATO przyjęły Deklarację atlantycką, w której głównym postulatem było ograniczenie dominacji USA i rozszerzenie współpracy państw NATO³⁶.

³¹ J. Lider, *Ewolucja...*, s. 254–255.

³² P. Tarczyński, *Kryzys kubański – na skraju wojny atomowej*, „Polityka” 2012, nr 2878, s. 52.

³³ M. Jaśkowski, *Stosunki amerykańsko-zachodniemieckie (1 XII 1961–30 VI 1962)*, „Przeгляд Zachodni” 1962, nr 4, s. 387–396.

³⁴ P.A. Leszczyński, *NATO...*, s. 20; red. A. Marcinkowski, *NATO: kronika, fakty, dokumenty 1949–1982*, Warszawa 1984, s. 205.

³⁵ <http://www.nowastrategia.org.pl/doktryny-nuklearne-nato/>.

³⁶ P. Matera, *Ekonomiczne polityki Stanów Zjednoczonych wobec Europy Zachodniej za prezydentury Richarda M. Nixona (1969–1974)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.

- W roku 1976 i w latach następnych USA zaczęły propagować i wcielać w życie wspólną doktrynę militarną sił konwencjonalnych. Oparta była na założeniach tzw. aktywnej obrony. W 1981 r. doktryna ta jako tzw. „doktryna bitwy powietrzno-lądowej” została oficjalnie przyjęta przez USA³⁷.
- W 1982 r. przyjęto do NATO Hiszpanię, która nie wstąpiła jednak od razu do struktur wojskowych organizacji³⁸.
- W 1984 r. w Sztokholmie odbyła się konferencja w sprawie środków budowy zaufania i bezpieczeństwa w Europie – NATO stało się stroną rozmów rozbrojeniowych³⁹.
- W kwietniu 1991 r. podczas sesji Rady NATO przyjęto deklarację o partnerstwie z krajami Europy Środkowej i Wschodniej.
- W październiku 1996 r. w Detroit Bill Clinton zapowiedział rozszerzenie sojuszu w 50. rocznicę jego utworzenia i rychłe zaproszenie kandydatów z Europy Środkowo-Wschodniej do negocjacji.
- 7 maja 1997 r. podczas szczytu NATO w Paryżu podpisano Akt stanowiący o wzajemnych stosunkach, współpracy i bezpieczeństwie między NATO a Federacją Rosyjską⁴⁰.

Interwencje zbrojne NATO

W latach 90. XX w. rozpoczęły się zbrojne interwencje NATO, co miało miejsce już po zakończeniu „zimnej wojny” (w czasie jej trwania NATO nigdzie nie interweniowało zbrojnie). Przypomnieć należy następujące interwencje zbrojne:

1. Operacja „Deliberate Force” – była to wojskowa operacja NATO przeprowadzona w okresie między 30 sierpnia a 20 września 1995 r., której cel stanowiło wsparcie operacji sił pokojowych ONZ w Bośni i Hercegowinie. Polegała głównie na uderzeniach lotniczych skierowanych na jednostki lądowe obu skonfliktowanych stron, czyli walczących o autonomię bośniackich Serbów i Bośni i Hercegowiny, na której terenie toczyły się główne walki,

³⁷ <https://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/plk-j-tym-usa-zakonczyly-zimnowojenny-konflikt-posiadajac-najnowoczesniejsza-armie>.

³⁸ P.A. Leszczyński, *NATO...*, s. 20.

³⁹ J. Kaczmarek, A. Skowroński, dz. cyt., s. 117; A. Florczak, *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, w: T. Łoś-Nowak, *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota-mechanizmy działania-zasięg*, wyd. 4, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 138–164.

⁴⁰ D. Platt, *NATO...*, s. 25.

wraz ze sprzymierzonymi z nimi od pewnego momentu Chorwatami. Była ona odrębną częścią operacji lotniczej Paktu NATO „Deny Flight”. Naloty sił powietrznych w ramach operacji „Deliberate Force” zapewniały wsparcie dla sił pokojowych ONZ w Bośni i Hercegowinie UNPROFOR. Operacja „Deliberate Force” była pierwszą w historii Sojuszu Północnoatlantyckiego kampanią lotniczą, której istota polegała na zapobieganiu powtarzającym się naruszeniom zakazu lotów wojskowych statków powietrznych nad określonymi przez ONZ strefami bezpieczeństwa oraz wsparciu powietrznym dla jednostek UNPROFOR przy wykorzystaniu aktywnej działalności lotnictwa NATO⁴¹. Rezultatem operacji powietrznej NATO było unicestwienie zintegrowanego systemu obrony powietrznej bośniackich Serbów, przerwanie głównych linii zaopatrzenia ich armii oraz zniszczenie serbskich fabryk i magazynów broni. Niezwykła skuteczność tych lotniczych uderzeń doprowadziła do zawarcia układu pokojowego w Dayton, kończącego wojnę w Bośni i Hercegowinie. W wyniku użycia broni przez lotnictwo koalicji państw Sojuszu Północnoatlantyckiego śmierć poniosło 25 do 30 osób. Interwencja NATO zakończyła jednak wieloletnią krwawą wojnę domową na terytorium Bośni i Hercegowiny, której głównymi ofiarami były osoby cywilne.

2. Operacja „Allied Force” – przeprowadzona przez siły NATO między 24 marca i 20 czerwca 1999 r. to operacja lotnicza w Federalnej Republice Jugosławii. Jej celem było doprowadzenie do zakończenia czystek etnicznych na terenie Kosowa. Działania zbrojne zostały podjęte wobec nieskuteczności podejmowanych wcześniej działań dyplomatycznych. Sojusz Północnoatlantycki zdecydował się przeprowadzić operację militarną, którą nazwano „pierwszą w historii wojną o prawa człowieka”. Operacja ta była pierwszą w historii Sojuszu Północnoatlantyckiego operacją wojskową bez legitymacji Organizacji Narodów Zjednoczonych. Z tego względu operacja „Allied Force” była przykładem postępującej transformacji Sojuszu Północnoatlantyckiego, który przekształcił się z organizacji *stricte* defensywnej w zdolną do działania poza terytorium państw członkowskich, na peryferiach Europy, zdolną do prowadzenia tam długotrwałych operacji w celu stabilizowania sytuacji kryzysowych⁴².

3. 11 września 2001 r. terroryści z organizacji Al-Ka’ida dokonali zaplanowanego ataku na terytorium USA. Następnego dnia – 12 września – Rada Północnoatlantycka, najwyższe ciało decyzyjne NATO, oświadczyła, że jeśli

⁴¹ M. Marszałek, *Użycie lotnictwa NATO w konflikcie bałkańskim*, Warszawa 2006, s. 72–76, 80–83; M. Kuczyński, M. Ray-Ciemiega, *Bałkański syndrom. Konflikty zbrojne w byłej Jugosławii 1991–99 i wojna w Kosowie. Udział wielonarodowych sił pokojowych NATO w utrzymaniu pokoju na Bałkanach 1993–2000*, Warszawa 2000, s. 72; L. Podhorodecki, *Jugosławia: dzieje narodów, państw i rozpad federacji*, Warszawa 2000, s. 211.

⁴² B. Piętka, *Operacja „Allied Force”, czyli unicestwienie Jugosławii*, „Myśl Polska” 2019, nr 15–16; Ł. Zalesiński, *NATO i kosowska lamigłówa*, zob.: <http://www.polskazbrojna.pl/home/articleshow/27884?t=NATO-i-kosowska-lamiglowka>.

zostanie ustalone, że atak przeciwko Stanom Zjednoczonym był kierowany z zagranicy, zostanie on uznany za działanie spełniające warunki artykułu 5. traktatu waszyngtońskiego (północnoatlantyckiego), który zobowiązuje do kolektywnej obrony państw członkowskich Sojuszu Północnoatlantyckiego, najważniejszego artykułu traktatu powołującego NATO. 2 października 2001 r. wszystkie państwa członkowskie NATO oficjalnie uznały, że warunki artykułu 5. traktatu zostały spełnione, co z mocy prawa oznaczało wejście w życie wynikającej z traktatu „klauzuli zobowiązaniowej”, co zobowiązało wszystkie kraje sojuszu do udzielenia Stanom Zjednoczonym niezbędnej pomocy⁴³.

4. Operacja „EUNavFor Atalanta” – operacja morska i wojskowa Unii Europejskiej i NATO rozpoczęta 8 grudnia 2008 r. u wybrzeży Somalii. Jej głównym celem była ochrona statków na tamtejszych akwenach przed somalijskimi piratami. W skład kontyngentu wojskowego wchodziły okręty wojenne i samoloty z ośmiu krajów UE⁴⁴.

5. Operacja „Unified Protector” – (polska wersja kryptonimu tej operacji to „Zjednoczony Obrońca”) – operacja morska i lotnicza NATO przeprowadzona w celu wyegzekwowania postanowień rezolucji RB ONZ nr 1970 oraz nr 1973. Operację tę NATO przejęło 25 marca 2011 od państw koalicji ONZ, które 19 marca, rozpoczęły interwencję w Libii. Pełną odpowiedzialność za nadzór nad strefą zakazu lotów NATO przejęło 27 marca. 31 marca o godz. 8:00 NATO przejęło pełną odpowiedzialność za interwencję wojskową. Do tego czasu kraje ONZ interweniowały bez jednolitego dowództwa. Stany Zjednoczone prowadziły operację „Świt Odysei”, Francuzi – operację „Harmattan”, Brytyjczycy – „Ellamy”, natomiast Kanadyjczycy – „MOBILE”. Reszta koalicji pozostała pod dowództwem Amerykanów⁴⁵.

Nowa doktryna NATO

Po zakończeniu „zimnej wojny” i rozpadzie Układu Warszawskiego pakt szukał nowej doktryny. Doszło wówczas do wypracowania nowej koncepcji

⁴³ B. Belica, *Strategia NATO wobec konfliktu w Afganistanie: wyzwanie na miarę XXI wieku*, „ANTE PORTAS – Studia nad Bezpieczeństwem” 2014, nr 1 (3), s. 27–41; M. Trzpił, *Afganistan jako największe współczesne wyzwanie dla NATO*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2009, nr 11, s. 72.

⁴⁴ A. Zięba, *Operacja wojskowa „EUNAVFOR Atalanta”*, http://www.inp.uw.edu.pl/files/publikacje/EUNAVOR_A.Zieba.pdf; *NATO wobec wyzwań współczesnego świata*, red. R. Czulda, R. Łoś, J. Regina-Zacharski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Warszawa–Łódź 2013.

⁴⁵ M. Zajączek, *Operacyjny wymiar misji „Unified Protector” – doświadczenia płynące z operacji pod kątem rozwoju zdolności militarnych NATO*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2014, nr 30, s. 157–179.

strategicznej NATO, która została zatwierdzona oficjalnie w 1991 r. W myśl jej założeń należało utrzymywać wystarczające siły konwencjonalne i nuklearne zdolne do odstraszenia ewentualnych agresorów i prowadzenie działań zapobiegających ewentualnym konfliktom zbrojnym na świecie. W tej doktrynie najważniejsze było zagwarantowanie bezpieczeństwa państw sojuszu w warunkach różnorodnych i wielokierunkowych zagrożeń międzynarodowych (konflikty etniczne i terytorialne, rozprzestrzenianie broni masowego rażenia i technologii uzbrojenia, przerwanie dostaw surowców strategicznych, terroryzm i sabotaż). Na podstawie doświadczeń wynikających ze zrealizowanej w 1999 r. misji NATO w Jugosławii koncepcja uległa aktualizacji⁴⁶, która polegała na wprowadzeniu nowego pojęcia tzw. „operacji spoza artykułu 5.”, którymi są przede wszystkim operacje reagowania kryzysowego, czyli działania przy użyciu sił zbrojnych skierowane na usuwanie przyczyn sytuacji kryzysowych lub kryzysów zagrażających regionalnemu lub światowemu bezpieczeństwu oraz powodujących naruszenie praw człowieka⁴⁷. W tej nowej strategii przyjęto, że podobnie jak w operacjach pokojowych, siły interwenujące powinny działać w sposób niezwykle bezstronny i obiektywny, albowiem zakładano, że NATO nie jest uczestnikiem i stroną w danym konflikcie. Należy zatem przyjąć, że w ujęciu Sojuszu Północnoatlantyckiego przez pojęcie operacji reagowania kryzysowego rozumiane są sojusznicze, wielonarodowe i wielofunkcyjne działania militarne i niemilitarne wychodzące w swych celach militarnych poza artykuł 5. traktatu waszyngtońskiego⁴⁸.

Akcesja Polski do NATO

W 1997 r. pakt zaprosił Czechy, Polskę i Węgry do negocjacji mających na celu przyjęcie ich w poczet członków NATO. Państwa te zostały członkami NATO 12 marca 1999⁴⁹. 5 listopada 1998 r. ministrowie obrony Polski, Niemiec i Danii (Janusz Onyszkiewicz, Volker Rhe i Homa Haekkerup) podpisali konwencję o utworzeniu Międzynarodowego Korpusu Północno-Wschodniego NATO z kwaterą główną w Szczecinie. Korpus rozpoczął działalność po przyjęciu Polski do NATO, w jego skład wchodzi: polska 12 Szczecińska

⁴⁶ A. Czupryński, *Współczesna sztuka operacyjna*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2009, s. 240–250.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ J. Kaczmarek, A. Skowroński, dz. cyt., s. 105, 132–150; D. Platt, *NATO...*, s. 25.

Dywizja Zmechanizowana, niemiecka 14 Dywizja Grenadierów Pancernych i duńska Dywizja Zmechanizowana⁵⁰.

Polska jest członkiem NATO od 21 lat. 12 marca 1999 r. o godz. 19.00 czasu polskiego (godz. 12.00 czasu miejscowego) w Independence w stanie Missouri polski minister spraw zagranicznych Bronisław Geremek podpisał Protokół Akcesyjny Rzeczypospolitej Polskiej do traktatu północnoatlantyckiego. Działając w imieniu swoich państw, podpisy złożyli także przedstawiciele Czech i Węgier. Akcesja Polski do grona państw Sojuszu Północnoatlantyckiego zapoczątkowało włączanie się naszego kraju do wspólnoty euroatlantyckiej i budowanie fundamentu przyszłej integracji w wymiarach: politycznym i ekonomicznym⁵¹.

Podsumowanie

Obecnie NATO jest według niektórych opinii dziejowym fenomenem – jedynym tego rodzaju regionalnym systemem bezpieczeństwa zbiorowego⁵². Należy podkreślić, że w Europie od zakończenia II wojny światowej nie było – z wyjątkiem konfliktu na Bałkanach – prowadzonych działań wojennych, co czyniło kontynent jednym z najbezpieczniejszych na świecie.

Członkostwo Polski w NATO zwielokrotnia tym samym moc obronną kraju, co jest szczególnie ważne w roku obchodów stulecia odzyskania niepodległości po 123 latach niebytu Państwa Polskiego.

Obecnie do NATO należą 29 państw, głównie z Europy. Oprócz wymienionych 12 państw założycielskich do Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego należą: Grecja, Turcja, Niemcy, Hiszpania, Czechy, Polska (od 1999 r.), Węgry, Bułgaria, Estonia, Litwa, Łotwa, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Albania, Chorwacja oraz przyjęta w ostatnich latach Czarnogóra.

Aktualnie głównym celem NATO jest zapewnianie bezpieczeństwa wszystkim członkom sojuszu. Do zadań organizacji należy zatem m.in. usuwanie sporów powstałych między państwami członkowskimi (oraz między państwami członkowskimi a partnerskimi) ochrona i obrona państw człon-

⁵⁰ A. Sokołowski, *Wielonarodowy Korpus Północno-Wschodni w Szczecinie w systemie bezpieczeństwa europejskiego oraz stosunkach polsko-niemieckich (2007–2016)*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2016, XIII, nr 2, s. 73–91; zob. M. Żurek, *Wielonarodowy Korpus Północno-Wschodni jako element zewnętrznego bezpieczeństwa Polski*, w: *Wizje Unii Europejskiej. Przyszłość wspólnej Europy*, red. M. Żurek, Szczecin 2003, s. 159–163.

⁵¹ J. Ćwieluch, *Polska droga do NATO i kadr, który zniknął*, „Polityka” 2019, nr 3201, s. 52.

⁵² J. Kaczmarek, A. Skowroński, dz. cyt., s. 113.

kowskich przed atakami zbrojnymi, zażegnywanie oraz zapobieganie rozprzestrzenianiu się tego typu konfliktów (przy użyciu metod politycznych bądź militarnych), a także promowanie wartości demokratycznych, prowadzenie działań na rzecz rozwoju przyjaznych stosunków międzynarodowych oraz dążenie do utrzymania pokoju⁵³.

Streszczenie

NATO czyli Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego jest sojuszem polityczno-wojskowym zawartym 24 sierpnia 1949 r. w Waszyngtonie. NATO zrzesza państwa Europy i Ameryki Północnej. Traktat podpisało w sumie 12 państw: Wielka Brytania, Norwegia, Włochy, Belgia, Dania, Francja, Holandia, Islandia, Luksemburg, Portugalia, USA i Kanada. Głównym celem powstania NATO była obrona militarna przed atakiem ze strony ZSRR oraz państw z Układu Warszawskiego. Obecnie, po zakończeniu „zimnej wojny”, NATO odgrywa rolę stabilizacyjną w regionach zagrożonych konfliktami, gdzie stara się zapobiegać powstawaniu i rozprzestrzenianiu się konfliktów regionalnych. Państwa z Europy oraz Kanada i USA, które należą do NATO, zadeklarowały wspólne działania, także militarne, na rzecz obrony pokoju, wolności, demokracji i praworządności na obszarze północnoatlantyckim. Członkowie NATO na podstawie art. 5. traktatu waszyngtońskiego są zobowiązani do udzielenia sobie wzajemnej pomocy w przypadku zbrojnej napaści na któregokolwiek z nich. Obecnie do NATO należy 29 krajów.

Summary

NATO or the North Atlantic Treaty Organization is a political and military alliance formed on August 24, 1949 in Washington. NATO brings together the countries of Europe and North America. A total of 12 countries have signed the treaty: Great Britain, Norway, Italy, Belgium, Denmark, France, the Netherlands, Iceland, Luxembourg, Portugal, USA and Canada. The main purpose of the creation of NATO was military defense against attacks by the USSR and the countries of the Warsaw Pact. Currently, after the end of the Cold War, NATO plays a stabilizing role in conflict-threatened regions, where it seeks to prevent the emergence and spread of regional conflicts. Countries from Europe, as well as Canada and the USA, which belong to NATO, have declared joint actions, including military ones, to defend peace, freedom, democracy and the rule of law in the North Atlantic area. NATO members based on art. 5 of the Washington Treaty are obliged to provide mutual assistance in the event of armed assault on any of them. Currently, 29 countries belong to NATO.

⁵³ <https://www.rozmiar.com/kiedy-powstalo-nato.php>; J. Kaczmarek, A. Skowroński, dz. cyt., s. 108–112.

Literatura

- 40 lat RWPG. *Ewolucja instytucji i struktur socjalistycznej integracji gospodarczej*, red. R. Chwieduk, A. Krawczewski, Warszawa 1988.
- Bobryk-Deryło N., *Uwarunkowania ewolucji Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej*, praca dokt., UW, Warszawa 2012.
- Chmielewski P., *Nowe odczytanie „mowy fultonskiej” Winstona Churchilla (artykuł dyskusyjny)*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica” 2001, nr 73.
- NATO wobec wyzwań współczesnego świata*, red. Czulda R., Łoś R., Regina-Zacharski J., Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Warszawa–Łódź 2013.
- Czupryński A., *Współczesna sztuka operacyjna*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2009.
- Encyklopedia PWN. Historia. Wiek XIX i XX*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002 r.
- Florczak A., *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, w: Teresa Łoś-Nowak, *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota–mechanizmy działania–zasięg*, wyd. 4, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.
- Kaczmarek J., Skowroński A., *NATO. Europa. Polska*, Wrocław 1999.
- Kowalski K., *Plan Marshalla – uwarunkowania i skutki gospodarczo-polityczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014.
- Kuczyński M., Ray-Ciemiega M., *Bałkański syndrom. Konflikty zbrojne w byłej Jugosławii 1991–99 i wojna w Kosowie. Udział wielonarodowych sił pokojowych NATO w utrzymaniu pokoju na Bałkanach 1993–2000*, Warszawa 2000.
- Kupiecki R., *Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2016.
- Kupiecki R., *NATO 1949–2002. Zarys problematyki*, w: *Polska w NATO – pakiet edukacyjny*, red. R. Kupiecki, M. Sielatycki, Warszawa 2002.
- Kupiecki R., *NATO w polskiej perspektywie 1989–2019*, Warszawa 2019.
- Kuszykiewicz A., Miedzińska M., *Organizacje międzynarodowe*, Warszawa 2018.
- Leszczyński P.A., *NATO w epoce postkrymskiej*, Gorzów Wielkopolski 2016.
- Marszałek M., *Użycie lotnictwa NATO w konflikcie bałkańskim*, Warszawa 2006.
- Matera P., *Ekonomiczne polityki Stanów Zjednoczonych wobec Europy Zachodniej za prezydentury Richarda M. Nixona (1969–1974)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Mikulska-Górska B., *Kryzys berliński 1948–1949*, Warszawa 1980.
- NATO: kronika, fakty, dokumenty 1949–1982*, red. Marcinkowski A., Warszawa 1984.
- Platt D., *NATO. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego*, w: J. Nowak-Jeziorański, *Polska droga do NATO. Listy, dokumenty, publikacje*, wybór i opr. D. Platt, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław 2006.
- Podhorodecki L., *Jugosławia: dzieje narodów, państw i rozpad federacji*, Warszawa 2000.
- Sołonin Mark, *Nic dobrego na wojnie*, Rebis, Poznań 2011.
- Spieker H., *Światowe mocarstwo USA – czy to już schyłek*, Warszawa 2019.

- Steil B., *Plan Marshalla. Postawić świat na nogi*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa 2020.
- Zarychta S., *Doktryny i strategie NATO 1949–2013*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2014.
- Żurek M., *Wielonarodowy Korpus Północno-Wschodni jako element zewnętrznego bezpieczeństwa Polski*, w: *Wizje Unii Europejskiej. Przyszłość wspólnej Europy*, red. M. Żurek, Szczecin 2003.

Artykuły prasowe

- Belica B., *Strategia NATO wobec konfliktu w Afganistanie: wyzwanie na miarę XXI wieku*, „ANTE PORTAS – Studia nad Bezpieczeństwem” 2014, nr 1 (3).
- Chmielewski P., *Nowe odczytanie „mowy fultonskiej” Winstona Churchilla* (artykuł dyskusyjny), „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica” 2001, nr 73.
- Ćwieluch J., *Polska droga do NATO i kadr, który zniknął*, „Polityka” 2019, nr 3201.
- Jaśkowski M., *Stosunki amerykańsko-zachodniemieckie (1 XII 1961–30 VI 1962)*, „Przegląd Zachodni” 1962, nr 4.
- Kowalski K., *Widmo Ekonomicznej Katastrofy czy strach przed komunizmem? Motywy planu Marshalla w świetle amerykańskich dokumentów*, „Polityka i Społeczeństwo”, nr 2 (13)
- Krawczyk A., *Jak Harry Truman chciał powstrzymać ZSRR*, „Polityka” 2017, 7 III.
- Lider J., *Ewolucja koncepcji wojskowych NATO*, „Przegląd Zachodni” 1966, nr 6.
- Marszałkiewicz J., *Rozwój doktryn powietrznych w okresie zimnej wojny*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2011/2012.
- Molenda B., *Miejsce Planu Schumana w zimnowojennym konflikcie Wschód–Zachód w latach 1950–1952*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica” 1981, nr 10.
- Morawski J., *70 lat planu Marshalla. Fakty i mity o największym programie rozwojowym XX wieku*, „Polityka” 2014, nr 2986.
- Piętka B., *Operacja „Allied Force”, czyli unicestwienie Jugostawii*, „Myśl Polska” 2019, nr 15–16.
- Sokołowski A., *Wielonarodowy Korpus Północno-Wschodni w Szczecinie w systemie bezpieczeństwa europejskiego oraz stosunkach polsko-niemieckich (2007–2016)*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2016, XIII, nr 2.
- Tarczyński P., *Kryzys kubański – na skraju wojny atomowej*, „Polityka” 2012, nr 2878.
- Trzpił M., *Afganistan jako największe współczesne wyzwanie dla NATO*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2009, nr 11.
- Zajączek M., *Operacyjny wymiar misji „Unified Protector” – doświadczenia płynące z operacji pod kątem rozwoju zdolności militarnych NATO*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2014/II, nr 30.
- Żebrowski A., *Polska Rzeczpospolita Ludowa w zainteresowaniu służb specjalnych wybranych państw*, w: „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Politologica” 2014 (XIII).

Źródła internetowe

Cziomer E., *Przesłanki i istota kształtowania się konfliktu Wschód–Zachód*, https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/275/Cziomer_Erhard_Przes%C5%82anki_i_istota_kszta%C5%82towania_si%C4%99_konfliktu_Wsch%C3%B3d-Zach%C3%B3d_2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

<https://dzieje.pl/artykulyhistoryczne/plk-j-tym-usa-zakonczyly-zimnowojenny-konflikt-posiadajac-najnowoczesniejsza-armie>.

<http://www.nowastrategia.org.pl/doktryny-nuklearne-nato/>.

<https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/20-lat-polski-w-nato-historia-sojuzsu-polnocnoatlantyckiego>.

<https://www.rozmiar.com/kiedy-powstalo-nato.php>.

<https://www.wprost.pl/historia/10198337/20-lat-polski-w-nato-jak-powstal-sojusz-polnocnoatlantycki.html>.

Jamsheer H.A., *Doktryny administracji USA w systemie bezpieczeństwa państwa okresu „zimnej wojny”*. Wybrane zagadnienia, s. 616, <http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/1761/34.pdf>.

Zalesiński Ł., *NATO i kosowska łamigłówka*, <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/27884?t=NATO-i-kosowska-lamiglowka>.

Zięba A., *Operacja wojskowa „EUNAVFOR Atalanta”*, http://www.inp.uw.edu.pl/files/publikacje/EUNAVOR_A.Zieba.pdf.

Władysław Wojtyczka

(Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku)

WSPÓŁPRACA INTERDYSCYPLINARNA W KRYMINALISTYCZNYCH BADANIACH IDENTYFIKACYJNYCH

Słowa kluczowe: wizualizacja, ekspertyza: kompleksowa, daktyloskopijna, biologiczna, ślad linii papilarnych, profil DNA

INTERDISCIPLINAR COLLABORATION IN FORENSIC IDENTIFICATION TESTS

Keywords: visualization, expertise: comprehensive, fingerprint, biological, fingerprint trace, DNA profile

Wprowadzenie na salę sądową opinii z badań DNA spowodowało zmianę podejścia wymiaru sprawiedliwości do dowodów z tzw. tradycyjnych badań kryminalistycznych. Coraz częściej pojawia się problem z oszacowaniem prawdopodobieństwa siły dyskryminacji, czyli wagi dowodu materialnego. Skoro możliwe jest „zmierzenie” wartości dowodowej DNA, tym większy nacisk kładziony jest na wyrażenie w liczbach wartości innych ekspertyzach kryminalistycznych, zwłaszcza biometrycznych, w tym jednej z najstarszych – daktyloskopijnej. Ekspertyza kryminalistyczna probabilistyczna staje się „niezbitym dowodem” wskazującym winnego niezależnie od innych okoliczności sprawy. Aby zwiększyć prawdopodobieństwo, śledczy żądają więcej dowodów. Ograniczona liczba śladów zebranych na miejscu przestępstwa nie rzutuje na ilość uzyskanych z nich dowodów. Wszak każdy można przebadać w laboratorium wieloma metodami, pomnażając je i w ten sposób przedkładając sądowi w postaci licznych ekspertyz i opinii.

W praktyce coraz częściej można spotkać się z tzw. ekspertyzą kompleksową, w której jeden ślad poddawany jest obróbce przez wielu specjalistów z dziedziny kryminalistyki. Przykładowo nóż zabezpieczony na miejscu

zabójstwa staje się przedmiotem badań daktyloskopów, mechanoskopów, chemików, w tym specjalistów od mikrośladów, aż w końcu trafia do biologów. Pojęcie ekspertyzy kompleksowej w ostatnich latach mocno strywalizowano, ograniczając ekspertów, biegłych zawartymi w postanowieniu pytaniami-zaleceniami. Zarządzający nie zwraca się do biegłych, by z wykorzystaniem właściwej dla ich dziedziny wiedzy przeprowadzili ekspertyzę, lecz wskazuje im metody badawcze, zaleca ilość pobranych próbek, sugeruje techniczne sposoby wykonania badań, a następnie żąda, by odpowiedzieli, czy podejrzany jest sprawcą zarzucanego mu czynu. Nierzadko tak właśnie wyglądają postanowienia kierowane do daktyloskopii i biologii. Mimo pozytywnej kategoriycznej identyfikacji daktyloskopijnej do biologów kierowane jest żądanie oznaczenia DNA z odbitek linii papilarnych.

Od czasu, kiedy Edward Henry dzięki identyfikacji krwawego śladu palca prawej ręki na okładce kalendarza, zidentyfikował zabójcę nadzorcy plantacji herbaty w północnych Indiach, minęło 120 lat. Od czasu, kiedy Alex Jeffreys dokonał identyfikacji gwałciciela-zabójcy dwóch kobiet w hrabstwie Leicestershire w Anglii na podstawie analizy porównawczej próbek DNA, minęły 33 lata¹. Od czasu fatalnego błędu ekspertów FBI, na podstawie którego zatrzymano człowieka niemającego nic wspólnego z podłożeniem bomb na dworcu w Madrycie, minęło 15 lat².

Podział kompetencji ekspertów daktyloskopii i biologii do niedawna był prosty. Narzędzie przestępstwa w postaci kija, pałki, noża czy drąga od strony rękoności było przedmiotem badań daktyloskopów, zaś „część robocza”, zwłaszcza, gdy widniały na niej krwawe zaplamienia, „należała” do biologów. Pozytywny wynik takiej ekspertyzy pozwalał ujawnić sprawcę (osobę trzymającą narzędzie) oraz ofiarę (osobę, od której w wyniku uszkodzenia ciała zadanymi ciosami pochodzą krwawe zaplamienia). W miarę postępu badań biologicznych, a zwłaszcza rozwoju metod identyfikacji DNA, biologia zainteresowała się również drugim końcem kija. Liczne badania wykazały, że z powodzeniem można oznaczyć profil DNA osoby z miejsc i przedmiotów przez nią dotykanych.

Jak zatem pogodzić badania daktyloskopijne – kategoriyczne w opiniach – z biologicznymi – nadal tylko prawdopodobnymi (mimo bardzo dużej szansy niepowtarzalności profilu DNA)³? Czy możliwa jest wstępna ocena śladu, która pozwoli, bez zastosowania specjalnych metod wizualizacji, oce-

¹ Innes B., *Bodies of Evidence*, Amber Books Ltd., London 2001.

² Dror I.E., Charlton D., Peron A.E., *Preliminary Communication. Contextual Information Renders Experts Vulnerable to Making Erroneous Identifications*, "Forensic Science International", Elsevier 2006, s. 156.

³ Ladd C., Adamowicz M.S., Bourke M.T., Scherzinger C.A., Lee H.C., *A Systematic Analysis of Secondary DNA Transfer*, "American Academy of Forensic Sciences. Journal of Forensic Sciences" 1999, vol. 44 (6), s. 1272.

nić każdy ślad pod względem jego przydatności dla daktyloskopii? W wielu wypadkach nie. Dlatego w praktyce eksperci podejmują próby ujawniania śladów dotykowych wszelkimi dostępnymi metodami. Jeśli jednak odbitka linii papilarnych nie posiada odpowiedniej ilości cech szczególnych, można podjąć próbę wykonania oznaczeń DNA. Problem jednak w tym, jakich środków uprzednio użyli daktyloskopowie. W praktyce LK KWP próby oznaczenia DNA z takich śladów podejmowano zawsze. Nawet wtedy, gdy technik podczas oględzin użył argenteratu, nanosząc go wielokrotnie używanym pędzlem. Działania te potwierdziły jedynie doświadczenia opublikowane przez niemieckich badaczy, którzy dokonali izolacji DNA z używanych pędzli daktyloskopijnych, otrzymując w 48 na 50 przypadków pozytywny wynik⁴.

Zastanawiające wydaje się, skąd w śladach naniesionych, jak powszechnie wiadomo, substancją potowo-tłuszczową znajduje się DNA. Wykonano kilka prób odcisnięcia palców na szkiełkach mikroskopowych, które następnie poddano wybarwieniu w reakcji Feulgena odczynnikiem Schiffa⁵, reagującym z grupami aldehydowymi, w efekcie wybarwiającym DNA jąder komórkowych na kolor purpurowo-czerwony⁶.

Analizie poddano około 50 ekspertyz kompleksowych wykonanych w LK KWP w Krakowie przez ekspertów daktyloskopii i biologii. Szczególną uwagę skupiono na badaniach, w których najpierw przedmioty poddano procesowi wizualizacji i w przypadku ujawnienia śladów dotykowych badano je metodami genetycznymi. Próbkę do badań biologicznych pobierano z miejsc ujawnienia substancji potowo-tłuszczowej na wymazówkę nasyconą 1% roztworem SDS (soli sodowej siarczanu dodecyłu). Następnie przeprowadzano standardową izolację organiczną, oznaczenia ilościowe metodą fluorymetryczną z użyciem odczynnika PicoGreen (pomiar całkowitego DNA w próbce) oraz amplifikację (namnażanie) techniką PCR przy użyciu zestawu odczynników „AmpFL STR SGM Plus Amplification Kit” firmy Applied Biosystems i aparatu GeneAmp 9700 firmy Applied Biosystems. Produkty PCR poddano elektroforezie w żelu poliakrylamidowym, używając aparatu ABI PRISM 377, a następnie uzyskany obraz elektroforezy analizowano komputerowo, wykorzystując oprogramowanie Gene Scan i Genotyper 3.7.

Badaniom biologicznym poddano ślady linii papilarnych ujawnione na podłożach niechłonnych po zastosowaniu cyjanakrylanu oraz barwników

⁴ Proff C., Schmitt C., Schneider P.M., Foerster G., Rothschild M.A., *Experiments on the DNA Contamination Risk via Latent Fingerprint Brushes*, International Congress Series, Elsevier 2006, s. 1288.

⁵ Sołtyszewski I., Bodek J., Zbieć R., Spólnicka M., Sadowska E., *Efficiency of LCN DNA Profiles in fingerprint traces. XXth Congress of International Academy of Legal Medicine, Budapest, Hungary, 23–26 August 2006. Abstracts and Poster*, 2006, s. 451.

⁶ Tamże.

fluorescencyjnych, a na podłożach chłonnych po zastosowaniu DFO i ninhydryny. Przedmiotem badań były również ślady biologiczne zabezpieczone na wymazówkach z miejsc, gdzie wcześniej podjęto próby ujawniania śladów linii papilarnych proszkami daktyloskopijnymi. Z uwagi na fragmentaryczność ujawnionych śladów z miejsc, gdzie widoczne były linie papilarne, zabezpieczono materiał do badań biologicznych, odstępując od daktyloskopii. Informacje o takim zabezpieczeniu śladów były przedstawiane w metryczce śladowej.

W większości przypadków (46/50) ilość DNA pochodzenia ludzkiego uzyskanego ze śladów daktyloskopijnych była niewystarczająca, wobec czego zwykle uzyskiwano szczątkowe lub niepełne profile DNA w systemie SGM+ (rys. 3). W niniejszej pracy przedstawiono szczegółowiej tylko kilka przykładów.

Przykład 1.

Badaniom poddano używane banknoty, na których widniały znikome zaplamienia krwią. Najpierw miejsca zaplamione przetarto wymazówkami nasyconymi roztworem SDS. Z próbek tych wyizolowano DNA. W wyniku analizy tak pobranego materiału uzyskano niewielką ilość mieszaniny DNA ludzkiego nienadającego się do interpretacji. Następnie dowodowe banknoty poddano działaniu DFO oraz roztworu ninhydryny. W wyniku zastosowania tych metod ujawniono ślad linii papilarnych, który zidentyfikowano z odbitką linii papilarnych na materiale porównawczym. Ujawniono również ślady linii papilarnych, które ze względu na fragmentaryczność występowania oraz niewystarczającą ilość cech szczególnych nie nadawały się do identyfikacji.

Następnym etapem badań było pobranie materiału z już ujawnionych za pomocą DFO i ninhydryny odbitek. Jako kolejne próbki do badań genetycznych zakwalifikowane zostały fragmentaryczne odwzorowania nieposiadające wystarczającej ilości cech do wydania kategoriowej opinii. Wytypowane miejsca przetarto wymazówkami nasyconymi roztworem SDS i poddano badaniom zgodnie z opisaną procedurą. W wyniku uzyskano niewielkiej ilości mieszanin DNA, z których możliwe było wyprowadzenie częściowych profili dominujących DNA pochodzącego w jednym przypadku od kobiety, a w drugim od mężczyzny.

Przykład 2.

Przedmiotem badań był odbiornik telewizyjny, na którym widniały znikome rozbryzgi krwi. W pierwszym etapie pobrano na wymazówkę niewielkie krwawe zaplamienie. Badania DNA pozwoliły na oznaczenie pełnego profilu DNA z krwawej próbki. Następnie dowodowy telewizor poddano działaniu polimeryzacji cyjanoakrylowej, a później barwników fluorescencyjnych.

W wyniku zastosowania tych metod ujawniono fragmentaryczne ślady linii papilarnych, które nie nadawały się do identyfikacji.

Kolejnym etapem było pobranie próbki z już ujawnionych, choć niekwalifikujących się do identyfikacji daktyloskopijnej fragmentarycznych śladów linii papilarnych, które pobrano na wymazówki i poddano standardowej procedurze oznaczania DNA. W efekcie z tak pobranej próbki uzyskano pełny profil DNA pochodzącego od mężczyzny, *notabene* tego samego, od którego pochodziło DNA w krwawych zaplamieniach.

Przykład 3.

Po zastosowaniu na uchwytach szuflad w komodzie czarnego proszku antystatycznego technik kryminalistyki doszedł do przekonania, że ślad dotykowy nie wykazuje cech, które pozwoliłyby na zakwalifikowanie go do badań daktyloskopijnych. Uchwyt przetarł wymazówką nasączoną wodą destylowaną. Ślad w tej postaci został przekazany do badań genetycznych. Zastosowanie standardowej procedury badawczej pozwoliło na uzyskanie wyniku w postaci przypadkowej znikomej mieszaniny DNA ludzkiego.

Przykład 4.

Klamka drzwi balkonowych od strony wewnętrznej, na miejscu włamania do domu jednorodzinnego, została przez technika opylona argenteratem. W wyniku wstępnej kwalifikacji ślad ten został odrzucony jako nienadający się do dalszych badań daktyloskopijnych. Klamkę przetarto wymazówką nasączoną wodą destylowaną i w tej postaci przekazano do badań genetycznych. W wyniku standardowych analiz uzyskano szczątkową ilość DNA ludzkiego nienadającego się do identyfikacji.

Wnioski

1. Istnieje niewielka szansa, by za pomocą standardowych badań genetycznych, po badaniach daktyloskopijnych uzyskać zadawalający wynik w postaci pełnego profilu DNA nadającego się do identyfikacji.

2. Profil DNA uzyskany po ujawnianiu śladów dotykowych za pomocą proszków daktyloskopijnych nanoszonych pędzlem jest zwykle przypadkowy, znikomy lub stanowi mieszaninę DNA osób, których linie papilarne uprzednio ujawniano przy pomocy tego samego pędzla⁷.

⁷ Proff C., Schmitt C., Schneider P.M., Foerster G., Rothschild M.A., *Experiments...*, s. 1288.

3. Stosunkowo dobre rezultaty oznaczeń DNA można otrzymać po uprzedniej wizualizacji śladu cyjanakrylanem, barwnikami fluorescencyjnymi lub DFO i ninhydrą.

4. W praktyce odfitki linii papilarnych zwykle naniesione są na podłoże, które wcześniej było „używane” przez inne osoby, zatem istnieje duże prawdopodobieństwo, że w wyniku badań genetycznych uzyskamy mieszaninę DNA nienadającą się do identyfikacji.

Streszczenie

W praktyce badań kryminalistycznych każdy ślad dotykowy jest potencjalnym źródłem istotnych informacji, na podstawie których kategorycznie lub z dużym prawdopodobieństwem można zidentyfikować jego dawcę. Dlatego eksperci kryminalistyki, zwykle na wniosek śledczego, starają się wykorzystać wszelkie dostępne metody do osiągnięcia tego celu. W niniejszej pracy przedstawiono wyniki analizy ekspertyz kompleksowych. Szczególną uwagę skupiono na przykładach, w których badania genetyczne wykonywano już po procesie wizualizacji śladu w ramach badań daktyloskopijnych z użyciem różnych środków.

Summary

In practice of criminological research, each touch trace is a potential source of crucial information, on the basis of which, categorically or with a very big likelihood, one can identify the trace owner. That is why the forensic experts, usually at the request of the investigator, try to make use of all the possible methods to achieve the goal. In this assignment the results of the analysis of complex expertise have been presented. Special attention has been drawn to the examples in which genetic researches were done after the process of visualization of the trace within fingerprint examination with the use of different measures.

Literatura

- Barbaro A., Cormaci P., *LCN DNA Typing from Touched Objects*, "International Congress Series" 2006, vol. 1288.
- Dror I.E., Charlton D., Peron A.E., *Preliminary Communication. Contextual Information Renders Experts Vulnerable to Making Erroneous Identifications*, "Forensic Science International" 2006, vol. 156.
- Saks M.J., Koehler J.J., *The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science*, Ame-

rican Association for the Advancement of Science, "Science" 2005, vol. 309, issue 5736, s. 892–895.

Innes B., *Bodies of Evidence*, Amber Books Ltd., London 2001.

http://www.henrytempleman.com/madrid_error T Model VERSION 3.0.1 *Fingerprint Identification Based on Likelihood Ratio, Match Probability & Relevant Fingerprint Population*.

Ladd C., Adamowicz M.S., Bourke M.T., Scherczinger C.A., Lee H.C., *A Systematic Analysis of Secondary DNA Transfer*, "Journal of Forensic Sciences" 1999, vol. 44 (6).

Moszczyński J., Krassowski K., Sołtyszewski I., *Selected Aspects of Expert's Opinion in Fields of Dactyloscopy and Biological Science*, 8th International Symposium on Forensic Science, Samorin-Cilistov (Słowacja), 26–29 września 2007.

Proff C., Schmitt C., Schneider P.M., Foerster G., Rothschild M.A., *Experiments on the DNA Contamination Risk via Latent Fingerprint Brushes*, "International Congress Series" 2006, vol. 1288.

Sołtyszewski I., Bodek J., Zbieć R., Spólnicka M., Sadowska E., *Efficiency of LCN DNA Profiles in Fingerprint Traces. XXth Congress of International Academy of Legal Medicine, Budapest, Hungary, 23–26 August 2006, Abstracts and Poster*.

Zbigniew Domalik

(Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku)

Władysław Wojtyczka

(Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku)

WYPACOWANIE ZAŁOŻEŃ TEORETYCZNYCH
I PRAKTYCZNYCH ROZPOZNAWANIA
POTENCJALNEGO SPRAWCY PRZYGOTOWUJĄCEGO
SIĘ W MIEJSCU PUBLICZNYM DO ZAMACHU –
RELACJA Z POBYTU W ERFURCIE W RAMACH
PROGRAMU „UCZENIE SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE” –
LEONARDO DA VINCI

WORKING OUT THEORETICAL AND PRACTICAL ASSUMPTIONS OF
RECOGNIZING A POTENTIAL PERPETRATOR WHO PREPARES HIMSELF
FOR A COUP IN A PUBLIC PLACE – A REPORT FROM ERFURT WITHIN
THE PROGRAM CALLED “LIFELONG LEARNING” – LEONARDO
DA VINCI

Cykl spotkań i warsztatów pomiędzy stroną polską i niemiecką odbywał się w związku ze zdarzeniem, które miało miejsce siedemnaście lat temu w jednej ze szkół w Erfurcie. W trakcie strzelaniny zginęło siedemnaście osób, a siedem zostało rannych. Sprawcą masakry był Robert Steinhauser – były uczeń gimnazjum, który został wcześniej usunięty ze szkoły za sfałszowanie zaświadczenia lekarskiego. Rodzice sprawcy nie wiedzieli, że ich syn został wydalony i byli przekonani, że przygotowuje się do matury.

Przebieg szkolenia

Pobyty w Erfurcie rozpoczął się od spotkania z komendantem Innenministerium w Erfurcie, Winfridem Bischlerem, który przedstawił strukturę Landu

Turyngia oraz projekty zmian w ramach realizowanej reformy policji. Omówione zostały taktyczne działania policji niemieckiej w związku z masakrą w Erfurcie 26 kwietnia 2002 r. Następnie odbyła się szczegółowa relacja policjantów służby patrolowej, którzy jako pierwsi zostali skierowani na miejsce strzelaniny. Funkcjonariusze przedstawili przebieg działań i podzielili się swoimi spostrzeżeniami w tym zakresie.

Do zdarzenia doszło 22 kwietnia 2002 r., gdy w gimnazjum odbywały się egzaminy maturalne. Robert Steinhauser jak co dzień udał się do szkoły. Po wejściu do budynku spotkał pracownika szkoły i zapytał, czy jest pani dyrektor. Następnie udał się do toalety, gdzie miał schowaną amunicję. Przebrał się tam w czarny uniform, założył kominiarkę i bez konkretnego powodu zaczął strzelaninę. Głównym celem napastnika byli nauczyciele, jednak zabił też policjanta i dwóch uczniów. Sprawca szedł przez korytarze kolejnych pięter, otwierał drzwi do klas i strzelał do nauczycieli.

Około godziny 11.10 policjanci zespołu patrolowego z Erfurtu otrzymali od dyżurnego komendy polecenie, aby udać się do Gimnazjum Gutenberga ponieważ „...coś złego się stało...”. Funkcjonariusze udający się na miejsce nie zdawali sobie sprawy z sytuacji, jaka zaistniała w szkole. Po przyjeździe stwierdzili, że panował tam chaos – uczniowie wybiegali z budynku. Nikt nie był w stanie udzielić konkretnych informacji o zaistniałym zdarzeniu. Jeden z policjantów postanowił wejść do szkoły, aby zorientować się w sytuacji. W tym momencie sprawca z okna szkoły śmiertelnie postrzelił funkcjonariusza w głowę. Drugi policjant uświadomił sobie dopiero wtedy, że sytuacja jest poważna.

Na miejsce została wysłana grupa policjantów do zadań specjalnych. Nie było wiadomo, czy w budynku znajduje się jeden, czy wielu sprawców. Po przybyciu grupy specjalnej zamachowiec znajdował się na czwartym piętrze. Rozpoczęła się ewakuacja uczniów i pracowników szkoły. Policjanci rozpoczęli kolejno przeszukania każdego pomieszczenia. Wiele klas było zamkniętych, gdyż znajdowali się w nich przestraszeni uczniowie, którzy nie chcieli otwierać drzwi na wezwania policjantów, obawiając się, że może to być sprawca strzelaniny.

Po wejściu policjantów do szkoły sprawca pozostawał na czwartym piętrze i nie strzelał już do nikogo. Na korytarzu spotkał nauczyciela, Reinera Heisego, który powiedział do niego: „Strzel do mnie, tylko patrz mi w oczy!”. Steinhauser zawahał się, po czym odpowiedział: „Na dzisiaj wystarczy, panie Heise”. W tym momencie Heise wepchnął napastnika do klasy, zamknął drzwi na klucz i zbiegł do sekretariatu. Krótco po tym wydarzeniu sprawca popełnił samobójstwo.

Steinhauser planował zamach dużo wcześniej, był członkiem klubu strzeleckiego. Posiadał dzięki temu broń i amunicję. W dniu masakry strzelał

z glocka 17, kal. 9 mm. Miał przy sobie również wielkokalibrową strzelbę typu *pump action*.

W trakcie spotkania z policjantami prowadzącymi postępowanie procesowe w sprawie strzelaniny w gimnazjum im. Gutenberga zapoznaliśmy się z etapami prowadzonego postępowania procesowego, szczegółowo omówione zostały długotrwałe oględziny miejsca zdarzenia. W trakcie trwania śledztwa policjanci prowadzący sprawę nie kontaktowali się z mediami, nie przekazywano również żadnych szczegółowych informacji na temat prowadzonego postępowania. D. Krause, policjant prowadzący sprawę, podkreślił negatywny wpływ mediów na toczące się postępowanie. Pojawiło się w nich wiele hipotez, które nie miały potwierdzenia w rzeczywistości, jednak tworzyły błędny obraz zdarzenia i ukazywały policję z złym światłem. W związku z krytycznymi głosami pod adresem policji prowadzono wiele postępowań wobec policjantów, jednak wszystkie zakończyły się pozytywnie dla funkcjonariuszy. Nie stwierdzono żadnych podstaw do wyciągnięcia konsekwencji wobec policjantów.

W trakcie spotkania z policjantami brygady antyterrorystycznej omówione zostały etapy działania po wejściu na miejsce strzelaniny oraz taktyczne działania policjantów po wkroczeniu do budynku, przeszukiwanie pomieszczeń w celu znalezienia sprawcy. Uczestniczyliśmy w pokazie działań taktycznych niemieckich policjantów, podczas którego zaprezentowany został sprzęt używany przez jednostki specjalne.

Dalszym punktem wizyty było spotkanie z przedstawicielką ministerstwa edukacji oraz przedstawicielami kuratorium oświaty. Pracownicy ministerstwa edukacji przedstawili wnioski, które zostały wyciągnięte po strzelaninie w szkole oraz działania podjęte w celu zapobiegania podobnym sytuacjom w przyszłości. Do szkół przesłano wytyczne mówiące o tym, jak powinni zachować się nauczyciele, uczniowie i pracownicy szkół w sytuacji zagrożenia zamachem. Procedura mówi o taktycznych rozwiązaniach w szkołach. W sytuacji zagrożenia osoby znajdujące się w pomieszczeniach powinny tam zostać, zamknąć drzwi oraz za pomocą mebli je zabarykadować, usunąć się z linii ewentualnych strzałów, skontaktować się z policją i czekać na pomoc.

Przed wszystkim jednak przedstawiciele kuratorium oświaty podkreślali, że nauczyciele i wychowawcy nie mogą bagatelizować najmniejszych niepokojących przejawów demoralizacji ze strony uczniów. Wychowawcy i psycholodzy szkolni powinni jak najszybciej podjąć współpracę z takim uczniem, postawić trafną diagnozę, starać się pracować z podopiecznym i jego rodziną.

W trakcie warsztatów przedstawione zostały procedury wypracowane wspólnie przez policję i pedagogów, które określają zadania nauczycieli

i wychowawców w celu przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom, które niezauważone w porę mogą mieć bardzo negatywne skutki.

Nauczyciele w szkole nie mogą bagatelizować najmniejszych przejawów przemocy czy aktów agresji. Podjęto próbę opracowania algorytmu postępowania w przypadku zauważenia ich przejawów. Do najczęściej występujących zachowań agresywnych można zaliczyć: groźby, zastraszanie, naruszenie godności osobistej (ubliżanie, wyszydzanie, rozpowszechnianie kłamstw w internecie). Nauczyciele i wychowawcy powinni wykazać się dużą czujnością w rozpoznawaniu niewłaściwych zachowań, gdyż eskalacja takich postaw może okazać się tragiczna w skutkach.

Do zadań dyrektora i pedagogów w przypadku uzyskania informacji o popełnieniu przestępstwa na terenie szkoły należą:

- przyjąć do wiadomości informację o zdarzeniu i zapewnić anonimowość zgłaszającemu;
- sprawdzić w miarę możliwości wiarygodność informacji;
- w rozmowie z pokrzywdzonym ustalić dane personalne sprawców;
- sprawdzić, czy do zdarzenia doszło na terenie szkoły;
- nie nagłaśniać zdarzenia;
- zawiadomić policję;
- do czasu przyjazdu policji nie należy konfrontować sprawców zdarzenia;
- nie dokonywać przeszukań teczek i rzeczy osobistych;
- starać się, żeby nie doszło do zmian w obszarze popełnionego przestępstwa;
- powiadomić rodziców lub opiekunów;
- sporządzić dokumentację (notatkę służbową).

Bardzo ważnym elementem jest opracowanie procedur dotyczących współpracy wszystkich służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Należy poddać ocenie i weryfikacji istniejące procedury działań w przypadku zaistnienia zdarzeń nadzwyczajnych, czas reakcji, ilość zaangażowanych osób i środków, jak również organizację działań po zdarzeniu. Okazuje się, że nadmiar policjantów, ratowników i strażaków na miejscu zdarzenia nie sprzyja dobrej koordynacji działań i wprowadza zamęt organizacyjny.

Uczestnictwo w szkoleniu pozwoliło na zapoznanie z różnymi modelami funkcjonowania jednostek specjalnych, a przede wszystkim ich technik i taktyk interwencji w przypadku zaistnienia sytuacji kryzysowej, w której sprawca nagle bez konkretnego powodu otwiera ogień do przypadkowych osób.

Zrealizowane szkolenie i rozmowy z funkcjonariuszami niemieckimi potwierdzają, że zagrożenie zjawiskiem „Active Shooter” jest traktowane poważnie i poszczególne kraje UE nie są na nie przygotowane. Przepisy i ćwiczenia praktyczne sprawiają, że policjanci świadomie podchodzą do problemu. Za-

kres działania jednostek innych niż antyterrorystyczne jednakowo określany jest w przepisach regulujących pracę policji w każdym państwie. Nabyte wiadomości i doświadczenie pozwoliły na przeprowadzenie szkoleń kaskadowych wśród małopolskich policjantów.

Streszczenie

Projekt został zrealizowany przez Komendę Wojewódzką Policji w Krakowie, uczestniczyli w nim Zbigniew Domalik i Władysław Wojtyczka, obecnie wykładowcy Wydziału Zamiejscowego w Nowym Targu Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku. Celem projektu było zapoznanie się z taktykami działania policjantów niemieckich, omówienie procedur opracowanych po masakrze w Gimnazjum im. Gutenberga w Erfurcie, wymiana doświadczeń w zakresie uwarunkowań psychologicznych, motywów działania sprawców zamachów oraz omówienie możliwości zapobiegania i przeciwdziałania tego rodzaju przestępczości. Miejscem szkolenia była Komenda Policji w Erfurcie oraz Centrum Szkolenia Policji w Meiningen.

Summary

The project was realized by the Provincial Command in Cracow. Mr Zbigniew Domalik and Mr Wladyslaw Wojtyczka were the participants of the project. They are the lecturers of Cuiavian University in Wloclawek, the affiliated centre located in the town of Nowy Targ. The aim of the project was to get to know the German police officers' methods of work, to familiarize with the procedures elaborated after the massacre in Junior High School of Gutenberg in Erfurt. The next goals of the project were to exchange experiences as far as psychological conditions and preparators' motives were concerned, to talk about the possible methods of protecting and counteracting such kinds of delinquency and also to build international collaboration. The place of the workshop was the Police Command in Erfurt and the Police Training Centre in Thuringia land, Meiningen.

Barbara Ziółkowska

Marzena Janiszewska-Rzadkiewicz

(Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku)

BIBLIOGRAFIA ZAWARTOŚCI PUBLIKACJI KUJAWSKIEJ SZKOŁY WYŻSZEJ WE WŁOCŁAWKU (2018)

Wprowadzenie

Bibliografia jest kontynuacją zestawień publikacji za lata 1997–2000 oraz 2001–2003, które ukazały się w odrębnych opracowaniach w roku 2000 i 2004. Kolejne dwie edycje za lata 2004–2006 i 2007–2009 ukazały się w „Zeszytach Naukowych WSHE” — tom 26 (2009) i 31 (2010). Od 2010 r. ukazują się roczne zestawienia bibliograficzne w „Zeszytach Naukowych WSHE”. W sierpniu 2015 r. uczelnia zmieniła nazwę na: Kujawska Szkoła Wyższa, również „Zeszyty Naukowe WSHE” zmieniły swą nazwę i od tomu 41. (2015) ukazują się pt. „Zeszyty Naukowe KSW”. Bibliografia niniejsza obejmuje wszystkie wydawnictwa Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku (dawniej: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku) za rok 2018 i jest zestawieniem dorobku wydawniczego uczelni zawierającego publikacje autorskie, jak również zbiorowe i ciągłe opublikowane w „Zeszytach Naukowych KSW”. Piśmiennictwo zostało podzielone na działy, w obrębie których opisy ułożone są alfabetycznie. Jeżeli artykuły lub wydawnictwa obejmowały swą treścią tematykę dotyczącą więcej niż jednego działu, zostały umieszczone w kilku miejscach. Opisy bibliograficzne artykułów i publikacji rozpoczynają się od tytułu zgodnie z normą PN-N-01152. W drugiej strefie odpowiedzialności po kresce ukośnej umieszczone jest imię i nazwisko autora, a w dalszej kolejności miejsce wydania, wydawnictwo i pozostałe elementy identyfikujące. Bibliografia zawiera indeks autorów, zamieszczono również indeks przedmiotowy, który opisuje zagadnienie bardzo szczegółowo. Numery umieszczone przy hasłach odsyłają do pozycji w zrzębie głównym. Przy opracowaniu oparto się na następujących pozycjach: *Bibliografia: metodyka i organizacja*, red. Zbigniew Żmigrodzki, Warszawa 2000; Janowska Maria, *Opis bibliograficzny artykułów (interpretacja postanowień PNN-01152)*; 184 Barbara Ziółkowska, Janowska Maria, *Opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych (interpretacja*

postanowień PN-N-1152-2); Lenartowicz Maria, *Przepisy katalogowania książek*, cz. 1: *Opis bibliograficzny*, Warszawa 1983; *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*, red. H. Hleb-Koszańska, M. Dembowska, H. Sawoniak, Warszawa 1963.

Wykaz pozycji wydawniczych

Druki zwarte

Brzezińska Renata: *Co się dzieje w pokoju nauczycielskim? Kultura relacji interpersonalnych*: – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. – 272, [2] s.; 23,5 cm; bibliografia, wykaz aktów prawnych na stronach 249–256; ISBN 978-61609-74-2.

Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego KSW Adama Żwirbli, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018, –107, [1] s.; 23,5 cm; ISBN 978-83-61609-75-9.

Serie wydawnicze

„Debiuty Naukowe KSW”, t. 12, red. Marek Zieliński, Urszula Kempieńska, Włocławek 2018.

„Zeszyty Naukowe KSW”, t. 46: *Nauki techniczne*, red. Michał Sójka, Włocławek 2018, rec. tomu Łukasz Muślewski, Wiesław Urbaniak, Stanisław Chrobak.

„Zeszyty Naukowe KSW”, t. 47: *Nauki społeczne*, red. Adam Rejmak, Włocławek 2018, rec. tomu Zygmunt Wiatrowski, Bolesław Sprengel.

Bezpieczeństwo. Obronność

1. *Analiza raportu Niezależnej Międzynarodowej Misji ds. Wyjaśnienia Faktów Związanych z Konfliktem w Gruzji w 2008 roku = Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia – IIFMCG/Daria Nowak// „Zeszyty Naukowe KSW”, Nauki Społeczne/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 171–182 (ser. I, z. 1).*
2. *Bezpieczeństwo polityczne państwa = National political security / Krzysztof Grabowski// „Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 11–25 (ser. I, z. 1).*
3. *Jak prowadzić negocjacje kryzysowe. Dekalog negocjatora = How to negotiate in crisis situations. Decalogue of the negotiator/Jadwiga Stawnicka// „Zeszyty Naukowe KSW”, Nauki Społeczne/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 133–154 (ser. I, z. 1).*
4. *Zarządzanie organizacjami a zjawisko konfliktu = Organization management and the phenomenon of conflict/Jolanta Kloc// „Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 79–92 (ser. I, z. 1).*
5. *Zasady przestrzegania przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy w aspekcie zagrożeń pożarowych w czasie żniw = The rules of compliance with health and safety at work in the*

aspect of fire hazards during harvest /Sławomir Kukielczyński//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 111–132 (ser. I, z. 1).

6. „Zeszyty Naukowe KSW”, t. 47: *Nauki społeczne: Wybrane zagadnienia społeczne, logistyczne, ekonomiczne i bezpieczeństwa*/red. Adam Rejmak. – Włocławek Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. – 192 [6] s.; 24 cm (ser. I, z. 1).

Bibliografia przy art.

ISSN 2543-585X.

Bibliografia

7. *Bibliografia zawartości publikacji Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku (2017)*/Barbara Ziółkowska//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2017), s. 183–191, [1] s. (ser. I, z. 1).
8. *Dorobek i publikacje naukowe* [Adam Żwirbla]//W: *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego KSW Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018. – s. 47–52.

Biografie

9. *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego KSW Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018.

ISBN 978-83-61609-75-9

10. *Moje życie naukowe i dydaktyczne* [Adam Żwirbla]//W: *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego KSW Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018. – s. 13–45.
11. *Zainteresowania i pasje naukowe – moja przygoda z poezją* [Adam Żwirbla]//W: *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego KSW Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018. – s. 53–54.

Kultura. Literatura. Sztuka. Sport

12. *Co się dzieje w pokoju nauczycielskim? Kultura relacji interpersonalnych/Renata Brzezińska//* – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. – 272, [2] s.; 23,5 cm. Bibliografia, wykaz aktów prawnych na stronach 249–256. ISBN 978-61609-74-2.
13. *Kilka wierszy o Kujawach* [Adam Żwirbla]//W: *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego KSW Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018. – s. 85–87.
14. *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018, – 107s. (1), 23,5 cm. ISBN 978-83-61609-75-9.
15. *Osobiste refleksje poetycko ujęte* [Adam Żwirbla]//W: *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego KSW Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018. – s. 71–81.
16. *Wiersze melancholijne* [Adam Żwirbla]//W: *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego KSW Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018. – s. 91–97.
17. *Wiersze (piosenki) dla moich Bliskich* [Adam Żwirbla]//W: *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego KSW Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018. – s. 101–107.
18. *Wybrane wiersze (piosenki) z almanachu poezji Adama Żwirbli: Dziadkowie i wnuczeta w piosenkach* [Adam Żwirbla]//W: *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego KSW Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018. – s. 57–68.

Nauka. Oświata. Wychowanie

19. *Co się dzieje w pokoju nauczycielskim? Kultura relacji interpersonalnych*/Renata Brzezińska//. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. – 272, [2] s.; 23,5 cm. Bibliografia, wykaz aktów prawnych na stronach 249–256. ISBN 978-61609-74-2.
20. „Debiuty Naukowe KSW”, t. 12/red. Marek Zieliński, Urszula Kempieńska. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. – 145, [1] s.; 23,5 cm. Bibliografia przy art. ISSN 1505-6775.
21. *Moje zmagania z przeciwnościami na gruncie nauki oraz poezji: Księga pamiątkowa wydana przez Kujawską Szkołę Wyższą we Włocławku wydana z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora nadzwyczajnego Adama Żwirbli*, pod red. Stanisława Kunikowskiego. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, 2018, – 107s. (1), 23,5 cm. ISBN 978-83-61609-75-9.
22. *Rola nauczyciela-mediatora w zapobieganiu zjawiska spożywania alkoholu przez młodzież gimnazjalną i licealną (na przykładzie badań przeprowadzonych w Zespole Szkół w Chrostkowie i w Zespole Szkół Technicznych im. Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie) = Teacher's job as a mediator in preventing alcoholism among middle and high school students (on the example of studies conducted at School Complex in Chrostkowo and at Ziemia Dobrzyńska School Complex in Lipno)*/Ewelina Grabowska, Małgorzata Ostrowska// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 121–134.
23. *Rola szkoły w propagowaniu zdrowego odżywiania (na przykładzie badań przeprowadzonych w Zespole Szkół w Karnkowie) = The role of school in promoting healthy eating (on the example of research conducted at the School of Karnkowo)*/Natalia Szczepańska// „Debiuty Naukowe KSW”/ KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 135–145.
24. *Spożywanie alkoholu wśród młodzieży akademickiej (na podstawie badań przeprowadzonych wśród studentów Kujawskiej szkoły Wyższej we Włocławku) = Alcohol consumption among young academics (Based on research conducted among students of Cuiavian University in Włocławek)*/Marta Kujawa// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 105–119.

Nauki techniczne

25. *Analiza uszkodzeń wtryskiwaczy paliwa typu common rail stosowanych w przemysłowych silnikach o zapłonie samoczynnym = Analysis of injection of common rail injectors fuels used in industrial ignition engines with reactive ignition engines*/Paweł Bukowski// „Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 13–25 (ser. G, z. 2).

26. *Articular cartilage: a model based on lamellar bilayers = Chrzątka stawowa: model smarowania oparty na lamelarnych dwuwarstwach i odpychaniu powierzchni*/Zenon Pawlak, Wiesław Urbaniak//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 27–35 (ser. G, z. 2).
27. *Badanie procesów starzenia olejów przekładniowych w procesie eksploatacji przekładni planetarnych = Quality monitoring degradative changes gear oils during operation of transmission gear*/Michał Sójka//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 85–98 (ser. G, z. 2).
28. *Bio-hydro-elektro-magneto-dynamika mazi stawowej i potu treningowego w procesie przemiany materii = Bio-hydro-electro-magneto-dynamics of synovial fluid and trained sweat in basal metabolic rate process*/Krzysztof Wiercholski//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 107–117 (ser. G, z. 2).
29. *Drgania poprzeczne niejednorodnego układu ciągłego na przykładzie lufy armatniej = Transverse vibrations of heterogeneous system on the example of a cannon barrel*/Mirośław Radwański//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 47–62 (ser. G, z. 2).
30. *Klasy aplikacji informatycznych wykorzystywanych w logistyce = Classes of it applications used in logistics*/Monika Otto//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 71–78 (ser. I, z. 1).
31. *Linia opóźniająca implementowana w układzie FPGA = Delay line implemented in an FPGA device*/Grzegorz Śmigielski//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 99–106 (ser. G, z. 2).
32. *Ocena i wybór dostawców jako jeden z ważniejszych elementów logistyki zaopatrzenia = Evaluation and selection of suppliers as one of the most important elements of supply logistics*/Monika Krzeszewska//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 53–61 (ser. I, z. 1).
33. *Podstawowa analiza drgań układów ciągłych = Basic analysis of vibrations of continuous systems*/Mirośław Radwański//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 63–84 (ser. G, z. 2).
34. *Stres zawodowy jako problem społeczny = Occupational stress as a social problem*/Joanna Podemska//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 37–45 (ser. G, z. 2).
35. *Wpływ infrastruktury transportu na realizację usług logistycznych = The influence of transport infrastructure on the provision of logistic*/Anna Dzioba//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 63–70 (ser. I, z. 1).

36. „Zeszyty Naukowe KSW”, t. 47: *Nauki społeczne: Wybrane zagadnienia społeczne, logistyczne, ekonomiczne i bezpieczeństwa*/red. Adam Rejmak. – Włocławek Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. –192 [6] s.; 24 cm, (ser. I, z. 1).
Bibliografia przy art.
ISSN 2543-585X.
37. „Zeszyty Naukowe KSW”, t. 46: *Nauki techniczne: Procesy tribologiczne w rzeczywistych systemach eksploatacyjnych*/red. Michał Sójka. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. –117, [7] s.; 23,5 cm, (ser. G, z. 2).
Bibliografia przy art.
ISSN 2543-585X.

Zagadnienia gospodarcze

38. *Jak prowadzić negocjacje kryzysowe. Dekalog negocjatora = How to negotiate in crisis situations. Decalogue of the negotiator*/Jadwiga Stawnicka//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 133–154 (ser. I, z. 1).
39. *Mobbing jako zjawisko negatywne wpływające na zarządzanie w przedsiębiorstwach = Mobbing as a phenomenon negatively affecting management in enterprises*/Jolanta Kloc// „Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 93–110 (ser. I, z. 1).
40. *Niektóre mankamenty metod ilościowych analizy ekonomicznej = Some weak points of quantitative methods of economic analysis*/Adam Żwirbla//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 155–171 (ser. I, z. 1).
41. *Zarządzanie organizacjami a zjawisko konfliktu = Organization management and the phenomenon of conflict*/Jolanta Kloc//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 79–92 (ser. I, z. 1).
42. „Zeszyty Naukowe KSW”, t. 47: *Nauki społeczne: Wybrane zagadnienia społeczne, logistyczne, ekonomiczne i bezpieczeństwa*/red. Adam Rejmak. – Włocławek Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. – 192 [6] s.; 24 cm, (ser. I, z. 1).
Bibliografia przy art.
ISSN 2543-585X.

Zagadnienia społeczne

43. *Analiza raportu Niezależnej Międzynarodowej Misji ds. Wyjaśnienia Faktów Związanych z Konfliktem w Gruzji w 2008 roku = Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia – IIFMCG*/Daria Nowak//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 171–182 (ser. I, z. 1).

44. *Bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych w Polsce. Zmagania o godność = Safety of disabled people in Poland. Struggles for dignity/Alicja Śniegocka//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 27–52 (ser. I, z. 1).*
45. *Bezpieczeństwo polityczne państwa = National political security / Krzysztof Grabowski//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 11–25 (ser. I, z. 1).*
46. *Co się dzieje w pokoju nauczycielskim? Kultura relacji interpersonalnych/Renata Brzezińska//. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. – 272, [2] s.; 23,5 cm. Bibliografia, wykaz aktów prawnych na stronach 249–256. ISBN 978-61609-74-2.*
47. „Debiuty Naukowe KSW”, t. 12/red. Marek Zieliński, Urszula Kempieńska. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. – 145, [1] s.; 23,5 cm. Bibliografia przy art. ISSN 1505-6775.
48. *Jak prowadzić negocjacje kryzysowe. Dekalog negocjatora = How to negotiate in crisis situations. Decalogue of the negotiator/Jadwiga Stawnicka//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 133–154 (ser. I, z. 1).*
49. *Klasy aplikacji informatycznych wykorzystywanych w logistyce = Classes of it applications used in logistics/Monika Otto//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 71–78 (ser. I, z. 1).*
50. *Mobbing jako zjawisko negatywne wpływające na zarządzanie w przedsiębiorstwach = Mobbing as a phenomenon negatively affecting management in enterprises/Jolanta Kloc// „Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 93–110 (ser. I, z. 1).*
51. *Niektóre mankamenty metod ilościowych analizy ekonomicznej = Some weak points of quantitative methods of economic analysis/Adam Żwirbla//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 155–171 (ser. I, z. 1).*
52. *Ocena i wybór dostawców jako jeden z ważniejszych elementów logistyki zaopatrzenia = Evaluation and selection of suppliers as one of the most important elements of supply logistics/Monika Krzeszewska//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 53–61 (ser. I, z. 1).*
53. *Rola nauczyciela-mediatora w zapobieganiu zjawiska spożywania alkoholu przez młodzież gimnazjalną i licealną (na przykładzie badań przeprowadzonych w Zespole Szkół w Chrostkowie i w Zespole Szkół technicznych im. Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie) = Teacher's job as a mediator in preventing alcoholism among middle and high school students (on the example of studies conducted at School Complex in Chrostkowo and at Ziemia Do-*

- brzyńska School Complex in Lipno)/Ewelina Grabowska, Małgorzata Ostrowska// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 121–134.
54. *Rola szkoły w propagowaniu zdrowego odżywiania (na przykładzie badań przeprowadzonych w Zespole Szkół w Karnkowie) = The role of school in promoting healthy eating (on the example of research conducted at the School of Karnkowo)*/Natalia Szczepańska// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 135–145.
55. *Spożywanie alkoholu wśród młodzieży akademickiej (na podstawie badań przeprowadzonych wśród studentów Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku) = Alcohol consumption among young academics (Based on research conducted among students of Cuiavian University in Włocławek)*/Marta Kujawa// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 105–119.
56. *Stres zawodowy jako problem społeczny = Occupational stress as a social problem*/Joanna Podemska// „Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 37–45 (ser. G, z. 2).
57. *Wpływ infrastruktury transportu na realizację usług logistycznych = The influence of transport infrastructure on the provision of logistic*/Anna Dzioba// „Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 63–70 (ser. I, z. 1).
58. *Zarządzanie organizacjami a zjawisko konfliktu = Organization management and the phenomenon of conflict* /Jolanta Kloc// „Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 79–92 (ser. I, z. 1).
59. *Zasady przestrzegania przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy w aspekcie zagrożeń pożarowych w czasie żniw = The rules of compliance with health and safety at work in the aspect of fire hazards during harvest*/Sławomir Kukielczyński// „Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 111–132 (ser. I, z. 1).
60. „Zeszyty Naukowe KSW”, t. 47: *Nauki społeczne. Wybrane zagadnienia społeczne, logistyczne, ekonomiczne i bezpieczeństwa*/red. Adam Rejmak. – Włocławek Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. –192 [6] s.; 24 cm, (ser. I, z. 1).
- Bibliografia przy art.
ISSN 2543-585X.

Zdrowie

61. *Aktywność seksualna jako jedna z potrzeb osób w wieku senioralnym = Sexual activity as one needs of the elderly*/Joanna Budna// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 93–103.
62. *Articular cartilage: a model based on lamellar bilayers = Chrząstka stawowa: model smarowania oparty na lamelarnych dwuwarstwach i odpychaniu powierzchni*/Zenon Pawlak, Wiesław Urbaniak// „Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 27–35 (ser. G, z. 2).

63. *Bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych w Polsce. Zmagania o godność = Safety of disabled people in Poland. Struggles for dignity/Alicja Śniegocka//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47 (2018), s. 27–52 (ser. I, z. 1).*
64. *Bio-hydro-elektro-magneto-dynamika mazi stawowej i potu treningowego w procesie przemiany materii = Bio-hydro-electro-magneto-dynamics of synovial fluid and trained sweat in basal metabolic rate process/Krzysztof Wierzchołski//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Techniczne”/KSW Włocławek. – t. 46 (2018), s. 107–117 (ser. G, z. 2).*
65. „Debiuty Naukowe KSW”, t. 12/red. Marek Zieliński, Urszula Kempieńska. – Włocławek: Kujawska Szkoła Wyższa, 2018. – 145, [1] s.; 23,5 cm.
Bibliografia przy art.
ISSN 1505-6775.
66. *Inicjacja seksualna, uwarunkowania, skutki, możliwości przeciwdziałania = Sexual initiation. Conditions, effects, preventive measures/Wiktor Rusos, Mateusz Gulczyński// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 81–91.*
67. *Opieka pielęgniarstwa nad chorym po usunięciu zaćmy w znieczuleniu miejscowym = A nursing care of the sick after cataract surgery under local anesthesia/Beata Manikowska// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 29–38.*
68. *Powięź i terapie nakierowane na powięź jako nowoczesna i skuteczna forma pracy fizjoterapeuty = Fascia and targeted therapy as a modern and effective form of physiotherapy/Joanna Kruszewska// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 55–68.*
69. *Rola nauczyciela-mediatora w zapobieganiu zjawiska spożywania alkoholu przez młodzież gimnazjalną i licealną (na przykładzie badań przeprowadzonych w Zespole Szkół w Chrostkowie i w Zespole Szkół Technicznych im. Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie) = Teacher's job as a mediator in preventing alcoholism among middle and high school students (on the example of studies conducted at School Complex in Chrostkowo and at Ziemia Dobrzyńska School Complex in Lipno)/Ewelina Grabowska, Małgorzata Ostrowska//„Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 121–134.*
70. *Rola pielęgniarki w leczeniu obrażeń wojennych tkanek miękkich = The role of nurses in the treatment of personal war soft tissue injury/Barbara Mackiewicz// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 19–27.*
71. *Rola pielęgniarki w opiece nad pacjentem z krwawieniem z górnego odcinka przewodu pokarmowego = The role of a nurse in a care of patients with upper gastrointestinal bleeding/Renata Winnicka//„Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 45–54.*
72. *Rola szkoły w propagowaniu zdrowego odżywiania (na przykładzie badań przeprowadzonych w Zespole Szkół w Karnkowie) = The role of school in promoting healthy eating (on*

- the example of research conducted at the School of Karnkowo*/Natalia Szczepańska// „Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 135–145.
73. *Spożywanie alkoholu wśród młodzieży akademickiej (na podstawie badań przeprowadzonych wśród studentów Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku) = Alcohol consumption among young academics (Based on research conducted among students of Cuiavian University in Włocławek)*/Marta Kujawa//„Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 105–119.
74. *Wybrane problemy pielęgnacyjne u dziecka z mózgowym porażeniem dziecięcym = Some care problems with a child with cerebral palsy*/Paulina Chaberska//„Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 11–18.
75. *Zadania pielęgniarki w opiece nad pacjentem z wirusowym zapaleniem wątroby typu B = Tasks of the nurses care over patient with hepatitis B*/Aneta Niedziałkowska//„Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 39–44.
76. *Zasady przestrzegania przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy w aspekcie zagrożeń pożarowych w czasie żniw = The rules of compliance with health and safety at work in the aspect of fire hazards during harvest*/Sławomir Kukielczyński//„Zeszyty Naukowe KSW”, „Nauki Społeczne”/KSW Włocławek. – t. 47(2018), s. 111–132 (ser. I, z. 1).
77. *Żebyśmy zdrowi byli = Lets live a healthy life*/Michał Wiliński//„Debiuty Naukowe KSW”/KSW Włocławek. – t. 12 (2018), s. 69–78.

Indeks autorów

- Brzezińska Renata 12, 19, 46
Budna Joanna 61
Bukowski Paweł 25,
Chaberska Paulina 74
Dzioba Anna 35, 57
Grabowska Ewelina 22, 53, 69
Grabowski Krzysztof 2, 45
Gulczyński Mateusz 66
Kempińska Urszula 20, 47, 65
Kloc Jolanta 4, 39, 41, 50, 58
Kruszewska Joanna 68
Krzyszewska Monika 32, 52
Kujawa Marta 24, 55, 73
Kukielczyński Sławomir 5, 59, 76
Kunikowski Stanisław 8, 9, 10, 11, 13, 14,
15, 16, 17, 18, 21
Mackiewicz Barbara 70
Manikowska Beata 67
Niedziałkowska Aneta 75
Nowak Daria 1, 43
Ostrowska Małgorzata 22, 53, 69
Otto Monika 30, 49
Pawlak Zenon 26, 62
Podemska Joanna 34, 56
Radwański Mirosław 29, 33
Rejmak Adam 6, 36, 42, 60
Rusos Wiktor 66
Sójka Michał 27, 37
Stawnicka Jadwiga 3, 38, 48
Szczepańska Natalia 23, 54, 72
Śmigielski Grzegorz 31,
Śniegocka Alicja 44, 63
Urbaniak Wiesław 26, 62
Wierzchołski Krzysztof 28, 64
Wiliński Michał 77
Winnicka Renata 71
Zieliński Marek 20, 47, 65
Ziółkowska Barbara 7
Żwirbla Adam 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16,
17, 18, 21, 40, 51

Indeks przedmiotowy

- Abchazja – konflikt 1, 43
Aktywność seksualna – seniorzy 61
Alkohol – studenci – Kujawska Szkoła
Wyższa – badania 24, 55, 73
Analiza ekonomiczna 40, 51
Aplikacje informatyczne – klasy – wyko-
rzystanie 30, 49
Armata – drgania poprzeczne 29
Articular cartilage 26, 62
Bezpieczeństwo 2, 6, 36, 42, 43, 60
Bezpieczeństwo – osoby niepełnospraw-
ne 44, 63
Bezpieczeństwo i higiena pracy – zniwa
– zagrożenia pożarowe 5, 59, 76
Bezpieczeństwo polityczne państwa 2, 45
Bibliografia – publikacje – Kujawska
Szkoła Wyższa 7
Choroby przewodu pokarmowego 71
Chrostkowo – Zespół Szkół 22, 53, 69
CRM (Customer Relationship Manage-
ment) – Zarządzanie Relacjami z Klienta-
mi 30, 49
Dostawcy 32, 52
Chrząstka stawowa – model smarowania
26, 62
EDI – elektroniczna wymiana danych 30,
49
Dieta 23, 54, 72
Domeny (aspekty) polityki bezpieczeń-
stwa 2, 45
– suwerenność 2, 45
– niepodległość 2, 45
– integralność 2, 45
– charakter reżimu 2, 45

- władza 2, 45
- Drgania poprzeczne 29
- Drgania układów ciągłych – analiza 33
- Dwuwarstwy lamelarne 26, 62
- Ekonomia 6, 36, 42, 60
- ERP (Enterprise Resource Planning) – Planowanie Zasobów Przedsiębiorstwa 30, 49
- Federacja Rosyjska – interwencja militarna – polityka 1, 43
- Fizjoterapeuci – praca 68
- FPGA 31
- Godność – niepełnosprawni 44, 63
- Gruzja – konflikt zbrojny 2008 r. 1, 43
- Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia 1, 43
- IIFMCG 1, 43
- Imperializm 1, 43
- Informatyka 30, 49
- Infrastruktura 35, 49, 52, 57
 - logistyczna 35, 49, 57
 - transportowa 35, 52, 57
- Infrastruktura transportu – wpływ na usługi logistyczne 35, 57
- Inicjacja seksualna 66
- IT - narzędzia 30, 49
- Kapitał społeczny 4, 41, 58
- Karnkowo – Zespół Szkół 23, 54, 72
- Klasy aplikacji informatycznych 30, 49
- Konflikt w przedsiębiorstwie 4, 41, 58
- Konflikty zbrojne – Gruzja 1, 43
- Krwawienie – przewód pokarmowy 71
- Kujawska Szkoła Wyższa - publikacje 7
- Kujawska Szkoła Wyższa – studenci 24, 55, 73
- Linia opóźniająca 31
- Lipno – Zespół Szkół Technicznych – Lipno 22, 53, 69
- Logistyka 6, 30, 32, 35, 36, 42, 49, 52, 57, 60
 - systemy 30, 49
- Logistyka – wpływ infrastruktury transportu 35, 57
- Logistyka zaopatrzenia 32, 52
- Lufa armatnia – drgania poprzeczne 29
- Maż stawowa – a proces przemiany materii 28, 64
- Maż stawowa – właściwości 28, 64
- Metody ilościowe analizy ekonomicznej 40, 51
- Misja – Rada Unii Europejskiej (UE) 1, 43
- Mobbing 39, 50
- Model smarowania – chrząstka stawowa 26, 62
- Mózgowe porażenie dziecięce – pielęgnacja 74
- MRP (Material Requirement Planning) – Planowanie Potrzeb Materiałowych 30, 49
- Nauczyciel mediator – badania 22, 53, 69
- Nauczyciele – kultura 12, 19, 46
- Nauczyciele – idea wychowawcza – badania 22, 53, 69
- Nauczyciele – zawód 12, 19, 46
- Nauki społeczne 6, 36, 42, 60
- Nauki techniczne 37
- Negocjacje 3, 38, 48
- Niepełnosprawni – bezpieczeństwo 44, 63
- Niezależna Międzynarodowa Misja ds. Wyjaśnienia Faktów Związanych z Konfliktem w Gruzji w 2008 r.– raport 1, 43
- Obrażenia wojenne tkanek miękkich – leczenie 70
- Ofiara – mobbing 39, 50
- Okulistyka – pielęgniarstwo 67
- Okulistyka – znieczulenie miejscowe 67
- Oleje przekładniowe – procesy starzenia – badania 27
- Organizacje 4, 39, 41, 50, 58
- Organizacje międzynarodowe – ONZ 1, 43
- Osetia Południowa – 1, 43,

- Państwo - bezpieczeństwo 2, 43
 Patologia zarządzania 39, 50
 Pedagogika 20, 47
 Pielęgniarki 67, 70, 71
 Pielęgniarki – opieka nad pacjentem z wirusowym zapaleniem wątroby typu B 75
 Pielęgniarstwo 67, 70, 71
 Pielęgniarstwo okulistyczne 67
 Polityka 2, 43
 Polityka socjalna 44, 63
 Pot treningowy – a proces przemiany materii 28, 64
 Powięź – fizjoterapia 68
 Pracownik 39, 50
 Prawo 2, 43
 Procesy tribologiczne 37
 Przedsiębiorstwo – funkcjonowanie zaopatrzenia 32, 52
 – kapitał społeczny 4, 41, 58
 – oprogramowanie 30, 49
 – organizacja 4, 39, 41, 50, 58
 – zarządzanie 4, 39, 41, 50, 58
 Przewód pokarmowy – krwawienie 71
 Publikacje – Kujawska Szkoła Wyższa 7
 Rada Bezpieczeństwa ONZ z 10 sierpnia 2008 r. – Specjalna Sesja 1, 43
 SCM (Supply Chain Management) –Systemy Zarządzania Łańcuchem Dostaw 30, 49
 Rada Unii Europejskiej 1, 43
 Relacje interpersonalne 12, 19, 46
 Seniorzy – aktywność seksualna 61
 Stres 34, 56
 Stres zawodowy 34, 56
 Studenci – alkohol – Kujawska Szkoła Wyższa 24, 55, 73
 Studenci – Kujawska Szkoła Wyższa 24, 55, 73
 Systemy eksploatacyjne 37
 Systemy logistyczne 30, 49
 – CRM 30, 49
 – ERP 30, 49
 – MRP 30, 49
 – SCM 30, 49
 – WMS 30, 49
 Terapie fizjoterapeutyczne 68
 Tkanka miękka – leczenie 70
 Transport 35, 57
 Tribologia 37
 Układ FPGA 31
 Usługi logistyczne 35, 57
 – wpływ infrastruktury transportowej 35, 57
 Wirusowe zapalenie wątroby typu B – pielęgnacja 75
 Władza 2, 43
 WMS (Warehouse Management System) – system do zarządzania procesami magazynowania 30, 49
 Wtryskiwacze paliwa typu common rail – uszkodzenia – analiza 25
 Zaćma 67
 Zaćma - leczenie 67
 Zaćma – usuwanie 67
 Zagrożenia pożarowe – żniwa 5, 59, 76
 Zarządzanie organizacjami 4, 39, 41, 50, 58
 Zarządzanie przedsiębiorstwem – metody – patologia 39, 50
 Zdrowe odżywianie – rola szkoły 23, 54, 72
 Zdrowie 65, 77
 – mobbing 39, 50
 Zespół Szkół – Karnkowo 23, 54, 72
 Zespół Szkół Technicznych – Lipno 22, 53, 69
 Zespół Szkół w Chrostkowie 22, 53, 69
 Żniwa – zagrożenia pożarowe 5, 59, 76
 Żwirbla Adam – biografia 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21
 Żwirbla Adam – bibliografia 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21

INFORMACJE O AUTORACH

RYSZARD CHODYNICKI – płk dr inż. ur. w 1947 r. w Polanowie. Ukończył Wyższą Szkołę Wojsk Inżynieryjnych, Akademię Inżynieryjną i Akademię Obrony Narodowej. Służył w jednostkach inżynieryjnych Pomorskiego Okręgu Wojskowego do lutego 2002 r. Uczestnik Misji Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej Doraźnych Sił Zbrojnych ONZ w ramach Sił Rozjemczych UNEF II na Bliskim Wschodzie. Prezydent Włocławka w latach 1994–98 i Przewodniczący Rady Miasta w latach 1998–2001. Poseł na Sejm RP w latach 2001–2004. W roku 1997 uzyskał stopień doktora nauk wojskowych na Akademii Obrony Narodowej na podstawie rozprawy *Doskonalenie systemu edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej z wykorzystaniem doświadczeń innych państw*. Adiunkt na Wydziale Nauk Społecznych i Technicznych w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku. Członek Włocławskiego Towarzystwa Naukowego od 1999 r. Jest członkiem Zarządu Fundacji „Valetudinaria” przy 10 Wojskowym Szpitalu Klinicznym w Bydgoszczy, prezesem Stowarzyszenia Saperów Polskich we Włocławku i prezesem Stowarzyszenia Parlamentarzystów Polskich województwa kujawsko-pomorskiego. Autor i współautor licznych publikacji i artykułów naukowych dotyczących problematyki bezpieczeństwa narodowego.

ZBIGNIEW DOMALIK – insp. w st. sp. mgr, asystent na kierunku bezpieczeństwo narodowe w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku, Filia w Nowym Targu. Emerytowany oficer Policji i Komendant Powiatowy Policji w Nowym Targu.

MIECZYŚLAW GOCUŁ – generał Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w stanie spoczynku, doktor nauk społecznych – Szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w latach 2013–2017. Absolwent Akademii Obrony Narodowej w Warszawie, Canadian Land Forces Command and Staff Collage, studiów polityki obronnej Royal Collage of Defence Studies w Londynie. Współtwórca Międzynarodowej Dywizji Centrum-Południe i uczestnik pierwszej zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Islamskiej Republice Iraku. Przewodniczący zespołu negocjacyjnego kwestii militarnych budowy amerykańskiej bazy obrony przeciwrakietowej w Redzikowie. Autor narodowych propozycji wzmocnienia flanki Wschodniej NATO na Szczyt Sojuszu w Warszawie, w tym m.in. utworzenia Międzynarodowej Dywizji w Elblągu, zmiany statusu Międzynarodowego Korpusu

Północny Wschód w Szczecinie na korpus wysokiej gotowości. W kręgu jego zainteresowań pozostają kwestie polityki bezpieczeństwa międzynarodowego oraz strategicznego zarządzania bezpieczeństwem narodowym. Zwolennik integracji systemu bezpieczeństwa państwa, integracji narodowego systemu zarządzania kryzysowego z systemem NATO i Unii Europejskiej, odtworzenia Obrony Cywilnej Kraju. Orędownik dywersyfikacji systemu bezpieczeństwa narodowego, w tym pogłębiania obszarów współpracy obronnej z sojusznikami europejskimi, w szczególności z Niemcami, Francją i Wielką Brytanią oraz wzmacniania więzi transatlantyckich i odtworzenia trwałych podwalin strategicznego partnerstwa ze Stanami Zjednoczonymi. Kawaler: Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski; Krzyża Komandorskiego Orderu Legii Honorowej Republiki Francji; Legii Zasługi Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej; Orderu Krzyża Orła Estonii oraz Krzyża Złotego Orderu Feniksa Grecji.

WŁADYSŁAW ANDRZEJ KUBIAK – dr, urodził się w 1955 r. w Lubrańcu. Mieszka we Włocławku. W latach 1974–1978 odbył studia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, zdobywając dyplom magistra historii. Tamże w 2004 r. obronił pracę doktorską, uzyskując stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie historii. W latach 1994–95 pełnił funkcję wicewojewody, zaś w latach 1996–1997 wojewody włocławskiego. Przez dwie kadencje (1998–2006) był radnym województwa kujawsko-pomorskiego i jednocześnie wicemarszałkiem. Od 1981 r. jest członkiem Włocławskiego Towarzystwa Naukowego. Autor kilkunastu książek i wielu (130) artykułów naukowych poświęconych dziejom Kujaw. W latach 2012–2016 w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku zajmował stanowisko prorektora. Obecnie pracuje w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku jako adiunkt i pełnomocnik rektora ds. rozwoju.

ANDRZEJ LELEWSKI – generał dywizji w st. spoczynku. Służbę wojskową pełnił w latach 1971–2010. Jest absolwentem Technikum Przemysłowo-Pedagogicznego we Włocławku, Wyższej Oficerskiej Szkoły Wojsk Pancernych w Poznaniu, Akademii Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, Akademii Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, Wyższego Kursu Dowódczego NATO w Hadze. W okresie długoletniej służby pełnił wiele istotnych funkcji. Był między innymi: dowódcą 12 Dywizji Zmechanizowanej, zastępcą dowódcy 1 Korpusu Zmechanizowanego w Bydgoszczy, zastępcą dowódcy Międzynarodowego Korpusu w Grecji, szefem Zarządu Planowania Operacyjnego w Sztabie Generalnym Wojska Polskiego.

ANETTA SUPEL – studentka I roku studiów niestacjonarnych II stopnia na kierunku bezpieczeństwo narodowe, słuchaczka studiów podyplomowych w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku. Pracuje jako Pełnomocnik Dziekana Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku, Filia w Nowym Targu. Z zawodu księgowa, od ponad 20 lat pracownik w uczelniach wyższych, a od ponad 5 lat specjalistka ds. rekrutacji i marketingu w Filii KSW w Nowym Targu. Kontakt ze studentami, wymiana doświadczeń i wsłuchiwanie się w potrzeby drugiego człowieka to coś, co ją wyróżnia. Ukończone szkolenia z zarządzania zasobami ludzkimi, negocjacji kryzysowych. W trakcie pisania koncepcji pracy doktorskiej na temat *Cyberprzestępczość jako zagrożenie bezpieczeństwa z wykorzystaniem nowoczesnych technologii*. Tematyka bezpieczeństwa narodowego nie jest jej obca, szczególnie tematyka cyberbezpieczeństwa i bezpieczeństwa transgranicznego. Urodziła się w Piotrkowie Trybunalskim, mieszka na Śląsku.

DARIUSZ STACHURA-MICHALSKI – dr nauk wojskowych, absolwent Akademii Obrony Narodowej w Rembertowie (studia podyplomowe i doktorancie), Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu (studia magisterskie), Akademii Rolniczej w Krakowie (studium podyplomowe), Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej w Dęblinie (studia inżynierskie). Od 2016 r. adiunkt n-d w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku. W latach 1999–2015 związany z polskim przemysłowym potencjałem obronnym, pracując na odpowiedzialnych stanowiskach w Sztabie Generalnym WP, Ministerstwie Gospodarki (Departament Spraw Obronnych), Centrali Grupy Zbrojeniowej BUMAR i Polskiego Holdingu Obronnego. Autor licznych publikacji dotyczących tematyki obronnej, głównie w czasopismach specjalistycznych z branży obronnej. Członek Krajowego Stowarzyszenia Ochrony Informacji Niejawnych oraz Stowarzyszenia Pilotów Polski Południowej. Odznaczony medalami resortowymi obrony narodowej.

WIESŁAW SZOT – dr nauk wojskowych, specjalność: dydaktyka wojskowa, rozprawa doktorska: *Przygotowanie oficerów wojsk lądowych do udziału w operacjach pokojowych* (2004) na studiach doktoranckich AON w Warszawie (2001–2004). Studia magisterskie: studia wyższe II stopnia (1989–1992): Wojskowa Akademia Techniczna – inżynierii lądowej i geodezji. Studia inżynierskie: (1978–1982) – studia wyższe I stopnia: Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Inżynieryjnych we Wrocławiu, specjalność: inżynieria drogowa. Studia podyplomowe (2007): kierunek bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe – Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Studia podyplomowe (2006): Helsińska Fundacja Praw Człowieka, XXV Szkoła Praw Człowieka – Warszawa. Stu-

dia podyplomowe AON (1999–2000): Instytut Nauk Humanistycznych w Warszawie, kierunek: pedagogika. Najważniejsze książki (1); konferencje naukowe (23); najważniejsze publikacje (10); najważniejsze artykuły i komunikaty naukowe (tematyka i problematyka bezpieczeństwa – 16); najważniejsze artykuły i komunikaty naukowe tematyka i problematyka inna (pedagogika, logistyka – 17); najważniejsze prace licencjackie (21) i magisterskie (24). Posiada 26 lat służby w Wojskach Inżynieryjnych.

WŁADYSŁAW WOJTYCZKA – podinsp. mgr – asystent na kierunku bezpieczeństwo narodowe w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku, Filia w Nowym Targu. Oficer Policji, ekspert z zakresu kryminalistyki Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie. Biegły Sądu Okręgowego w Krakowie z zakresu techniki kryminalistycznej i badań daktyloskopijnych.

„ZESZYTY NAUKOWE KSW”

Zasady przygotowania materiałów do Zeszytów Naukowych – informacje dla Autorów

UWAGI OGÓLNE

1. Artykuł nie powinien liczyć więcej niż 1 arkusz wydawniczy (ok. 13–15 stron wydruku komputerowego, wliczając w to materiał graficzny (mapy, wykresy, tabele, fotografie).
2. Obowiązuje złożenie wersji elektronicznej.
3. Artykuł nie może być nigdzie wcześniej publikowany.

BUDOWA ARTYKUŁU

1. Imię i nazwisko autora/autorów (w pełnym brzmieniu) oraz afiliacja (podać pełną nazwę uczelni lub instytucji wraz z siedzibą).
2. Tytuł pracy w języku polskim i angielskim.
3. Słowa kluczowe (6–8 słów) w języku polskim i angielskim.
4. Tekst artykułu.
5. Streszczenie w języku polskim.
6. Streszczenie w języku angielskim.
7. Literatura.
8. Notka o autorze: tytuł, stopień naukowy, aktualne miejsce pracy.

SKŁAD ARTYKUŁU

1. Tekst należy składać w formacie A4, przy uwzględnieniu marginesów: górnym i lewym – po 25 mm, czcionką Times New Roman 12-punktową z odstępami międzywierszowymi – 1,5. Tekst powinien być złożony do lewego marginesu z zachowaniem wcięć akapitowych. Nie należy samodzielnie dokonywać adiustacji, np. poprzez stopniowanie pisma. Należy unikać stosowania wyróżnień i podkreśleń w tekście (zwłaszcza wielozdaniowych, np. kursywy, pogrubień, wersalików). Wtręty obcojęzyczne w tekście należy pisać kursywą, cytaty – w cudzysłowie pismem prostym, natomiast źródło cytatu zamieścić w przypisie. Nie należy opatrywać przypisami tytułów, śródtytułów, tytułów tabel itp. Jeżeli wymagają one objaśnienia – opatrzyć gwiazdką. Notki źródłowe (przy tabelach, ilustracjach, rycinach itp.) podaje się bezpośrednio pod odpowiednim materiałem.
2. Dostarczona praca powinna być kompletna i zawierać: tekst główny, przypisy, literaturę, streszczenia, przewidziane dodatki i załączniki (aneksy, tabele, ryciny, mapy, ilustracje itp.).

INFORMACJE UZUPEŁNIAJĄCE

Przypisy

Dokumenty papierowe:

PRACA AUTORA INDYWIDUALNEGO: Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 2019, Wydawnictwo Naukowe PWN.

PRACA ZBIOROWA: *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Polityka – Strategie – Interwencje*, red. D. Kozerawski, Toruń 2019, s. 204.

ARTYKUŁ W PUBLIKACJI ZBIOROWEJ: Z. Węgiński, *Swoistość polskiego pedagoga a problemy edukacji globalnej*, w: *Etos pedagogów i edukacji wobec problemów globalizacji*, red. U. Ostrowska, Bydgoszcz–Olsztyn 2002, s. 89–90.

POSZCZEGÓLNE TOMY PRACY WIELOTOMOWEJ: P. Zimbardo, R. Johnson, V. McCann, *Psychologia. Kluczowe koncepcje*, t. 4: *Psychologia osobowości*, Warszawa 2017, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 198.

ARTYKUŁY W CZASOPIŚMIE: E. Kośmicki, *Jak żyć w warunkach globalizacji*, „Przegląd Pedagogiczny” 2002, nr 2, s. 26.

AKTY PRAWNE (USTAWY, ROZPORZĄDZENIA, UCHWAŁY, ZARZĄDZENIA): Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 164, poz. 1365).

Ustawa z dnia 18 grudnia 1919 r. o przyznaniu stopni i praw oficerskich weteranom z roku 1831, 1848 i 1863 (Dz.U. z 1920 r. Nr 2, poz. 5).

Dokumenty elektroniczne

PRACA AUTORSKA: Olaf Swolkień, *Nowy Ustrój – Te Same Wartości*, Łódź 2011, Instytut Spraw Obywatelskich, https://inspro.org.pl/wp-content/uploads/2015/09/nowy_ustroj_-te_same_wartosci.pdf [dostęp: 11 listopada 2018].

CZASOPISMO: Wojciech Engelking, *Walka na szarości*, „Kultura Liberalna” 2015, nr 327, <https://kulturaliberalna.pl/2015/04/17/wybory-prezydenckie-walka-na-szarosci/> [dostęp: 16 lutego 2016].

WITRYNA INTERNETOWA: Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku, <http://ksw.wloclawek.pl/student/dydaktyka/regulamin-studiow/> [dostęp: 1 maja 2018].

Zapis przypisów powinien być ujednolicony w obrębie całej pracy!

Tabele: opracowane w programie MS Word lub MS Excel. Każda tabela powinna posiadać kolejny numer, tytuł własny (u góry) oraz źródło (u dołu tabeli). Nie stosować edycji ramek, cieniowania wierszy, kolumn itp.

Ryciny: Ryciny lub rysunki powinny mieć jednolitą numerację. Należy dostarczyć czarno-białe. Legendy powinny być zamieszczone na rycinach, ale tytuł i źródło należy wpisać nad lub pod ryciną. Wykresy mogą być opracowane w MS Excel lub MS Word.

W rycinach opracowanych komputerowo linie nie powinny być cieńsze niż 0,3 pkt., a symbole i opisy muszą być czytelne nawet po zmniejszeniu. Jeśli ryciny opracowane są ręcznie, powinny mieć postać bardzo czytelnego czystorysu nadającego się do skanowania.

Ryciny powinny odpowiadać wielkości, w jakiej wystąpią w publikacji, tj. maksymalnie 126×190 mm. Należy je dostarczyć w postaci o d r ę b n y c h plików.

Ilustracje: Fotografie muszą być opatrzone podpisem wraz z podaniem nazwiska autora, podaniem źródła i/lub nazwy właściciela. Wymagana jest pisemna zgoda autora lub właściciela na bezpłatne reprodukowanie. Zgoda wymagana jest także w przypadku, gdy fotografia lub obiekt znajdujący się na fotografii pochodzi ze zbiorów określonej instytucji. Brak zgody, którą winien dostarczyć autor, uniemożliwi reprodukowanie.

Skanowane fotografie barwne i czarno-białe powinny mieć rozdzielczość minimum 600 dpi, rysunki liniowe czarno-białe 1200 dpi. Autor może dostarczyć materiał ilustracyjny oryginalny, jednakże o wysokiej jakości technicznej, gwarantującej dobrą jakość reprodukcji.

Niedopuszczalne jest wstawianie fotografii do MS Word. Materiał skanowany powinien być dostarczony w osobnych plikach w postaci bitmapy zapisanej w formatach: TIF, JPG lub EPS. Miejsce wstawienia należy zaznaczyć w tekście.

Jeżeli cytowane fragmenty tekstu lub element graficzny są chronione prawem autorskim, wymagana jest pisemna zgoda autora oryginału lub właściciela praw autorskich na bezpłatne wykorzystanie w pracy.

**Recenzja artykułu zgłoszonego do publikacji w Zeszytach Naukowych
Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku**

Tytuł artykułu

Proszę ocenić artykuł ze względu na poniższe kryteria, zaznaczając kolumnę w właściwą oceną

Kryteria	Tak	Nie	Wymaga uzupełnienia
Czy tytuł artykułu odpowiada jego treści?			
Czy słowa kluczowe i streszczenie artykułu są adekwatne do treści?			
Czy cel artykułu jest wyraźnie określony i został zrealizowany?			
Czy zagadnienia przedstawione w artykule są istotne poznawczo?			
Czy opracowanie jest oryginalne względem istniejących publikacji?			
Czy treści prezentowane są w sposób przejrzysty i logiczny?			
Czy dobór literatury jest właściwy pod względem aktualności i kompleksowości?			
Czy artykuł ma właściwą strukturę i jest poprawny pod względem językowym i redakcyjnym?			
Czy ewentualne materiały dodatkowe (zdjęcia, ilustracje, wykresy itp.) zostały dobrane we właściwy sposób?			

Uwagi i sugestie

.....

Artykuł:

- nadaje się do publikacji w przedstawionej formie
- nadaje się do publikacji po uwzględnieniu uwag recenzenta
- nie nadaje się do publikacji

Imię i nazwisko recenzenta

Tytuł (stopień naukowy) recenzenta

Afiliacja recenzenta

.....
data sporządzenia recenzji

.....
podpis recenzenta

Książki i czasopisma Wydawnictwa Uczelnianego KSW
można zamawiać listownie, telefonicznie i pocztą elektroniczną.

Books and magazines of the Publishing House of KSW
can be ordered: by mail, by telephone, by e-mail.

Wydawnictwo Uczelniane KSW
87-800 Włocławek, pl. Wolności 1
tel. +48 660 722 691
wydawnictwa@ksw.wloclawek.pl

Dwieście pięćdziesiąta publikacja
Kujawskiej Szkoły Wyższej
we Włocławku